

Εισαγωγή

Η κοινωνική πρόνοια στοχεύει στην πρόληψη και επίλυση των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων. Αν και το κράτος έχει την κύρια ευθύνη και υποχρέωση να προσφέρει σε όλους τους πολίτες την αναγκαία προστασία, στην Ελλάδα, το κράτος- πρόνοιας παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις. Για το λόγο αυτό, η Εκκλησία και μια σειρά από ιδιωτικές φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες τείνουν να υποκαταστήσουν και να συμπληρώσουν την Πολιτεία στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας.

Η Εκκλησία δεν μπορεί, η τουλάχιστον δεν πρέπει, να νοηθεί ως μια κοινωνική υπηρεσία. Η προνοιακή δράση, η διακονία που ασκεί, δεν είναι γι' αυτήν αυτοσκοπός, αλλά ένα μέσο για την έμπρακτη εξάσκηση της χριστιανικής ζωής, που ασκείται ως μίμηση του Θεού και αποσκοπεί στη σωτηρία του ανθρώπου, ως ψυχοπνευματική οντότητα.

Η προνοιακή δραστηριοποίησή της έχει ιστορικά ερείσματα ήδη στην Αποστολική Εκκλησία. Οι μορφές της δράσης της και τα υποκείμενα της κοινωνικής προστασίας μεταβάλλονται μέσα στους αιώνες, προκειμένου να ανταποκρίνονται στα κοινωνικά προβλήματα της εκάστοτε εποχής.

Παρά το γεγονός ότι τόσο η πρακτική, όσο και η βιβλιογραφική αναγνώριση του ρόλου της Εκκλησίας και των εν γένει εκκλησιαστικών φορέων στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής θεωρείται δεδομένη, η ακριβής δράση της είναι μάλλον άγνωστη στη χώρα μας. Πιο παράδοξο όμως είναι το γεγονός, ότι «ανεξερεύνητη» παραμένει η σύγχρονη διακονία της Εκκλησίας και όχι η παρέμβασή της κατά την παλαιοχριστιανική ή βυζαντινή περίοδο ή ακόμα και στην Τουρκοκρατία.

Στα πλαίσια αυτής της εργασίας προσπαθήσαμε να συλλέγουμε, τόσο ιστορικά όσο και σύγχρονα, στοιχεία για την κοινωνική δράση της Εκκλησίας στην Ελλάδα.

Αντικείμενο της εργασίας είναι η καταγραφή των φορέων κοινωνικής πρόνοιας και υγείας, που λειτουργούν σήμερα υπό την εποπτεία της Εκκλησίας της Ελλάδας, της Αρχιεπισκοπής Κρήτης, των Μητροπόλεων Δωδεκανήσου. Για λόγους πληρότητας, στο παράρτημα, αναφερόμαστε εν συντομία στο κοινωνικό έργο της Καθολικής Εκκλησίας της Ελλάδας και στη δράση των ορθόδοξων χριστιανικών οργανώσεων στην Ελλάδα. '

Σκοπός της εργασίας είναι περισσότερο η αποτύπωση και ανάδειξη, και λιγότερο η αξιολόγηση, του πολύπλευρου κοινωνικού έργου που επιτελεί σήμερα η Εκκλησία στην Ελλάδα.

Μεθοδολογία

Για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, χρησιμοποιήσαμε τα παρακάτω μεθοδολογικά εργαλεία:

- ο **Ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας**. Η έλλειψη πάντως βιβλιογραφίας μας οδηγεί αναπόφευκτα, αλλά ακούσια, σε ουσιαστικές παραλείψεις τόσο στην καταγραφή του συνόλου των υφιστάμενων φορέων όσο και στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας του επιτελούμενου έργου.
- ο **Ανασκόπηση του νομικού πλαισίου** που διέπει τη διοικητική οργάνωση και τη λειτουργία των κεντρικών και περιφερειακών οργάνων της Εκκλησίας καθώς και των φορέων υποστήριξης του φιλανθρωπικού της έργου.
- ο **Εμπειρική έρευνα**, στα πλαίσια της οποίας, είτε επισκεφτήκαμε τους κυριότερους προνοιακούς φορείς στην Αττική, όπου συνομιλήσαμε με τους υπευθύνους, είτε διενεργήσαμε συνεντεύξεις τηλεφωνικώς με τους υπεύθυνους των φορέων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος σε όλη την Ελλάδα.
- ο **Χαρτογραφική παρουσίαση των εκκλησιαστικών προνοιακών δραστηριοτήτων** ανά γεωγραφική περιφέρεια, και σύγκριση, όπου είναι δυνατό, με τους αντίστοιχους κρατικούς. Για το λόγο αυτό, εκτός από το λογισμικό Microsoft Excel, αξιοποιήσαμε το λογισμικό Geomedia Professional, της εταιρείας Intergraph Corporation, που αποτελεί την πιο πρόσφατη γενιά στα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (geographic-information systems (GIS). Το ολοκληρωμένο αυτό επαγγελματικό εργαλείο ενδείκνυται για τη συλλογή γεωγραφικών δεδομένων GIS από διαφορετικές πηγές και τη διενέργεια πολύπλοκων αναλύσεων στο χώρο, με ταυτόχρονη απεικόνιση των αποτελεσμάτων σε θεματικούς χάρτες, βάσει των περιγραφικών τους χαρακτηριστικών.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αναφερόμαστε με συντομία στην ιστορική εξέλιξη των προνοιακών δραστηριοτήτων της Εκκλησίας καθώς και στις

σχέσεις της με την Πολιτεία, προκειμένου να καταστεί σαφής η διαφοροποίηση του κοινωνικού της έργου μέσα στους αιώνες.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, αναφερόμαστε στη διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδας, στα κεντρικά και περιφερειακά όργανα διοίκησής της, στην οργάνωση της Αρχιεπισκοπής Κρήτης και των Μητροπόλεων Δωδεκανήσου, προκειμένου να καταστεί σαφής η πολυπλοκότητα και ο βαθμός αποκέντρωσής της.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** προχωρούμε σε μια επισκόπηση στο σύνολο της προνοιακής δραστηριότητας της Εκκλησίας της Ελλάδας, με τη χρήση στατιστικών και γραφημάτων, που έχουν ληφθεί από σύγχρονη έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** καταγράφονται οι δραστηριότητες της Εκκλησίας στην Κοινωνική Πρόνοια, με άξονα την ηλικία των υποκειμένων κοινωνικής προστασίας. Επιπλέον παρουσιάζεται σε γραφήματα και θεματικούς χάρτες η κατανομή των φορέων που συστήνονται για την προστασία κάθε κοινωνικής ομάδας σε κάθε μια από τις 13 περιφέρειες της χώρας.

Στο **πέμπτο κεφάλαιο** καταγράφονται οι δράσεις της Εκκλησίας στον τομέα της υγείας και, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά σε καινοτόμες δράσεις που αναπτύσσουν οι κατά τόπου Μητροπόλεις.

Στην **τελευταία ενότητα** επιχειρείται μια σταχυολόγηση των παρατηρήσεών μας από τη συνολική καταγραφή, σε μια δειλή προσπάθεια αξιολόγησης του εκκλησιαστικού κοινωνικού έργου και επισήμανσης των τρωτών του σημείων, που δεν αξιώνει παρ' όλα αυτά το χαρακτηρισμό της εμπεριστατωμένης αξιολόγησης.

Το **παράρτημα** διακρίνεται σε έξι μέρη. Στο πρώτο μέρος παρατίθενται οι ορισμοί των κυριότερων όρων που χρησιμοποιούνται στο κείμενο για το χαρακτηρισμό της νομικής προσωπικότητας των φορέων. Στο δεύτερο μέρος, παρατίθενται συγκεντρωτικοί πίνακες που ανά νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και περιφέρεια παρουσιάζουν τον αριθμό των προνοιακών φορέων της Εκκλησίας και της Πολιτείας, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή των χαρτών. Στο τρίτο μέρος παρατίθενται αναλυτικοί πίνακες με το σύνολο των εκκλησιαστικών φορέων που δραστηριοποιούνται στην Υγεία και την Κοινωνική Πρόνοια σε όλη της Ελλάδα. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν σύνθεση διαφορετικών

επίσημων πηγών¹ αλλά και επεξεργασία της συγγραφέα για την επιβεβαίωση της λειτουργίας ορισμένων από αυτούς. Στο τέταρτο μέρος καταγράφονται οι δράσεις των χριστιανικών οργανώσεων στην Υγεία και στην Κοινωνική Πρόνοια. Ελλείπει συγκεντρωτικών και επίσημων στοιχείων, στο κεφάλαιο αυτό αναγνωρίζουμε ότι ενδέχεται να έχουν γίνει ακούσια σοβαρές παραλείψεις. Στο πέμπτο μέρος του παραρτήματος περιγράφεται η οργάνωση της Καθολικής Εκκλησίας στην Ελλάδα και εν συντομία το κοινωνικό έργο που επιτελούν οι κεντρικοί και περιφερειακοί φορείς των Κάριτας. Τέλος, στο έκτο μέρος, παρατίθενται χάρτες που απεικονίζουν τις κρατικές προνοιακές δραστηριότητες, σε τομείς αντίστοιχους με τους τομείς της Εκκλησίας. Τα στοιχεία για τους φορείς αυτούς ελήφθησαν από τα επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

¹ Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδας 2005, η Μαρτυρία της Αγάπης 2005

Κεφάλαιο 1

Κεφάλαιο 1: Ιστορική αναδρομή

1.1. Εισαγωγή

Ο Χριστιανισμός ως θρησκεία, παίρνοντας αρκετά στοιχεία από το ελληνικό πνεύμα και τα εβραϊκά ήθη, ανέπτυξε τη δική του κατ' εξοχήν θεοκεντρική ηθική. Η φιλανθρωπία στο χριστιανισμό δεν είναι απλά έκφραση ανθρωπιστικών αισθημάτων ή συμπόνιας προς τούς ενδεείς, αλλά μία αρετή πού κατά κύριο λόγο επιδιώκεται ως μίμηση Θεού. Ο Χριστός δίδασκε τούς μαθητές Του να αγαπούν ο ένας τον άλλον, καθώς Εκείνος τούς αγάπησε. «Έντολήν καινήν δίδωμι υμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθώς ἠγάπησα υμᾶς, ἵνα καί υμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ἐν τούτῳ γνῶσονται πάντες ὅτι ἐμοί μαθηταί ἐστέ, ἐάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ιωάν. 13, 34 – 35).

Το κήρυγμα της παγκοσμίας αγάπης έγινε το σύνθημα των μαθητών του Χριστού και ο θεμέλιος λίθος της πρώτης Εκκλησίας, που είχε ονομαστεί κοινωμία αγάπης². Για τους χριστιανούς η άσκηση της φιλανθρωπίας δεν είναι απόρροια εξαναγκασμού, σκοπιμότητας ή εγωιστικών κινήτρων, αλλά καρπός ελεύθερης θέλησης³. Αυτή η πρωτοπόρος έννοια περί φιλανθρωπίας ενέπνευσε και εμπνέει μέσα στους αιώνες το ζήλο για αγαθοεργίες, καρπός του οποίου είναι μια σειρά προνοιακών οργανισμών και δραστηριοτήτων.

Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε επιγραμματικά στην εξέλιξη του προνοιακού έργου της Εκκλησίας από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες ως σήμερα, προκειμένου να καταστεί σαφής η διαφοροποίηση και εξέλιξη του έργου της μέσα στους αιώνες.

² Σ. Δημητρακόπουλος, Το φιλανθρωπικό έργο της ορθόδοξου Εκκλησίας-Μαρτυρία αιώνων, Εκδ. Ορθόδοξος Τύπος, Αθήνα 1984, σελ 7.

³ Αρχ. Γ. Ανθή, Το κοινωνικό έργο της Εκκλησίας, Διαδικτυακός τόπος Εκκλησίας της Ελλάδας, 2004

1.2. Η εκκλησιαστική προνοιακή δράση τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες

Οι αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης προϋπήρχαν στη φιλοσοφική σκέψη της ελληνικής αρχαιότητας, ως αντίβαρο στην κοινωνική αδικία που αντιμετώπιζαν κάποιες ομάδες ανθρώπων. Με την εμφάνιση όμως του Χριστιανισμού, οι έννοιες αυτές βγήκαν από τη σφαίρα της φιλοσοφίας και πραγματώθηκαν με μια σειρά από πράξεις αγάπης και φιλαλληλίας.

Η αρχαία Εκκλησία είχε ονομαστεί Κοινωνία Αγάπης. Μαζί με την πίστη στο Χριστό ως Υιό του Θεού και Σωτήρα, οι χριστιανοί ασκούσαν τη φιλανθρωπία, την οποία θεωρούσαν ως την σπονδυλική στήλη της σωστής και έμπρακτης χριστιανικής διαβίωσης.

Μετά την Ανάληψη του Χριστού, οι Απόστολοι θεώρησαν ως απαραίτητο καθήκον τους τη φιλανθρωπία⁴. Για το λόγο αυτό συνέστησαν επιτροπές αγάπης με επικεφαλής τους επτά διακόνους⁵. Η αποστολική Εκκλησία οργάνωνε φιλανθρωπίες και φρόντιζε για τους έχοντες ανάγκη. Η φροντίδα δινόταν βάσει της εξής σειράς: χήρες, ορφανά, ασθενείς, ανάπηροι, φυλακισμένοι, ταφή νεκρών, φροντίδα για τους δούλους, φιλοξενία και παροχή εργασίας⁶. Οι πιστοί προτρέπονταν να ασκούν ελεημοσύνη προς το συνάνθρωπο και να αναπτύσσουν το αίσθημα της κοινωνικής και φυλετικής ισότητας και δικαιοσύνης.

Οι πρώτες χριστιανικές κοινωνίες λειτουργούσαν βάσει συστήματος κοινοκτημοσύνης.⁷ Οι χριστιανοί οργάνωναν κοινά δείπνα, τις «αγάπες», όπου όλοι, πλούσιοι και πτωχοί κάθονταν στο ίδιο τραπέζι και μοιράζονταν το φαγητό. Εισήχθησαν τα δέκατα, ώστε η Εκκλησία να έχει αρκετά αποθέματα για την φιλανθρωπική αποστολή της. Επιπλέον οι γεωργοί προτρέπονταν να προσφέρουν τούς πρώτους καρπούς των προϊόντων τους, «τίς ἀπαρχές» όπως λέγονταν, στους πτωχούς. Υπήρχε ακόμα η συνήθεια των αυθόρμητων μηνιαίων εισφορών στα «ταμεία ευσεβείας».

⁴ Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π., σελ 7.

⁵ Πράξεις, στ', 1-6.

⁶ Ε. Θωμόπουλος, Η ιστορία της κοινωνικής προστασίας από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 64.

⁷ Ε. Θωμόπουλος, ό.π. σελ. 63

Ως γενικό συμπέρασμα, μπορούμε να επισημάνουμε ότι η κοινωνική προστασία κατά τους τρεις πρώτους αιώνες ήταν το πρώτο και βασικό καθήκον των χριστιανών.

1.3. Η εκκλησιαστική προνοιακή δράση στο Βυζάντιο

Καθώς μαρτυρούν πολλά ιστορικά κείμενα, η Εκκλησία στο Βυζάντιο, με την ανοχή αλλά και παρότρυνση του Κράτους καθώς και τη σημαντική οικονομική του ενίσχυση, θεμελίωσε μια ισχυρή παράδοση φιλανθρωπικών έργων⁸.

Οι χριστιανοί και η Εκκλησία ανέλαβαν μεγάλο αγώνα για την ανακούφιση των αναξιοπαθόντων. Τα υποκείμενα της κοινωνικής προστασίας της βυζαντινής εκκλησίας δεν ήταν μονάχα οι γέροντες, οι χήρες, τα ορφανά, οι ασθενείς και γενικά όσοι δεν μπορούσαν να εργαστούν. Ήταν και οι άνεργοι, για την προστασία των οποίων η Εκκλησία συνέστησε τα εργαστήρια, που τον 6ο αιώνα υπολογίζονται στην Κωνσταντινούπολη στα 1100.⁹ Ήταν και οι εξόριστοι, για τους οποίους μεριμνούσε η Εκκλησία. Επίσης, στο Βυζάντιο, η θέση των γεωργών και των δούλων αναβαθμίστηκε.

Εκτός από βοήθεια σε χρήμα και είδος, η Εκκλησία παρείχε περίθαλψη και φιλοξενία σε φιλανθρωπικά ιδρύματα¹⁰. Την εποχή εκείνη, στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες μεγάλες πόλεις, ιδρύθηκαν από την Εκκλησία ποικίλα ευαγή ιδρύματα, όπως μαιευτήρια, βρεφοκομεία, πτωχοκομεία, χηροτροφεία, ξενοδοχεία, ορφανοτροφεία μέχρι και ψυχιατρεία, λεπροκομεία και ξενοτάφια, για τον ενταφιασμό των ξένων, τα οποία οργανώθηκαν συστηματικά. Ακόμη, προσπαθώντας να περιορίσει την πορνεία, η Εκκλησία ίδρυσε «τά Μετανοίας», όπου προσπαθούσε να «επαναφέρει στη σώφρονα ζωή γυναίκες που ζούσαν στην αμαρτία και από την αμαρτία»¹¹.

Οι Πατέρες και Ιεράρχες της Εκκλησίας με τα κηρύγματά τους συνιστούσαν και προέτρεπαν τους πιστούς στην ελεημοσύνη. Το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας βρισκόταν υπό την εποπτεία και

⁸ ΙΣΙ, Η μαρτυρία της αγάπης, Αθήνα 2001, σελ 25

⁹ Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π. σελ 16.

¹⁰ Ε. Θωμόπουλος, ό.π. σελ. 66.

¹¹ Αρχ. Τ. Ανθή, ό.π.

καθοδήγηση των Επισκόπων¹². Ως βοηθοί των επισκόπων ορίστηκαν οι «οικονόμοι», που συντόνιζαν το φιλανθρωπικό έργο της τοπικής Εκκλησίας.

Πλήθος μορφές ανέπτυξαν αξιόλογη φιλανθρωπική δράση τους βυζαντινούς χρόνους, ένα μικρό μόνο ποσοστό των οποίων η Εκκλησία μας γνωρίζει, και κάποιους μάλιστα από αυτούς τιμά ως αγίους. Από αυτούς μπορούμε να αναφέρουμε ενδεικτικά τον Αγ. Νικόλαο, επίσκοπο Μύρων, τον Αγ. Σπυρίδωνα, επίσκοπο Τριμυθούντος Κύπρου, το Μέγα Αθανάσιο, τον Κύριλλο Ιεροσολύμων, τον Αγ. Γρηγόριο το Θεολόγο, τον Αγ. Γρηγόριο επίσκοπο Νύσσης και αδελφό του Μ. Βασιλείου, τον Αγ. Ιωάννη το Χρυσόστομο, τον Αγ. Ιωάννη το Νηστευτή, τον όσιο Εφραίμ το Σύρο, τον Αγ. Σάββα τον ηγιασμένο, το Θεόδωρο το Στουδίτη, τον όσιο Νίκωνα τον «Μετανοείτε», τον άγιο Ιωάννη τον Ελεήμωνα.

Ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα πολύπλευρου προνοιακού έργου αποτελεί η «Βασιλειάδα», το συγκρότημα που ίδρυσε ο Μέγας Βασίλειος τον 4ο αιώνα στην Καππαδοκία. Ο Μ. Βασίλειος, που ήταν ο ίδιος γιατρός, χρησιμοποίησε την κληρονομιά από την περιουσία της μητέρας του και τις δωρεές πλούσιων ιδιωτών, για να δημιουργήσει ένα συγκρότημα ιδρυμάτων, που περιελάμβανε νοσοκομείο, ορφανοτροφείο, γηροκομείο, ξενώνα για τούς πτωχούς ταξιδιώτες και επισκέπτες, νοσοκομείο για μεταδοτικές ασθένειες κ.α.

Σημαντική ήταν ακόμη η δράση των μοναστηριών στο Βυζάντιο, τα οποία ενισχύθηκαν σημαντικά από τους αυτοκράτορες. Η φιλανθρωπία των μοναχών, μέσα και έξω από τα μοναστήρια, δεν περιορίζονταν σε πνευματική καθοδήγηση των πιστών αλλά και σε υλικές ενέργειες. Έτσι πολλά μοναστήρια συντηρούσαν μια σειρά από νοσοκομεία για μοναχούς και λαϊκούς καθώς και ιδρύματα, μεταξύ των οποίων και πολλά ορφανοτροφεία, παρέχοντας στους ασθενείς, φτωχούς και οδοιπόρους καταφυγή και προστασία «την οποίαν κατ' εκείνους τους χρόνους ουδαμού

¹² Στην αρμοδιότητα των επισκόπων, υπάγονταν, όπως γράφει ο Ισίδωρος Πηλουσιώτης, «τῶν ἱερωμένων αἱ δοκιμασίαι, τῶν πεινῶντων αἱ τροφαί, τῶν διψῶντων τὰ πόματα, τῶν γυμνῶν τὰ ἄμφια, τῶν ἀδικουμένων αἱ προστασίαι, τῶν ὀρφανῶν ὀδυρομένων αἱ κηδεμονίαι, τῶν χηρῶν ἢ ἀντίληξις, τῶν ἀδικούντων αἱ ἐπεξελεύσεις, τῶν παρανόμως ἄρχειν πειρωμένων ἔλεγχος, τῶν ἀρρωστούντων αἱ θεραπείαι, τῶν σκανδαλιζομένων ἐκ πυρώσεως αἱ ἐπανορθώσεις, τῶν ἐν δεσμητηρίοις αἱ λίσαις, τῶν ἐν συμφοραῖς αἱ παραμυθίαι, τῶν πταιόντων οἱ σωφρονισμοί» I. Πηλουσιώτου, επιστολή 216, PG 78,89BC στο Γ. Μαντζαρίδη, Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού, Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη, σελ. 344.

αλλαχού ηδύναντο να εύρωσι»¹³. Αξίζει να αναφέρουμε ενδεικτικά τη Μονή Σινά, τα μοναστήρια της Συρίας, τη Μονή Καλλιβάδων στη Μ. Ασία, τη Μονή Πεντέλης, τη Μονή Ζωοδόχου Πηγής στον Κιθαιρώνα, τα Μοναστήρια των Μετεώρων και ιδιαίτερα την Μονή της Μεταμόρφωσης Σωτήρος και του Βαρλαάμ, του Αγ. Νικολάου Ορφανού στη Θεσσαλονίκη, της Παναγίας της Κοσμοσωτήρας στη Θράκη κ.α., στις οποίες λειτουργούσαν ιδρύματα και νοσοκομεία. Γενικά η φιλανθρωπία των μοναχών επιδρούσε και στην ευρύτερη κοινωνία των πιστών, εμπνέοντας την αγάπη και τη φιλανθρωπία και στην κοσμική κοινωνία.

Σημαντική τέλος ήταν η συμβολή των διακονισσών στο φιλανθρωπικό έργο της βυζαντινής Εκκλησίας. Ο θεσμός αυτός άκμασε από τον τέταρτο ως τον έκτο αιώνα. Οι διακόνισσες βοηθούσαν στη βάπτιση των γυναικών και εξυπηρετούσαν το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας. Με την καθιέρωση όμως του νηπιοβαπτισμού τον 4^ο αιώνα, επικεντρώθηκαν στο φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας¹⁴.

Γενικά η φιλανθρωπία στο Βυζάντιο ήταν αρκετά οργανωμένη, ώστε όπως ομολογεί ο Λατίνος μοναχός Pargoire, «ανταποκρινόταν σε κάθε ανάγκη»¹⁵.

¹³ Κ. Παπαρηγόπουλου, «Η ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τ. Γ', Αθήνα 1955, σελ 287 στο Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π. σελ 52

¹⁴ Γ. Μαντζαρίδης, ό.π. σελ. 346.

¹⁵ Α. Ανδρεάδου, «Ιστορία της Ελληνικής δημόσιας οικονομίας, τ. Α', Αθήνα 1918, σελ 574 στο Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π. σελ. 17.

1.4. Η εκκλησιαστική προνοιακή δράση στην τουρκοκρατία

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ο κύριος φορέας παροχής κοινωνικής προστασίας ήταν η οικογένεια, που προστάτευε τα ορφανά, τις χήρες, τους γέροντες, τους ανάπηρους. Πυλώνες κοινωνικής προστασίας αποτελούσε ακόμα η κοινότητα, λόγω των πόρων που διέθετε, οι Συνεταιρισμοί και οι Συντεχνίες καθώς και οι μεγάλοι Ευεργέτες του απόδημου ελληνισμού.¹⁶

Η Εκκλησία έχοντας μακρά παράδοση στην κοινωνική προστασία από τους Βυζαντινούς χρόνους, και διατηρώντας διοικητικές και δικαιοπρακτικές εξουσίες που είχαν παραχωρηθεί από τους Οθωμανούς κατακτητές, άσκησε, έστω και περιορισμένα, κοινωνικό και εκπαιδευτικό έργο. Η φροντίδα της καλύπτει τους φτωχούς, τις χήρες, τα ορφανά, τους φυλακισμένους στα τουρκικά μπουντρούμια, τους εξόριστους, τους κλέφτες, όλο το σκλαβωμένο λαό¹⁷. Πολλές ενορίες στην Κωνσταντινούπολη και τις επαρχίες εξακολουθούσαν να συντηρούν νοσοκομεία και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Επίσης σε πολλούς ναούς περιφέρονταν δίσκοι ή «κιτία» για την ενίσχυση των φυλακισμένων, των εκθέτων παιδιών, των ανιάτων, των ενδεών και γενικά όλων των εμπερίστατων.

Η παρέμβαση των ιεραρχών προς τους ηγεμόνες των κατακτητών υπήρξε ενίοτε καθοριστική για την ευνοϊκότερη για τους Ρωμιούς ρύθμιση θεμάτων διοικητικής φύσης, όπως λ.χ. προικοδοτήσεις, ελευθερίες κ.λπ. Δυο ακόμα σημαντικές μορφές που έδρασαν στα πλαίσια της Εκκλησίας είναι ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός και η οσία Φιλοθέη η Αθηναία.

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), πέρα από το θρησκευτικό και εθνικό του έργο, συνέβαλε αποφασιστικά στην ίδρυση σχολείων, την ανάπτυξη της ελεημοσύνης και την προστασία των πτωχών, ορφανών και αδυνάτων.

Η οσία Φιλοθέη η Αθηναία (1522-1589), κόρη του Αθηναίου προύχοντα Άγγελου Μπενιζέλου, ίδρυσε στην Αθήνα, στο σημερινό ομώνυμο δήμο, γυναικείο μοναστήρι, ξενώνες, νοσοκομείο, γυναικείες σχολές και γηροκομείο και πρόσφερε καταφύγιο σε γυναίκες, Ελληνίδες και Τουρκάλες, που καταδιώκονταν από τους Τούρκους.

¹⁶ Ε. Θωμόπουλος, ό.π. σελ. 79-81.

¹⁷ Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π. σελ. 59.

Τέλος στην περίοδο της Επανάστασης, ο κλήρος όλων των βαθμίδων συμμετείχε στις πολεμικές επιχειρήσεις και συνέδραμε τα έργα φιλανθρωπίας¹⁸.

1.5. Η εκκλησιαστική προνοιακή δράση μετά την επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους

Η απελευθέρωση της Ελλάδας στοίχισε όχι μόνο σε χρήμα, καταστροφές στη γεωργική παραγωγή, την κτηνοτροφία και το δασικό πλούτο, αλλά κυρίως σε ανθρώπινες ζωές. Αυτοί που έπεσαν «για του Χριστού την πίστη την αγία και της Πατρίδας την Ελευθερία¹⁹» άφησαν πίσω χήρες, ορφανά, γέρους ανίκανους γονείς. Πολλοί από τους αγωνιστές της Επανάστασης, που έδωσαν στον αγώνα όλη τους την περιουσία, ζούσαν μετά την απελευθέρωση σε κατάσταση εξαθλίωσης²⁰.

Στην προσπάθεια ανασυγκρότησης του κράτους, σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι μεγάλοι ευεργέτες, που συγκλονισμένοι από τον ένδοξο αγώνα αλλά και τη μετέπειτα δυστυχία ελληνικού λαού, προσέφεραν γενναιόδωρη βοήθεια για την ίδρυση ευαγών ιδρυμάτων, κυρίως ορφανοτροφείων.

Την Περίοδο της Ανεξαρτησίας, ο Ι. Καποδίστριας μερίμνησε για την εσωτερική οργάνωση και περαιτέρω ανάπτυξη του πνευματικού και κοινωνικού έργου της Εκκλησίας, η οποία μονοπωλούσε στο χώρο της κοινωνικής πρόνοιας. Ο Όθωνας όμως επεδίωξε την οργάνωση της Εκκλησίας με βάση τα δυτικά πρότυπα. Έτσι διέλυσε την πλειοψηφία των μοναστηριών και κατέστησε τα εναπομείναντα σε κοινωνικές υπηρεσίες, που περιέθαλπαν αρρώστους και ψυχικά ασθενείς.

Η Εκκλησία συνέχισε, με τα περιορισμένα μέσα που διέθετε, λόγω της διάλυσης των μοναστηριών, το φιλανθρωπικό της έργο σε επίπεδο ενορίας, ενώ παράλληλα μεγάλες εκτάσεις από την εκκλησιαστική περιουσία απαλλοτριώθηκαν για την ανέγερση νοσοκομείων και σχολείων. Συγκεκριμένα, τα νοσοκομεία ΓΝΑ «Αιγινίτειο», Γ.Ν.Α. «Ευαγγελισμός²¹», Γ.Ν.Α. Αρεταίειο, Γ.Ν.Π.Α. «Αγία Σοφία», Νοσοκομείο Αφροδισίων κ'

¹⁸ Σ. Δημητρακόπουλος, ό.π. σελ. 66-7.

¹⁹ Φράση που αποδίδεται στο Θ. Κολοκοτρώνη.

²⁰ Ν. Δραγούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, Εκδόσεις Ερμής, τ. 2, Αθήνα, 1973 σελ 14 στο Π. Σταθόπουλος, ό.π. σελ 152

²¹ Για το λόγο αυτό προβλέπεται από τον Οργανισμό η διατήρηση τεσσάρων κρεβατιών για τις ανάγκες του κλήρου στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Δερματικών Νόσων Α. Συγγρός, Γ.Ν.Α. Λαϊκό, Γ.Ν.Α. Γ. Γεννηματάς, Γ.Ν.Α. Ασκληπιείο Βούλας καθώς και το Ορφανοτροφείο Βουλιαγμένης και το Π.Ι.Κ.Π.Α. Βούλας κτίστηκαν σε οικόπεδα που παραχώρησε η Εκκλησία²².

Παρά τις προσπάθειες αναδιοργάνωσης της κρατικής κοινωνικής πρόνοιας, μέχρι το 1922, το κύριο βάρος της πρόνοιας επωμίζεται η Εκκλησία και η ιδιωτική φιλανθρωπική πρωτοβουλία.

1.6. Η εκκλησιαστική προνοιακή δράση τον 20^ο αιώνα

Η αρχή του 20^{ου} αιώνα σηματοδεύτηκε από τρεις αλληπάλληλους πολέμους, τους Βαλκανικούς Πολέμους, τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και τη μικρασιατική εκστρατεία, που στοίχισαν στην Ελλάδα τόσο σε οικονομική ανάπτυξη όσο και, σπουδαιότερα, σε ανθρώπινες ζωές.

Τα τεράστια προβλήματα που συνάθροισε η δεκαετία 1912-1922, με τους συνεχείς πολέμους και το προσφυγικό κύμα που ακολούθησε τη Μικρασιατική Καταστροφή, υποχρέωσαν σε εντονότερη δραστηριοποίηση την κρατική κοινωνική πρόνοια. Ο αριθμός των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα εκτιμάται σε 1.500.000, περίπου 350.000 οικογένειες. Στην πλειοψηφία τους ήταν «άστεγοι, γυμνοί, ασθενείς, ζητούντες άσυλον και προστασίαν παρά τε του κράτους και της ελληνικής κοινωνίας²³». Παρά την τεράστια δημοσιονομική επιβάρυνση, το προσφυγικό πρόβλημα έστρεψε την κρατική πολιτική προς την αντιμετώπιση αναγκών όπως η στέγαση, η περίθαλψη αλλά και η εξεύρεση εργασίας²⁴.

Την περίοδο αυτή, μαζί με την κινητοποίηση της Πολιτείας στη λύση του προσφυγικού προβλήματος, και η Εκκλησία έδωσε το παρόν στην ανακούφιση των προσφύγων με διανομή εκκλησιαστικής περιούσιας και άλλες μορφές φιλανθρωπικής δράσης, παρά την οικονομική της αποδυνάμωση, που επακολούθησε τη διάλυση των μοναστηριών²⁵.

²² ΙΣΙ, ό.π. σελ 26-7.

²³ Κ. Παπαρηγόπουλος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», 1932, στο Π. Σταθόπουλος, ό.π. σελ. 158.

²⁴ Λιάκος, Αντ., «Από το Κράτος Φύλακα εις το Κράτος Πρόνοιας. Οι παράμετροι της εργατικής πολιτικής στο μεσοπόλεμο», Συμπόσιο για τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Πρακτικά Εταιρείας Ελληνικού και Λογοτεχνικού Ιστορικού Αρχείου (ΕΛΙΑ), 1988, Αθήνα, σε Σταθόπουλο, Π. 1999

²⁵ Π. Σταθόπουλος, Κοινωνική πρόνοια μια γενική θεώρηση, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα 1999, σελ. 161.

Με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όλες οι δομές της δημόσιας διοίκησης, μεταξύ αυτών και οι νεοσύστατοι, από την εποχή της μικρασιατικής καταστροφής, προνοιακοί φορείς, παρέλυσαν. Η περίοδος της γερμανικής κατοχής (1941-1944) και εν συνεχεία η περίοδος του εμφυλίου πολέμου (1944-1949) συσώρευσαν σοβαρότατα κοινωνικά προβλήματα, με κυριότερα την πείνα και την εξαθλίωση.

Εκτός από τους διεθνείς οργανισμούς που απέστειλαν βοήθεια, σημαντική ήταν, στα χρόνια της Πολέμου και της Κατοχής, η προσφορά της Εκκλησίας. Την περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου, με την Πρόνοια Στρατευομένων, η Εκκλησία, δραστηριοποιήθηκε σημαντικά στην ανακούφιση των στρατευομένων, των τραυματιών και τη συμπαράσταση των οικογενειών τους. Στην Κατοχή, με τον Εθνικό Οργανισμό Χριστιανικής Αλληλεγγύης (Ε.Ο.Χ.Α.), που ίδρυσε ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, και κατά τόπους, σε επίπεδο ενορίας και Μητρόπολης, με την ενεργοποίηση των εθελοντών, κυρίως νέων φοιτητών, η Εκκλησία διοργάνωσε συσσίτια για τον πληθυσμό που λιμοκτονούσε, διένειμε φάρμακα και ρούχα στους πληγέντες και ανακούφισε σημαντικά τα ορφανά παιδιά, που άφησε πίσω ο πόλεμος.

Για την εκπαίδευση κοινωνικών λειτουργών που θα υπηρετούσαν στις Μητροπόλεις και Ενορίες, το 1957, η Εκκλησία της Ελλάδας ίδρυσε, παράλληλα με τις υπάρχουσες σχολές Κοινωνικής Πρόνοιας του Αμερικανικού Κολεγίου, και της Χριστιανικής Ένωσης Νεανίδων (Χ.Ε.Ν.), τη Σχολή Διακονισσών που μετονομάστηκε σε «Ανωτέρα Σχολή Κοινωνικής Εργασίας- Διακονισσών». Η Σχολή σταμάτησε να λειτουργεί το 1984, όταν ιδρύθηκε η αντίστοιχη σχολή Κοινωνικής Εργασίας στα ΤΕΙ Αθήνας, οπότε το προσωπικό και οι σπουδαστές της εντάχθηκαν σε αυτή.

Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και ιδιαίτερα την μεσοπολεμική εποχή, ιδρύθηκαν μια σειρά από χριστιανικές οργανώσεις²⁶, που ανέπτυξαν ιεραποστολικό και φιλανθρωπικό έργο. Ειδικότερα οι οργανώσεις αυτές προσπάθησαν να καλύψουν τις ανάγκες της θρησκευτικής διαφώτισης και καθοδήγησης του λαού²⁷, ενώ παράλληλα ανέπτυξαν πολύπλευρες προνοιακές δραστηριότητες.

²⁶ Γ. Μαντζαρίδης, ο.π. σελ 388

²⁷ Πρακτικά ΙΖ' Συνέλευσης Αδελφότητας Θεολόγων «η Ζωή», Αθήνα 1947, σελ 58 στο Γ. Μαντζαρίδη ο.π. σελ 391.

Σήμερα, μέσα στους κόλπους της Ελληνικής Εκκλησίας σημειώνεται έντονη φιλανθρωπική κίνηση και κοινωνική δραστηριότητα, παρά τις δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες. Με τη φροντίδα και ενίσχυση, οικονομική και ηθική, της Εκκλησίας λειτουργούν μια σειρά από ιδρύματα ανοικτού και κλειστού τύπου, που απευθύνονται σε κάθε άνθρωπο που έχει ανάγκη ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, εθνικότητας και (συχνά) θρησκεύματος. Η δραστηριότητα αυτή παρουσιάζει ομοιότητες με την προνοιακή δράση που παραδοσιακά ανέπτυξε η Εκκλησία τους είκοσι αιώνες της ύπαρξής της, παρέχοντας κοινωνική προστασία στα ορφανά, τους γέροντες, τους αρρώστους, τους φυλακισμένους. Οι προνοιακές δραστηριότητές της όμως επεκτείνονται σήμερα και σε άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως κακοποιημένες γυναίκες, οι χρόνια πάσχοντες, τα άτομα με ειδικές δυνατότητες κ.α., σε μια προσπάθεια αναβάθμισης, ποιοτικής και ποσοτικής των υπηρεσιών της και κάλυψης των σύγχρονων προνοιακών και υγειονομικών αναγκών τόσο του ποιμνίου της όσο και όλων των ανθρώπων που ζουν στη χώρα μας. Στη συνέχεια, στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο, θα αναφερθούμε εκτενέστατα στο έργο που επιτελεί η Εκκλησία στον ελλαδικό χώρο.

Κεφάλαιο 2

Κεφάλαιο 2: Διοικητική και Οργανωτική διάθρωση Της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Ελλάδα

2.1. Ορισμός Εκκλησίας και εκκλησιαστικού δικαίου

Ο όρος «Εκκλησία» έχει τις ρίζες του στο δημόσιο δίκαιο της ελληνικής αρχαιότητας. Μετά την εμφάνιση του χριστιανισμού, ο όρος απέκτησε ένα ακόμα περιεχόμενο. Σύμφωνα με την ορθόδοξη διδασκαλία, «Εκκλησία ονομάζεται το ιερό καθίδρυμα που συστήθηκε από τον ενανθρωπήσαντα Λόγο του Θεού για τη σωτηρία και τον αγιασμό των ανθρώπων και φέρει το θείο κύρος και την αυθεντία, Του, αποτελείται δε από ανθρώπους με μία πίστη, κοινωνούς των ίδιων μυστηρίων, διακρινόμενη σε λαό και σε διοικούντα κλήρο»²⁸. Ο ορισμός αυτός περιορίζει την έννοια της Εκκλησίας στους χριστιανούς όλων των αιώνων, δηλαδή τόσο στους ζωντανούς (στρατευόμενη εκκλησία), όσο και τους νεκρούς (θριαμβεύουσα εκκλησία)²⁹. Με τη διάσπαση και το χωρισμό Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και την εμφάνιση των διαφόρων ομάδων των Διαμαρτυρομένων, ο όρος Εκκλησία μπορεί να οριστεί, με στενότερα πλαίσια, ως «το σύνολο των ομόδοξων χριστιανών, που οι θρησκευτικές τους κοινότητες έχουν ενιαία νομική οργάνωση»³⁰.

Ως Εκκλησιαστικό δίκαιο ορίζουμε το σύνολο των κανόνων δικαίου, ανεξάρτητα από τον τρόπο παραγωγής τους, που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις της Εκκλησίας. Ανάλογα με το πώς νοηθεί η έννοια της Εκκλησίας, μεταβάλλεται και η έννοια του εκκλησιαστικού δικαίου. Παράλληλα

²⁸ Χ. Ανδρούτσος, *Δογματική της Ορθοδόξου ανατολικής Εκκλησίας*, Αθήναι 1956, σελ. 262 στο Σ. Τρωιάνος, «Παραδόσεις Εκκλησιαστικού δικαίου», Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1981, σελ. 10.

²⁹ Σ. Τρωιάνος, *ό.π.* σελ. 10.

³⁰ Σ. Τρωιάνος, *ό.π.*, σελ. 11.

υπάρχει και το «κανονικό δίκαιο», που περιλαμβάνει τους κανόνες δικαίου που έχουν καθαρά εκκλησιαστική προέλευση, δηλαδή όσους περιέχονται στην Αγία Γραφή, την Ιερά Παράδοση, τους ιερούς κανόνες, τις κανονιστικές διατάξεις κ.λπ.

2.2. Ιστορική αναδρομή στη διαμόρφωση της διοικητικής συγκρότησης της Εκκλησίας της Ελλάδας

Την εποχή της απελευθέρωσης του νεοελληνικού κράτους και της άφιξης του Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα, οι σχέσεις της ελληνικής Εκκλησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχαν προσωρινά διακοπεί. Η περίοδος της Αντιβασιλείας του Όθωνα που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια οργάνωσης της Εκκλησίας με βάση τα δυτικά πρότυπα. Το 1833, με πρωτεργάτη τον πρεσβύτερο Θεόκλητο Φαρμακίδη, έγινε μονομερής ανακήρυξη του αυτοκέφαλου της Εκκλησίας της Ελλάδας που οδήγησε σε διακοπή της επικοινωνίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Η επικοινωνία αποκαταστάθηκε στις 29 Ιουνίου 1850, με την έκδοση Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου «Περί της εν Ελλάδι Ορθοδόξου Εκκλησίας», από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, με την οποία αναγνωρίστηκε επίσημα το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδος, τα όρια της οποίας ταυτίζονταν με αυτά του τότε ελληνικού κράτους. Το γεγονός αυτό, ακολούθησε η παραχώρηση εκ μέρους του Οικουμενικού Πατριαρχείου προς την Εκκλησία της Ελλάδος, των Μητροπόλεων της Επτανήσου, με την Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη «Περί της υπαγωγής των Επαρχιών της Επτανήσου τη Εκκλησία της Ελλάδος», της 9ης Ιουλίου 1866. Το Μάιο του 1882, ακολούθει η υπαγωγή ορισμένων επαρχιών της Ηπείρου και της Θεσσαλίας στην Εκκλησία της Ελλάδος, με την έκδοση αντίστοιχης Πατριαρχικής και Συνοδικής Πράξης. Δεν συνέβη όμως το ίδιο και με τις Μητροπόλεις της Μακεδονίας και της Θράκης, οι οποίες ανατίθενται μεν διοικητικά στην Εκκλησία της Ελλάδος, χαρακτηριζόμενες έκτοτε ως «Νέες Χώρες», πνευματικά όμως παραμένουν στη δικαιοδοσία

του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως³¹, γεγονός που μέχρι σήμερα δημιουργεί τριβές στις σχέσεις μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Με την ίδια Συνοδική Πράξη, καθορίζεται και η διαφύλαξη του αυτόνομου καθεστώτος της Εκκλησίας της Κρήτης, η οποία εν τω μεταξύ είχε ενταχθεί στο ελληνικό κράτος. Τέλος, οι Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου υπάγονται διοικητικά και πνευματικά απευθείας στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ενώ το Άγιο Όρος, απολαμβάνει καθεστώς εκκλησιαστικά και συνταγματικά κατοχυρωμένης αυτοδιοίκησης, υπαγόμενο πνευματικά στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

Από την περιληπτική παράθεση των παραπάνω στοιχείων, γίνεται εύκολα αντιληπτή η ιδιαίτερη πολυπλοκότητα της διοικητικής διάρθρωσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Ελλάδα³².

³¹ με την υπ' αριθ. 2231/4 Σεπτεμβρίου 1928 Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου «Περί της διοικήσεως των Ιερών Μητροπόλεων των Νέων Χωρών»

³² Γ. Διέλλας ό.π.

2.3. Διοικητική Οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδας

Όπως αναλύσαμε στην προηγούμενη παράγραφο, τα γεωγραφικά και διοικητικά όρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος, δεν συμπίπτουν με τα αντίστοιχα του Ελληνικού κράτους. Η Εκκλησία της Ελλάδας, που αποτελεί νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, αποτελείται από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών, τις 45 Μητροπόλεις³³ της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας και τις 36 Μητροπόλεις³⁴ των λεγόμενων Νέων Χωρών. Επιπλέον στην Ελλάδα υπάρχει ακόμα η Αυτόνομη Εκκλησία της Κρήτης, οι Μητροπόλεις της Δωδεκανήσου, το συνταγματικά αυτοδιοικούμενο Άγιο Όρος και οι, επίσης συνταγματικά κατοχυρωμένες, Ιερές Σταυροπηγιακές Μονές, που υπάγονται πνευματικά στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Στα πλαίσια του παρόντος κεφαλαίου, δεν θα γίνει αναφορά στην οργάνωση του Αγίου Όρους και των Σταυροπηγιακών Μονών, δεδομένου ότι δε συμμετέχουν στο επιτελούμενο στην Ελλάδα εκκλησιαστικό προνοιακό έργο.

Η Εκκλησία της Ελλάδος διοικείται από τα κεντρικά και τα περιφερειακά όργανα διοίκησης.

³³ Αιτωλίας και Ακαρνανίας, Αργολίδος, Άρτης, Αττικής, Γλυφάδας, Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως, Γυθείου και Οιτύλου, Δημητριάδος και Αλμυρού, Ζακύνθου και Στροφάδων, Ηλείας και Ωλένης, Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφερσάλων, Θηβών και Λεβαδείας, Θήρας, Αμοργού και Νήσων, Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού, Καλαβρύτων και Αιγιαλείας, Καρπενησίου, Καρυστίας και Σκύρου, Κερκύρας, Παξών και Διαποντίων Νήσων, Κεφαλληνίας, Κορίνθου, Κυθήρων, Λαρίσης και Τυρνάβου, Λευκάδος και Ιθάκης, Μαντινείας και Κυνουρίας, Μεγάρων και Σαλαμίνας, Μεσογαίας και Λαυρεωτικής, Μεσσηνίας, Μονεμβασιάς και Σπάρτης, Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου, Νέας Ιωνίας και Φιλαδελφείας, Νέας Σμύρνης, Νικαίας, Παροναξίας, Πατρών, Πειραιώς, Περιστερίου, Σταγών και Μετεώρων, Σύρου, Τήνου, Άνδρου, Κέας και Μήλου, Τρίκκης και Σταγών, Τριφυλίας και Ολυμπίας, Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης, Φθιώτιδος, Φωκίδος, Χαλκίδος.

³⁴ Με βάση τιβ Ν. 3615/ 1928: Αλεξανδρουπόλεως, Βεροίας και Ναούσης, Γουμηνίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου, Γρεβενών, Διδυμοτείχου και Ορεστιάδος, Δράμας, Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανής και Κονίτσης, Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας, Ελασσώνας, Ελευθερουπόλεως, Ζιχνών και Νευροκοπίου, Θεσσαλονίκης, Ιερισσού, Αγίου Όρους και Αρδαμερίου, Ιωαννίνων, Κασσανδρείας, Καστοριάς, Κίτρους, Κατερίνης και Πλαταμώνος, Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου, Λαγκαδά, Μαρωνείας και Κομοτηνής, Μηθύμνης, Μυτιλήνης, Ερεσσού και Πλωμαρίου, Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, Νέας Κρήνης και Καλαμαριάς, Νικοπόλεως και Πρεβέζης, Εάνθης και Περιθεωρίου, Παραμυθίας, Φιλιατών, Γηρομερίου και Πάργας, Πολυανής και Κιλκισίου, Σάμου και Ικαρίας, Σερβίων και Κοζάνης, Σερών και Νιγρίτης, Σιδηροκάστρου, Σισανίου και Σιατίστης, Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, Φλωρίνης, Πρεσπών και Εορδαίας Χίου.

2.3.1. Κεντρικά όργανα διοίκησης της Εκκλησίας της Ελλάδας

Τα κεντρικά όργανα διοίκησης της Εκκλησίας της Ελλάδας είναι η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας και η Διαρκής Ιερά Σύνοδος.

2.3.1.1. Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας

Ανώτατη εκκλησιαστική αρχή της Εκκλησίας της Ελλάδας είναι η Ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας (ΙΣΙ), η οποία συγκροτείται από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος ως πρόεδρο και όλους τους εν ενεργεία Μητροπολίτες που διαποιμαίνουν Μητροπόλεις. Στη Σύνοδο ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών είναι ισότιμος με τους άλλους Μητροπολίτες (*primus inter pares*). Η ΙΣΙ αποφαινεται για όλα τα εκκλησιαστικά ζητήματα για τα οποία έχει, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη, την αρμοδιότητα, η οποία διακρίνεται σε κανονιστική, διοικητική με τη στενή έννοια, δικαστική και εκκλησιαστική. Η ΙΣΙ συνέρχεται τακτικώς την 1η Οκτωβρίου κάθε έτους και εκτάκτως με πρωτοβουλία του προέδρου της, μετά από απόφαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου ή μετά από αίτηση του 1/3 τουλάχιστον των εν ενεργεία Μητροπολιτών³⁵. Για τα καθημερινά και ειδικότερα θέματα που ανακύπτουν επιλαμβάνεται η Διαρκής Ιερά Σύνοδος.

2.3.1.2. Διαρκής Ιερά Σύνοδος

Η Διαρκής Ιερά Σύνοδος (ΔΙΣ) αποτελεί διαρκές διοικητικό όργανο της Εκκλησίας της Ελλάδος, με ετήσια θητεία, που συγκροτείται από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος ως μόνιμο μέλος και πρόεδρο και 12 ακόμα εν ενεργεία Μητροπολίτες, εκ περιτροπής και κατά σειρά πρεσβειών της Αρχιεροσύνης, έξι από τις Μητροπόλεις της Αυτοκέφαλου Εκκλησίας και έξι από τις Μητροπόλεις των Νέων Χωρών³⁶. Η ΔΙΣ αντιμετωπίζει τα τρέχοντα εκκλησιαστικά ζητήματα, επιμελείται της εκτελέσεως των αποφάσεων της ΙΣΙ και έχει δικαστικές και διοικητικές αρμοδιότητες³⁷. Συνεδριάζει σε τακτικές και έκτακτες συνελεύσεις ενώ οι

³⁵ Ι. Κονιδάρης, Εγχειρίδιο εκκλησιαστικού δικαίου, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2000, σελ. 130-3.

³⁶ Ι. Κονιδάρης, ό.π., σελ. 134-6.

³⁷ Άρθρο 9 Καταστατικού Χάρτη

εργασίες της και ο τρόπος λήψης απόφασης καθορίζονται από τον κανονισμό.³⁸

2.3.1.3. Συνοδικές επιτροπές.

Επιπλέον σήμερα λειτουργούν δώδεκα μόνιμα Συνοδικές Επιτροπές³⁹ (ΣΕ) που αποτελούν σημαντικούς βοηθητικούς παράγοντες για τη λειτουργία όλου του Συνοδικού οργανισμού. Οι ΣΕ έχουν γνωμοδοτική αρμοδιότητα⁴⁰ και ως σκοπό την επεξεργασία των θεμάτων της ημερήσιας διάταξης της ΙΣΙ και της υποβοήθησης του έργου της ΔΙΣ. Οι ΣΕ είναι επταμελείς, με εξαίρεση τη ΣΕ της Αρχιεπισκοπής που είναι τριμελής, και σε αυτές συμμετέχουν τέσσερις κληρικοί, αρχιερείς και μη, και τρεις λαϊκοί, ειδικοί επί των θεμάτων που χειρίζεται η εκάστοτε ΣΕ. Στις ΣΕ προεδρεύουν οι αρχιερείς μέλη της, με εξαίρεση την ΣΕ Οικονομικών, που προεδρεύει ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών. Μπορούν ακόμα να συστήνονται υποεπιτροπές καθώς και ειδικές επιτροπές για τη διερεύνηση συγκεκριμένων θεμάτων⁴¹. Από το 1998, η ΙΣΙ έκανε χρήση εξουσιοδοτικής διάταξης⁴² του, έχει συστήσει μια σειρά από Ειδικές Συνοδικές Επιτροπές⁴³.

³⁸ Κανον. 2/1977.

³⁹ ΣΕ: Αρχιεπισκοπής, εκκλησιαστικής τέχνης και μουσικής, δογματικών και νομοκανονικών ζητημάτων, θείας λατρείας και ποιμαντικού έργου, μοναχικού βίου, χριστιανικής αγωγής της νεότητας, διορθόδοξων και διαχριστιανικών σχέσεων, εκκλησιαστικής εκπαίδευσης και επιμορφώσεως ου εφημεριακού κλήρου, τύπου, δημοσίων σχέσεων και διαφωτίσεως, αιρέσεων, κοινωνικής πρόνοιας και ευποίας, οικονομικών της Εκκλησίας.

⁴⁰ Καταργήθηκαν οι αποφασιστικές αρμοδιότητες των ΣΕ, που προβλέπονταν από το ΝΔ 126/69.

⁴¹ Ι. Κονιδάρης, ό.π., σελ. 137-8.

⁴² Άρθρο 10 παρ. 5 του Καταστατικού Χάρτη

⁴³ ΕΣΕ: Παρακολούθησης ευρωπαϊκών θεμάτων, Βιοηθικής, Δια την ακαδημία Εκκλησιαστικών Τεχνών, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Γάμου, Οικογένειας, Προστασία Παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος, Επί ειδικών ποιμαντικών θεμάτων (ναρκομανείς, Aids) και καταστάσεων (νοσηλευτήρια, στρατός, ναυτιλόμενοι κ.λπ), Θείας και Πολιτικής οικονομίας και οικολογίας, Λειτουργικής Αναγεννήσεως, Πολιτιστικής Ταυτότητας, Περί γυναικείων θεμάτων στο Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής Εκκλησιαστικό Δίκαιο, Εκδ. Αν. Σάκκουλα, Αθήνα 2002, σελ 334-5,

2.3.2. Περιφερειακά διοικητικά όργανα της Εκκλησίας της Ελλάδας

Τα περιφερειακά διοικητικά όργανα της Εκκλησίας της Ελλάδας είναι οι Μητροπόλεις, το Μητροπολιτικό Συμβούλιο, η Ενορία και το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο⁴⁴.

2.3.2.1. Οι Μητροπόλεις

Η Εκκλησία της Ελλάδας περιλαμβάνει την Αρχιεπισκοπή Αθηνών, τις Μητροπόλεις της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας και τις Μητροπόλεις των Νέων Χωρών.

Οι Μητροπόλεις είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου⁴⁵ και η εδαφική περιφέρεια, η ονομασία και οι έδρες τους καθορίζονται με αποφάσεις της ΙΣΙ, που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η ίδρυση νέων Μητροπόλεων ακολουθεί την νομοθετική οδό. Κάθε νομός περιλαμβάνει υποχρεωτικά την εδαφική περιφέρεια τουλάχιστον μιας Μητροπόλης, σε αντίθετη περίπτωση συστήνεται⁴⁶ Μητρόπολη που έχει ως εδαφική περιφέρεια την περιφέρεια του νομού και έδρα την πρωτεύουσά του⁴⁷.

Οι Μητροπόλεις υποδιαιρούνται σε περισσότερες εδαφικές περιφέρειες, τις Ενορίες. Περισσότερες γειτονικές ενορίες συγκροτούν μια αρχιερατική επιτροπεία. Οι αρχιερατικές αυτές επιτροπείες δεν αποτελούν ξεχωριστές οργανωτικές μονάδες, αλλά η καθιέρωσή τους εξυπηρετεί οργανωτικούς σκοπούς, όπως την καλύτερη άσκηση εποπτείας στο ενοριακό έργο και την αποκέντρωση στην έκδοση αδειών γάμου⁴⁸.

Τις Μητροπόλεις στελεχώνουν, πέραν από κληρικούς, εκκλησιαστικοί υπάλληλοι και ιεροκήρυκες, με προϊστάμενο τον Πρωτοσύγκελο ή τον Αρχιερατικό Επίτροπο.

Τα 1991⁴⁹, ιδρύθηκαν «κατ' εκκλησιαστική οικονομία» επτά προσωρινές και προσωποπαγείς Μητροπόλεις, σε μια προσπάθεια να διευθετηθεί το πρόβλημα των λεγόμενων «Ιερωθυμικών» αρχιερέων. Από

⁴⁴ Κ. Βαβούσκος, Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου, δ' έκδ., Εκδοτικός οίκος Σάκκουλα, Αθήνα 1986, σελ. 308.

⁴⁵ Άρθρο 1, παρ. 4 Καταστατικού Χάρτη.

⁴⁶ Ν. 590/ 1977.

⁴⁷ Άρθρο 11, παρ. 2, εδ. Β', Καταστατικού Χάρτη.

⁴⁸ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ. 358.

⁴⁹ Άρθρο 12 Ν. 1951/ 1991

αυτές πληρώθηκαν μόνο τρεις Μητροπόλεις, που προέκυψαν από απόσπαση εδαφών από γειτονικές Μητροπόλεις και θα καταργηθούν μετά τη χηρεία τους, για οποιοδήποτε λόγο⁵⁰. Από αυτές εξακολουθεί σήμερα να υφίσταται μόνο η Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων.

Ο Αρχιεπίσκοπος και οι Μητροπολίτες

Σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη, ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδας, υπό την ιδιότητα του ποιμαίνοντος την Αρχιεπισκοπή Αθηνών και οι εν ενεργεία Μητροπολίτες ασκούν, εντός της περιφέρειάς της Αρχιεπισκοπής ή της Μητροπόλεώς τους αντίστοιχα, την εξουσία, όπως προβλέπεται από τον ιερούς κανόνες, τις εκκλησιαστικές διατάξεις και τους νόμους του Κράτους.

Η πλήρωση μιας κενής Μητροπόλεως μπορεί να γίνει με μετάθεση εν ενεργεία Μητροπολίτη από άλλη Μητρόπολη της Εκκλησίας της Ελλάδας, είτε με εκλογή νέου αρχιερέα, από τον πίνακα εκλόγιμων κληρικών, από την ΙΣΙ, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Καταστατικό Χάρτη⁵¹. Η εκλογή νέου Αρχιεπισκόπου και Μητροπολιτών ρυθμίζεται από τον Ν. 590/1977⁵². Ο διορισμός των μητροπολιτών ολοκληρώνεται με την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος, οπότε και οι Μητροπολίτες δίνουν ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας την προβλεπόμενη⁵³ Διαβεβαίωση.

Κάθε εν ενεργεία Μητροπολίτης έχει τη δική του σφραγίδα, λαμβάνει όλες τις αποδοχές του Συμβούλου της Επικρατείας⁵⁴, δικαιούται τη ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη του Συμβούλου της Επικρατείας και αν στερηθεί τη Μητρόπολή του με αμετάκλητη καταδίκη, τότε εξακολουθεί να λαμβάνει τα 2/3 των αποδοχών του⁵⁵.

Σε ορισμένες Μητροπόλεις (Αρχιεπισκοπή Αθηνών, Μητροπόλεις Θεσσαλονίκης και Ιωαννίνων) προβλέπεται διορισμός βοηθών Μητροπολιτών και βοηθών Επισκόπων, οι οποίοι αποκαλούνται γενικά

⁵⁰ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 145-6.

⁵¹ Προκειμένου για τον Αρχιεπίσκοπο στα άρθρα 12- 15 και για τους Μητροπολίτες στα άρθρα 23- 26.

⁵² Άρθρα 12-26.

⁵³ άρθρ. 16 του ν. 590/ 1977

⁵⁴ ο αρχιεπίσκοπος τις αποδοχές του προέδρου και οι τιτουλάριοι επίσκοποι τις αντίστοιχες των παρέδρων.

⁵⁵ Κ. Βαβούσκος, ό.π. , σελ. 308.

«τιτουλάριοι»⁵⁶. Πρόκειται για αρχιερείς με ψιλό μόνο τίτλο, χωρίς δηλαδή την αντίστοιχη προς το αξίωμα του αρχιερέα διοικητική εξουσία.

Τον Μητροπολίτη, αν κωλύεται ή απουσιάζει, αναπληρώνει στην άσκηση των διοικητικών, με την ευρεία έννοια, αρμοδιοτήτων του σχετικά με τα θέματα των Μητροπόλεων, αλλά όχι των συλλογικών εκκλησιαστικών οργάνων, ο Πρωτοσύγκελος ή ο Γενικός Αρχιερατικός Επίτροπος, η σε περίπτωση έλλειψης ή κολλήματος τους άλλος κληρικός, που ορίζεται από τον Μητροπολίτη⁵⁷

Η απώλεια του θρόνου της Αρχιεπισκοπής ή μιας Μητροπόλεως, δηλαδή η αποβολή της διοικητικής, αλλά όχι και της τελετουργικής, εξουσίας μπορεί να επέλθει εξαιτίας καταδικαστικής απόφασης εκκλησιαστικού δικαστηρίου σε ποινή ισόβιας αργίας ή εκπτώσεως, παραίτησης για « νόσο ή γήρας ή οποιονδήποτε άλλο σοβαρό λόγο», ή διαπίστωσης της ανικανότητας του αρχιερέα να εκπληρώσει για λόγους ηλικίας ή υγείας τα καθήκοντά του, ή οριστικής απομάκρυνσης με απόφαση της ΔΙΣ για λόγους που αφορούν στο συμφέρον της Εκκλησίας και σπανιότερα λόγω μοναχικής κουράς μετά τη χειροτονία σε επίσκοπο.⁵⁸

2.3.3.2. Το Μητροπολιτικό Συμβούλιο

Στην άσκηση των διοικητικών καθηκόντων τους, ο Αρχιεπίσκοπος και οι Μητροπολίτες πλαισιώνονται από το Μητροπολιτικό Συμβούλιο⁵⁹, το οποίο είναι εξαμελές και αποτελείται από τον Μητροπολίτη ή τον αναπληρωτή του ως πρόεδρο, ένα δικαστικό λειτουργό της πολιτικής ή διοικητικής δικαιοσύνης, που ορίζεται με τον αναπληρωτή του από τον οικείο Πρόεδρο Πρωτοδικών, το Δημόσιο Ταμία, ή αν δεν υπάρχει δημόσιο ταμείο στην έδρα της Μητροπόλεως ένα δημόσιο υπάλληλο, που ορίζει ο Μητροπολίτης με τον αναπληρωτή του, δύο εφημέριους που προκύπτουν με κλήρωση από τους εφημέριους της Μητροπόλεως και ένα εκκλησιαστικό σύμβουλο, που και αυτός προκύπτει με κλήρωση, από τα μέλη των εκκλησιαστικών συμβουλίων των ενοριών της Μητρόπολης.⁶⁰ Το

⁵⁶ Κ. Βαβούσκος, ό.π. , σελ. 309.

⁵⁷ Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πούλης, ό.π. σελ. 357.

⁵⁸ Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πούλης, ό.π. σελ. 384-388.

⁵⁹ Άρθρο 35 Καταστατικού Χάρτη.

⁶⁰ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 147.

Μητροπολιτικό Συμβούλιο συνέρχεται τακτικά μια φορά το μήνα και έκτακτα, όποτε ο Μητροπολίτης το θεωρήσει αναγκαίο. Καταρτίζει τον προϋπολογισμό και απολογισμό της Μητροπόλεως, εκτελεί χρέη Υπηρεσιακού Συμβουλίου για τους κληρικούς της Μητροπόλεως, αποφαινεται για την ίδρυση Ναών, Ενοριών και νεκροταφείων, εγκρίνει τα έργα που εκτελούνται στους ναούς, διορίζει και παύει τα λαϊκά μέλη των εκκλησιαστικών συμβουλίων, εγκρίνει τη διενέργεια εράνων, την αποδοχή ή μη δωρεών και κληρονομιών, ελέγχει τον προϋπολογισμό και απολογισμό των ενοριών, υπογράφει τις μισθολογικές καταστάσεις των κληρικών κ.α.

2.3.3.3. Η Ενορία

Η Ενορία αποτελεί τη βασική μονάδα οργάνωσης του εκκλησιαστικού βίου⁶¹ και είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου⁶². Όλα τα ειδικά θέματα που αφορούν την ίδρυση, τη διοίκηση, τη διαχείριση και τη λειτουργία των Ενοριών ρυθμίζονται με κανονιστικές διατάξεις της ΔΙΣ, που εγκρίνονται από την ΙΣΙ και δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως⁶³. Η Ενορία ιδρύεται και καταργείται με Προεδρικό Διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων⁶⁴. Πάντως η ίδρυση της Ενορίας είναι διαφορετικό πράγμα από τη θεμελίωση ενός Ναού. Την ανέγερση ενός νέου ναού αδειοδοτεί ο οικείος Μητροπολίτης και έχει τελετουργική αρμοδιότητα κατά την πήξη των θεμελίων όσο και στην καθιέρωση του ναού, με την απόθεση ιερών λειψάνων στην αγία τράπεζα.

Τα όρια κάθε ενορίας καθορίζονται από το Μητροπολιτικό Συμβούλιο, το κέντρο της είναι ο ενοριακός ναός και περιλαμβάνει τους ορθόδοξους χριστιανούς που κατοικούν στην περιφέρειά της. Εκτός από τους ενοριακούς ναούς, στους οποίους υπάγονται και τα παρεκκλήσια (εντός πόλεως) και εξωκλήσια (εκτός πόλεως) που στερούνται νομικής προσωπικότητας, υπάρχουν⁶⁵ και τρία ακόμα είδη ναών: οι προσκνηματικοί ναοί, που ανήκουν σε φιλανθρωπικά, εκπαιδευτικά ή σωφρονιστικά

⁶¹ Άρθρο 36 παρ. 1 Καταστατικού Χάρτη.

⁶² Άρθρο 1 παρ. 4 Καταστατικού Χάρτη.

⁶³ Άρθρο 36 παρ. 6 Καταστατικού Χάρτη.

⁶⁴ Άρθρο 36 Καταστατικού Χάρτη.

⁶⁵ Καν. 8/ 1979

ιδρύματα, οι ιδιόκτητοι ναοί που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα και οι ναοί των κοιμητηρίων, που διακρίνονται σε ενοριακούς και μη.

Η ενορία και ο ενοριακός ναός διοικούνται από τον εφημέριο και το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο. Αντίθετα δεν αποτελούν όργανα του νομικού προσώπου της Ενορίας, αν και συνδέονται άμεσα με το σκοπό που επιτελεί, οι Ερανικές Επιτροπές για την ανέγερση ή επισκευή των ναών, καθώς και οι Ειδικές Ερανικές Επιτροπές για την ψυχοπνευματική και υλική προαγωγή της Ενορίας⁶⁶.

Ο Εφημέριος

Ο εφημέριος μεριμνά για τη λατρευτική και πνευματική ζωή των ενοριτών και για κάθε ζήτημα που αφορά στην πνευματική και υλική πρόοδο της Ενορίας. Τα θέματα του διορισμού και της υπηρεσιακής κατάστασης των εφημερίων ρυθμίζονται με κανονιστικές αποφάσεις της ΔΙΣ, που εγκρίνονται από την ΙΣΙ, καθώς και από το άρθρο 37 του Καταστατικού Χάρτη⁶⁷. Η πλήρωση θέσης εφημερίου γίνεται είτε με μετάθεση ενός εφημερίου, που κατέχει ήδη άλλη οργανική θέση και έχει τα προσόντα, είτε με προκήρυξη νέας θέσης⁶⁸.

Οι εφημέριοι, από άποψη προϋποθέσεων και τρόπου διορισμού, διακρίνονται σε τακτικούς, που είναι υποχρεωτικά έγγαμοι, και έκτακτους, που μπορεί να είναι είτε έγγαμοι είτε άγαμοι. Επιπλέον, ανάλογα με τα μορφωτικά τους προσόντα διακρίνονται σε μισθολογικές κατηγορίες. Οι κληρικοί μισθοδοτούνται και συνταξιοδοτούνται από το Δημόσιο, χωρίς όμως να έχουν την ιδιότητα του υπαλλήλου του δημοσίου ή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου και κατά συνέπεια χωρίς να υπάγονται στους αντίστοιχους συνταγματικούς⁶⁹ περιορισμούς⁷⁰. Από την άλλη, οι ιεροί κανόνες απαιτούν από τους κληρικούς συμπεριφορά ανάλογη προς την ιδιότητά τους ως λειτουργοί της Εκκλησίας και τους επιβάλλουν πλήθος υποχρεώσεων. Και η Πολιτεία όμως, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη θέση των κληρικών μέσα στο κοινωνικό σύνολο, τους αντιμετωπίζει μέσα

⁶⁶ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ 407-8

⁶⁷ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ 408

⁶⁸ Κανονισμού 2/ 1969

⁶⁹ άρθρα 103 και 104 Συντάγματος

⁷⁰ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 162-4.

στη νομοθεσία της με διαφορετικό τρόπο από ότι τους υπόλοιπους πολίτες. Έτσι έχει δημιουργηθεί, ήδη από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου και την υπόλοιπη βυζαντινή περίοδο, ένα πλέγμα κανόνων δικαίου που συνθέτουν την ιδιαίτερη μεταχείριση, όχι απαραίτητα προνομιακή, των κληρικών από την έννομη τάξη⁷¹.

2.3.2.4. Το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο

Σύμφωνα με τον Κανονισμό 8/1979, η ενορία διοικείται από το εκκλησιαστικό συμβούλιο. Το εκκλησιαστικό συμβούλιο είναι πενταμελές, με εξαίρεση τις ενορίες με λιγότερες από 100 οικογένειες, που είναι τριμελές. Σε αυτό συμμετέχουν ο εφημέριος του ναού και τέσσερις λαϊκοί ενορίτες, που ορίζει το Μητροπολιτικό Συμβούλιο, ύστερα από πρόταση του Μητροπολίτη. Ο διορισμός αιρετών ή μη λαϊκών στο Εκκλησιαστικό Συμβούλιο υπήρξε στο παρελθόν σημείο αντιπαράθεσης.

Η θητεία των μελών του είναι τριετής και η ιδιότητα του μέλους του εκκλησιαστικού συμβουλίου είναι αξίωμα τιμητικό και άμισθο⁷². Στην αρμοδιότητα του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου ανήκουν όλα τα διαχειριστικά θέματα της ενορίας. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων⁷³ του είναι και η σύνταξη του οικονομικού προϋπολογισμού κα απολογισμού του Ναού⁷⁴.

2.3.2.5. Οι Μονές

Σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη, οι Μονές είναι θρησκευτικά καθιδρύματα για την άσκηση των εγκαταβιούντων σε αυτές ανδρών και γυναικών, σύμφωνα με τις μοναχικές επαγγελίες και τους ιερούς κανόνες και τις παραδόσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας⁷⁵. Είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και ιδρύονται με Προεδρικό Διάταγμα με πρόταση το Υπουργού Παιδείας και ύστερα από σύμφωνη γνώμη του οικείου Μητροπολίτη σε αίτηση ίδρυσης της μονής. Διοικούνται από τον Ηγούμενο

⁷¹ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ 527.

⁷² Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 158.

⁷³ άρθρα 9-12 Καν. 8/ 1979

⁷⁴ άρθρα 10-11 Καν. 8/ 1979

⁷⁵ Άρθρο 39 παρ. 1 Καταστατικού Χάρτη.

και το Ηγουμενοσυμβούλιο (ή αλλιώς μοναστηριακό συμβούλιο) σύμφωνα με τον εσωτερικό κανονισμό κάθε μονής.

Οι μονές είναι κοινοβιακές, δηλαδή οι μοναχοί ζουν από κοινού και έχουν κοινή περιουσία. Διακρίνονται ανάλογα με το φύλο των εγκαταβιούντων και εποπτεύονται από τον επιχώριο Μητροπολίτη, με εξαίρεση τις Συνοδικές Σταυροπηγιακές Μονές, που εποπτεύονται από τη ΔΙΣ. Ανάλογα με τη διοικητική τους αυτοτέλεια, διακρίνονται σε κυρίαρχες και υποτελείς. Συνηθέστερη μορφή μοναστηριακού εξαρτήματος είναι το μετόχι(ο), το οποίο υπάγεται στην κυρίαρχη μονή και δεν έχει δική του νομική προσωπικότητα.

Στην Ελλάδα, εκτός από τις μονές υπάρχουν και τα Ησυχαστήρια, τα οποία είτε είναι άτυπα είτε συνιστούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και διέπονται από τους ιδρυτικούς τους κανονισμούς⁷⁶.

2.3.3. Εκκλησιαστικοί οργανισμοί και Υπηρεσίες

Εκτός από τα προαναφερθέντα όργανα της διοικήσεως, στην κεντρική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδας εντάσσονται και άλλοι εκκλησιαστικοί οργανισμοί και υπηρεσίες με ειδικούς σκοπούς και αντίστοιχες δραστηριότητες.

Η «**Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας**», που συνιστά νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου⁷⁷, ιδρύθηκε⁷⁸ το 1936 για να αναδιοργανώσει την ποιμαντική δραστηριότητα της Εκκλησίας⁷⁹ και να αντισταθμίσει το έργο των χριστιανικών αδελφοτήτων. Η Αποστολική Διακονία λειτουργεί υπό της εποπτεία της ΔΙΣ, διοικείται από επταμελές διοικητικό συμβούλιο και μεριμνά για τον προγραμματισμό και την οργάνωση του ιεραποστολικού και μορφωτικού έργου⁸⁰ της Εκκλησίας, με έμφαση στις εκδοτικές προσπάθειες και την ενημέρωση στελεχών κατήχησης. Το προσωπικό της ανήκει στην κατηγορία των εκκλησιαστικών υπαλλήλων⁸¹.

⁷⁶ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 166-9.

⁷⁷ Άρθρο 1 παρ. 4 Καταστατικού Χάρτη.

⁷⁸ Α.Ν. 41/ 36 και ΑΝ 976/ 46.

⁷⁹ Γ. Μαντζαρίδη, ό.π. σελ 399.

⁸⁰ Άρθρο 40 παρ. 1 Καταστατικού Χάρτη.

⁸¹ Καν. 5/78

Το «**Διορθόδοξο Κέντρο της Εκκλησίας της Ελλάδας**», ιδρύθηκε το 1971, συνιστά και αυτό νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου⁸² και έχει ως σκοπό την προαγωγή των διορθόδοξων και διαχριστιανικών σχέσεων και την ενίσχυση της προσπάθειας της εξωτερικής ιεραποστολής. Εδρεύει στη Μονή Πεντέλης, προεδρεύεται⁸³ από επταμελές διοικητικό συμβούλιο και εποπτεύεται από τη ΔΙΣ.

Το «**Ταμείο Προνοίας Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου Ελλάδας**» (Τ.Π.Ο.Ε.Κ.Ε.)⁸⁴, νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, χορηγεί εφ' άπαξ βοήθημα στους ασφαλισμένους του. Αντικατέστησε το Ταμείο Ασφάλισης Ορθοδόξου Εφημεριακού Κλήρου Ελλάδας (ΤΑΚΕ), και σε αυτό έμεινε μόνο ο κλάδος Αρωγής, όταν περιήλθαν στο Δημόσιο οι Κλάδοι σύνταξης και Ασθένειας⁸⁵.

Η «**Εκκλησιαστική Κεντρική Υπηρεσία Οικονομικών**» (ΕΚΥΟ), συστάθηκε το 1998 με αντικείμενο τη διαχείριση και αξιοποίηση των χρημάτων, χρεογράφων καθώς και της κινητής και ακίνητης εκκλησιαστικής περιουσίας, που ανήκε στον καταργηθέντα⁸⁶ το 1988 Οργανισμό Διοίκησης Εκκλησιαστικής Περιουσίας (ΟΔΕΠ) καθώς και της εκπαιγτέας μοναστηριακής περιουσίας⁸⁷. Στις αρμοδιότητες του ανήκει επίσης η παροχή υποστήριξης προς τα εκκλησιαστικά Ν.Π.Δ.Δ. σε θέματα οικονομικά, τεχνικά και νομικά. Η ΕΚΥΟ τελεί υπό την εποπτεία της ΔΙΣ, διοικείται από επταμελή διοικούσα επιτροπή και τον υπηρεσιακό ή μη διευθυντή της.

Η «**Επικοινωνιακή και Μορφωτική Υπηρεσία της Εκκλησίας της Ελλάδας**» είναι μια αυτοτελής υπηρεσία που συστάθηκε με απόφαση της ΔΙΣ⁸⁸ το 1998 με σκοπό την προβολή της εκκλησιαστικής και εθνικής παράδοσης με κάθε πρόσφορο μέσο μαζικής ενημέρωσης. Στην υπηρεσία υπάγεται ο ραδιοφωνικός σταθμός της Εκκλησίας της Ελλάδας, ο κλάδος εκδόσεων καθώς και οι διαδικτυακοί τόποι.

⁸² Άρθρο 41 Καταστατικού Χάρτη.

⁸³ Κ. 132/99

⁸⁴ Ν. 2084/ 1992.

⁸⁵ Άρθρο 21 Ν. 2084/ 1992.

⁸⁶ Άρθρο 3 του Ν. 1811/ 1988 μετά τις επεμβάσεις του Ν. 1700/ 1987.

⁸⁷ Άρθρο 1 του Κ. 100.

⁸⁸ Αντικατέστησε το «Επικοινωνιακό και Μορφωτικό ίδρυμα της Εκκλησίας της Ελλάδας»

Η «**Νομική Υπηρεσία της Εκκλησίας της Ελλάδας**» ιδρύθηκε⁸⁹ το 2001 για τη νομική εξυπηρέτηση και υποστήριξη της Εκκλησίας της Ελλάδας καθώς και την παροχή πάσης φύσεως νομικών υπηρεσιών. Υπάγεται κατ' ευθείαν στη ΔΙΣ και διοικείται από τριμελή Διοικούσα Επιτροπή.

⁸⁹ Κ. 147/ 2001

2.4. Η οργάνωση της Εκκλησίας των Δωδεκανήσων

Η Εκκλησία της Δωδεκανήσου αποτελείται από 5 εκκλησιαστικές επαρχίες⁹⁰, που χωρίς να συγκροτούν ενιαία οργανωτική ενότητα, έχουν ιδιαίτερο εκκλησιαστικό καθεστώς και υπάγονται άμεσα στην κανονική δικαιοδοσία του οικουμενικού Πατριαρχείου. Η ιδιαιτερότητα αυτή αναγνωρίζεται και στο Σύνταγμα ήδη από το 1952.

Οι οργανωτικές μονάδες της Εκκλησίας της Δωδεκανήσου, δηλαδή οι επαρχίες, οι ενορίες, οι μονές συνιστούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Μετά την προσάρτηση των νησιών στην Ελλάδα το 1947, έχουν εκδοθεί μια σειρά από νομοθετήματα, που ρυθμίζουν την εφαρμοστέα σε αυτά νομοθεσία. Έτσι καθορίζεται το γαμικό δίκαιο⁹¹ και η δυνατότητα να επεκτείνεται με Διατάγματα η ισχύουσα νομοθεσία για θέματα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Πάντως μέχρι σήμερα έχει γίνει περιορισμένη χρήση της δυνατότητας αυτής για εκκλησιαστικά ζητήματα, δεδομένου ότι η οργάνωση και τα θέματα εκκλησιαστικής δικαιοσύνης διέπονται κατά βάση από το κανονικό δίκαιο που εφαρμόζεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο⁹².

Ειδικότερα, οι επιχώριοι Αρχιερείς εκλέγονται από την Πατριαρχική Σύνοδο, ο διορισμός τους δεν απαιτεί την έκδοση Προεδρικού Διατάγματος και για τη μισθοδοσία τους εφαρμόζονται τα ισχύοντα για τη μισθοδοσία των Αρχιερέων στην Εκκλησία της Ελλάδας. Οι εφημέριοι και οι διάκονοι επιλέγονται από τους προϊσταμένους των εκκλησιαστικών επαρχιών και μισθοδοτούνται επίσης από το Δημόσιο.

⁹⁰ Μητροπόλεις α) Κώου, β) Λέρου, Καλύμνου και Αστυπалаίας, γ) Καρπάθου και Κάσου, δ) Ρόδου, ε) Πατριαρχική εξουχία Πάτμου.

⁹¹ Ν. 671/ 1943

⁹² Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πουλής, ό.π. σελ. 726-7.

2.5. Η οργάνωση της Εκκλησίας της Κρήτης

Η Εκκλησία της Κρήτης είναι ημιαυτόνομη Εκκλησία, είναι δηλαδή αυτοδιοικούμενη σε περιορισμένο βαθμό, με κανονική εξάρτηση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο⁹³. Αποτελείται από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κρήτης και οκτώ Μητροπόλεις⁹⁴. Οι επαρχίες αυτές είναι Ν.Π.Δ.Δ..

Ανώτατη διοικητική αρχή είναι η Ιερά Επαρχιακή Σύνοδος Κρήτης, που συγκροτείται από τον Αρχιεπίσκοπο και τους οκτώ Μητροπολίτες. Στην Εκκλησία της Κρήτης διατηρείται ακόμα ο θεσμός του Κυβερνητικού Επιτρόπου, ο οποίος διορίζεται με Προεδρικό Διάταγμα, και παρίσταται στις συνεδριάσεις της Συνόδου, χωρίς δικαίωμα ψήφου, με σκοπό τη διαφύλαξη της νομιμότητας κατά τη λήψη συνοδικών αποφάσεων⁹⁵.

Κύριο διοικητικό όργανο σε κάθε επαρχία είναι ο Αρχιεπίσκοπος ή ο Μητροπολίτης, οι αρμοδιότητες των οποίων καθορίζονται από τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Κρήτης. Η εκλογή των Μητροπολιτών γίνεται από την Ι. Επαρχιακή Σύνοδο, με διαδικασία ανάλογη προς εκείνη που ισχύει για την εκλογή Μητροπολιτών στην Εκκλησία της Ελλάδας. Αντίθετα, ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης εκλέγεται από τη Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου και βασίζεται σε πρόταση της Ελληνικής Κυβέρνησης, που διαβιβάζεται από τον υπουργό Παιδείας και περιέχει τα ονόματα τριών από τους εν ενεργεία Μητροπολίτες της Κρήτης. Μετά την εκλογή, ακολουθεί έκδοση Προεδρικού Διατάγματος και η διαβεβαίωση Αρχιεπισκόπου και Μητροπολιτών μπροστά στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας⁹⁶.

Στην Εκκλησία της Κρήτης λειτουργούν Μητροπολιτικά και Εκκλησιαστικά Συμβούλια, για τη συγκρότηση και τις αρμοδιότητες των οποίων εφαρμόζονται τα ισχύοντα στην Εκκλησία της Ελλάδας⁹⁷.

Στο Ηράκλειο, στην έδρα της Ι. Επαρχιακής Συνόδου, εδρεύει και το Κεντρικό Εποπτικό Συμβούλιο των Οργανισμών Διοικήσεως Μοναστηριακής Περιουσίας (Ο.Δ.Μ.Π.).

⁹³ Ν. 4149/ 1961.

⁹⁴ Άρθρο 1 Κ.Χ.Ε.Κ. , όπως ισχύει. α) Ι. Αρχιεπισκοπή (Ηράκλειο) και Μητροπόλεις, β) Γορτύνης και Αρκαδίας (Μοίρες), γ) Ρεθύμνης και Αυλοποτάμου (Ρέθυμνο), δ) Κυδωνίας και Αποκορώνου (Χανιά), ε) Λάμπης και Σφακίων (Σπήλι), στ) Ιεραπότνης και Σητείας (Ιεράπετρα), ζ) Πέτρας και Χερρονήσου (Νεάπολη) , η) Κισσάμου και Σελίνου (Καστέλλι) και θ) Αρκαλοχωρίου, Καστελίου και Βιάνου (Αρκαλοχώρι)..

⁹⁵ Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πουλής, ό.π. σελ. 710.

⁹⁶ Άρθρα 41-45 Κ.Ν.

⁹⁷ Άρθρα 54 Κ.Ν.

2.6. Η περιουσία της Εκκλησίας

2.6.1. Γενικά

Η Εκκλησία ήδη από την ίδρυσή της, χρειαζόταν υλικά μέσα για την επιτέλεση των σκοπών της. Από τους αποστολικούς χρόνους αναφέρεται ότι οι χριστιανοί των κατά τόπους εκκλησιών συγκέντρωναν αγαθά και χρήματα για την ανακούφιση των εμπερίστατων αδελφών τους. Για την ευόδωση των έργων της, ήδη από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου εξασφαλίστηκε η δυνατότητα απόκτησης περιουσίας από την Εκκλησία⁹⁸. Κατά τη βυζαντινή περίοδο τα έσοδα της Εκκλησίας προέρχονταν όχι μόνο από εισφορές πιστών, αλλά σε μεγάλη κλίμακα από την οικονομική ενίσχυση της Πολιτείας, με τη μορφή επιχορηγήσεων και φορολογικών απαλλαγών και ελαφρύνσεων, που για τις μονές έφτασαν ως την φορολογική ατέλεια⁹⁹.

Η εκκλησιαστική περιουσία διατηρήθηκε και κατά την τουρκοκρατία, παρά την υποχρέωση καταβολής ποικίλων εισφορών στους κατακτητές, όπως το «χαράτσι» και το «μουκαρέτι» και την περικοπή της κρατικής ενίσχυσης. Οι πιστοί πάντως δεν σταμάτησαν τις εισφορές και δωρεές προς την Εκκλησία, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση της περιουσίας τους από την αρπαγή του κατακτητή.

Στο νεότερο ελληνικό κράτος, η εκκλησιαστική περιουσία αποτέλεσε το «μήλον της έριδος» στις σχέσεις του Κράτους με την Εκκλησία. Επί βασιλείας του Όθωνα, η εκκλησιαστική και ιδιαίτερος μοναστηριακή περιουσία περιορίστηκε σημαντικά όταν¹⁰⁰, διαλύθηκε η συντριπτική πλειοψηφία των μοναστηριών και μεγάλο μέρος της περιουσίας τους απαλλοτριώθηκε ή παραχωρήθηκε για την ενίσχυση ακτημόνων και την εξυπηρέτηση άλλων κοινωνικών σκοπών¹⁰¹. Ένα ακόμα μεγάλο μέρος της μοναστηριακής περιουσίας περιήλθε στο Δημόσιο το 1998, με το ν.1700/1987.

Σήμερα το ακριβές ύψος της Εκκλησιαστικής περιουσίας δεν είναι εύκολο να υπολογιστεί και αυτό γιατί η Εκκλησία στην Ελλάδα αποτελεί ένα πολύπλοκο οργανισμό με πολλά επιμέρους νομικά πρόσωπα, δημοσίου

⁹⁸ Ε. Θωμόπουλος, ό.π. σελ. 77.

⁹⁹ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ 493.

¹⁰⁰ ΒΔ της 25ης Σεπτεμβρίου 1833

¹⁰¹ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 198.

και ιδιωτικού δικαίου, το καθένα από τα οποία έχει οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια. Εκτός από το κεντρικό νομικό πρόσωπο της Εκκλησίας της Ελλάδας, υπάρχουν, όπως είδαμε, και οι Μητροπόλεις, στις οποίες υπάγονται οι ενορίες, οι μονές και τα υπόλοιπα νομικά πρόσωπα που υποστηρίζουν το εκκλησιαστικό έργο. Η αυτοτέλειά τους απέναντι στην κεντρική διοίκηση της Εκκλησίας συνεπάγεται αυτοτέλεια στην περιουσία και τα εισοδήματά τους καθώς και διαφοροποίηση των μηχανισμών ελέγχου της διαχείρισής τους. Επίσης η περιουσία του Αγίου Όρους, το οποίο ανήκει οργανωτικά και διοικητικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, καθώς και της ημιαυτόνομης Εκκλησίας της Κρήτης και των μητροπόλεων των Δωδεκανήσων, που και αυτές ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο¹⁰², δεν συνυπολογίζονται στην περιουσία της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Οι αναγκαίοι πόροι για την επιτέλεση του έργου της προέρχονται από τα εισοδήματα που αποκτά η Εκκλησία από τις δραστηριότητές της, τις εκούσιες εισφορές των πιστών της, όπως είναι οι δωρεές και οι κληροδοσίες και την κρατική επιχορήγηση που περιλαμβάνει τη μισθοδοσία του συνόλου των κληρικών. Ειδικότερα, οι πόροι των ναών προέρχονται από τις εισπράξεις από την πώληση κεριών, τις προσφορές πιστών για την τέλεση ιεροπραξιών, το προϊόν του δίσκου και των κουτιών του ναού, τους εράνους που οργανώνει η ενορία, τις δωρεές, κληροδοσίες και κληρονομίες, τα εισοδήματα που προέρχονται από την κινητή και ακίνητη περιουσία του ναού και τα ποσά που προκύπτουν από την εκποίηση αφιερωμάτων. Ο ναός όμως δεν περιορίζεται στη συλλογή εσόδων. Όπως κάθε νομικό πρόσωπο, συνάπτει συμβάσεις και διαχειρίζεται τα έσοδά του για την επίτευξη των σκοπών του.¹⁰³

Με κριτήριο τις ανάγκες που καλύπτουν, τα μεμονωμένα περιουσιακά στοιχεία της Εκκλησίας διακρίνονται σε ιερά και σε άγια. Ιερά είναι όσα εξυπηρετούν άμεσα τη λατρεία και διακρίνονται στα καθιερωμένα, όπως η αγία τράπεζα, το δισκοπότηρο, το αντιμήνσιο, που εντάσσονται στην Εκκλησία με ειδική τελετή, και στα αγιασμένα, που εξυπηρετούν ιερές τελετές γενικά, όπως τα άμφια, οι εικόνες, τα βιβλία, που εισέρχονται με ευλογία. Όλα τα υπόλοιπα πράγματα, όσα εξυπηρετούν με

¹⁰²Π. Δημητρόπουλος, Κράτος και Εκκλησία μια δύσκολη σχέση, Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2001, σελ. 111.

¹⁰³ Π. Δημητρόπουλος, ό.π., σελ. 113-7.

έμμεσο τρόπο τη λατρεία (στασίδια, καντήλια κ.α.) ή έχουν απλό οικονομικό προορισμό αποτελούν τα *άγια πράγματα*. Η διάκριση των πραγμάτων σε ιερά και σε άγια έχει σημασία στην εφαρμογή του ιδιωτικού και ποινικού δικαίου¹⁰⁴.

2.6.2. Η διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας

Στους πρώτους αιώνες, φορείς και διαχειριστές της εκκλησιαστικής περιουσίας ήταν οι επίσκοποι. Από την εποχή πάντως του βυζαντινού αυτοκράτορα Ιουστινιανού και τη Δ' Οικουμενική Σύνοδο, τίθενται κανόνες δικαίου για τη διαχείριση, φορολόγηση και διάθεση της εκκλησιαστικής περιουσίας¹⁰⁵. Αργότερα, με την οργάνωση της Εκκλησίας και τη δημιουργία οργανωτικών μονάδων με νομική προσωπικότητα, τη διαχείριση ανέλαβε το αρμόδιο όργανο διοίκησης κάθε νομικού προσώπου, ο επίσκοπος στη Μητρόπολη, ο Ηγούμενος τη Μονή κ.ο.κ.

Σήμερα, η ΔΙΣ, με αποφάσεις που εγκρίνονται από την ΙΣΙ και δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, διευθετεί τα ζητήματα της διαχείρισης και αξιοποίησης των εκκλησιαστικών εισοδημάτων, σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες και τους νόμους του Κράτους. Με τον Κανονισμό 100/1998, συστάθηκε η **Εκκλησιαστική Κεντρική Υπηρεσία Οικονομικών**, που ανέλαβε τη διαχείριση και αξιοποίηση της εκκλησιαστικής περιουσίας, στη θέση του καταργηθέντος Οργανισμού Διαχείρισης Εκκλησιαστικής Περιουσίας (Ο.Δ.Ε.Π.)¹⁰⁶.

Στη διαχείριση της περιουσίας των Μητροπόλεων προϋσταται ο Μητροπολίτης ενώ για την διαχείριση της περιουσίας των ενοριών, το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο.

Στο τοπικό επίπεδο της ενορίας, το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο συντάσσει τον προϋπολογισμό εσόδων και εξόδων και τον ετήσιο απολογισμό και τα υποβάλλει στο Μητροπολιτικό Συμβούλιο. Η διαχείριση των εισφορών των ιερών ναών και των λοιπών εσόδων που αποκομίζει ετησίως η Μητρόπολη διεξάγεται με ευθύνη του Μητροπολίτη. Το Μητροπολιτικό Συμβούλιο συντάσσει τον προϋπολογισμό και τον απολογισμό της Μητροπόλης.

¹⁰⁴ Σπ. Τρωιάνος, Γ. Πουλής, ό.π. σελ 495.

¹⁰⁵ Ι. Κονιδάρης, ό.π. σελ 197.

¹⁰⁶ Π. Δημητρόπουλος, ό.π., σελ. 112.

Για την αξιοποίηση της εκκλησιαστικής περιουσίας προβλέπεται¹⁰⁷ η σύσταση ανώνυμων εταιρειών ή εταιρειών περιορισμένης ευθύνης με ειδικό νόμο, ύστερα από πρόταση της ΙΣΙ.

Τα εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα έχουν φορολογικές απαλλαγές και γενικότερα ευνοϊκότερη μεταχείριση σε θέματα δημοσίων βαρών. Συγκεκριμένα απαλλάσσονται από το φόρο κληρονομιών και δωρεών¹⁰⁸, από το φόρο μεταβιβάσεως ακινήτων¹⁰⁹, το φόρο μεγάλης ακίνητης περιουσίας¹¹⁰. Οι ναοί απαλλάσσονται ακόμα από τους δημοτικούς φόρους¹¹¹. Προβλέπονται ακόμα τελωνειακές απαλλαγές¹¹² για ορισμένα είδη και απαλλαγή από έκτακτες εισφορές¹¹³. Έμμεσα ωφελείται η Εκκλησία από φορολογικά μέτρα που ευνοούν τις δωρεές προς αυτή. Πέραν όμως από τις ειδικές ρυθμίσεις που αφορούν την Εκκλησία, τα νομικά της πρόσωπα επωφελούνται από την ιδιότητα Ν.Π.Δ.Δ., και ειδικότερα με την απαλλαγή από διάφορα τέλη χαρτοσήμου¹¹⁴, από τον φόρο προστιθέμενης αξίας για τις υπηρεσίες ή τα αγαθά που σχετίζονται με τους σκοπούς τους, από την υποχρέωση προσκόμισης φορολογικής ενημερότητας κ.α.. Από την άλλη, υπόκεινται σε φορολογία με συντελεστή 10% όλα τα έσοδα που αποκτούν οι Μητροπόλεις, οι ναοί κ.λπ. από την εκμίσθωση οικοδομών και γαιών¹¹⁵.

Όσον αφορά στη διοίκηση της μοναστηριακής περιουσίας, αυτή εξακολουθεί να μην είναι ενιαία. Το 1987, προωθήθηκε μεταρρύθμιση¹¹⁶ με σκοπό να περιέλθει στο Κράτος το μεγαλύτερο μέρος της μοναστηριακής περιουσίας, μιας και η Πολιτεία ανέλαβε πλέον την κάλυψη της μισθοδοσίας του κλήρου. Εντούτοις στη ρύθμιση αυτή δεν έχουν συναινέσει όλες οι Μονές.

¹⁰⁷ Άρθρο 46 παρ. 3 Καταστατικού Χάρτη.

¹⁰⁸ Άρθρα 25 και 45 ΝΔ 188/73 για τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα που επιδιώκουν εκκλησιαστικούς σκοπούς.

¹⁰⁹ Άρθρο 6 περίπτωση γ' του Ν. 1587/50, εφόσον είναι αγοραστές όλα τα Ν.Π.Δ.Δ., με ιδιαίτερη μνεία για ναούς και μονές

¹¹⁰ όλα τα Ν.Π.Δ.Δ., και ιδιαίτερα οι ναοί και μονές. Άρθρο 23 περίπτωση ι', ιβ', ιγ' του Ν. 2459/1997.

¹¹¹ ΒΔ 24.9/20.10.58, όπως ισχύει

¹¹² άρθρο 48 παρ. 2 Καταστατικού Χάρτη

¹¹³ Άρθρα 2-6 Ν. 2019/1992.

¹¹⁴ Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πουλής, ό.π. σελ. 50.

¹¹⁵ Άρθρα 1 και 13 του Ν. 2459/1997.

¹¹⁶ Ν. 1700/1987.

Η διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων της Εκκλησίας υπόκειται στον οικονομικό έλεγχο των επιθεωρητών των δημοσίων διαχειρίσεων, που ορίζονται με κοινή υπουργική απόφαση των υπουργών Οικονομικών και Παιδείας. Παρ' όλα αυτά, ο έλεγχος έχει ατονήσει, δεδομένου ότι η Εκκλησία δε φαίνεται πρόθυμη να συναινέσει στον λεπτομερή έλεγχο των οικονομικών της από το Κράτος¹¹⁷. Αξίζει όμως να σημειωθεί, ότι από την ανασκόπηση των εκκλησιαστικών φορέων με προνοιακή δραστηριότητα που διενεργήσαμε στα πλαίσια αυτής της εργασίας, προκύπτει ότι ιδιωτική εταιρεία ορκωτών λογιστών ελέγχει την οικονομική διαχείριση της «Αλληλεγγύης», του μη κυβερνητικού οργανισμού της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Σαν κατακλείδα, χωρίς να θεωρούμε σκόπιμη την αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα με λεπτομέρεια, μπορούμε να επισημάνουμε ότι η εκκλησιαστική περιουσία, αποτελεί σημαντικό ζήτημα, που προκάλεσε και προκαλεί τριβές στις σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας.

¹¹⁷ Π. Δημητρόπουλος, *ό.π.*, σελ. 112.

Κεφάλαιο 3

Κεφάλαιο 3: Η συμβολή της Εκκλησίας στην Κοινωνική Προστασία

3.1. Εισαγωγή

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος αποτελεί έναν σημαντικό φορέα παροχής υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας. Η συμβολή της, συνίσταται αφενός σε θεωρητικό επίπεδο στην ιδεολογική διαμόρφωση της έννοιας της καθολικής προσφοράς και στην ενεργοποίηση εθελοντών μέσω και της παροχής ισχυρών ηθικών κινήτρων, αφετέρου σε πρακτικό επίπεδο, στην οργάνωση ενός αποκεντρωμένου και κατά κανόνα αυτοχρηματοδοτούμενου δικτύου κοινωνικής προσφοράς.

Παρά το γεγονός ότι τόσο η πρακτική, όσο και η βιβλιογραφική αναγνώριση του ρόλου της Εκκλησίας και των εν γένει εκκλησιαστικών φορέων στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής θεωρείται δεδομένη, η ακριβής δράση της είναι μάλλον ανεξερεύνητη στη χώρα μας. Πιο παράδοξο όμως είναι το γεγονός, ότι «ανεξερεύνητη» παραμένει η σύγχρονη διακονία της Εκκλησίας και όχι η παρέμβασή της κατά την παλαιοχριστιανική ή βυζαντινή περίοδο ή ακόμα και στην Τουρκοκρατία. Τα αίτια αυτού του φαινομένου είναι μεταξύ άλλων: α) η γενικότερα εσωστρεφής στάση της σε τομείς που θεωρεί ότι δεν χρήζουν δημοσιότητας, β) η εναρμόνισή της με την ευαγγελική περικοπή¹¹⁸, γ) η ιδιομορφία και πολυπλοκότητα της διοικητικής της οργάνωσης και δ) η τάση της σύγχρονης ενημέρωσης να αποσιωπά τα εκκλησιαστικά κοινωνικά έργα.

¹¹⁸ «μη γνώτω η αριστερά σου τι ποιεί η δεξιά σου» (Ματθ, στ', 3),

3.2. Εκκλησία: ένας αποκεντρωμένος οργανισμός κοινωνικής προστασίας

Η Εκκλησία αποτελεί ένα αποκεντρωμένο θεσμό παροχής κοινωνικής προστασίας, που παρέχει κοινωνικές υπηρεσίες, τόσο σε κεντρικό επίπεδο (Ιερά Σύνοδος), μέσω κεντρικών οργανισμών και υπηρεσιών (Αποστολική Διακονία), όσο και σε επίπεδο Ιερών Μητροπόλεων (Γενικά Φιλόπτωχα Ταμεία, μητροπολιτικά ιδρύματα και φορείς) και σε επίπεδο Ενοριών. (Ενοριακά Φιλόπτωχα ταμεία, ενοριακά συσσίτια, κ.λπ.). Δεν θα πρέπει να παραληφθεί η αναφορά στο ρόλο των Μονών στον τομέα αυτό αν και η ακριβής αποτίμηση του έργου τους παρουσιάζει πολλές δυσκολίες.

Πάντως, η πυραμιδοειδής αυτή μορφή διοικητικής οργάνωσης που αναφέρθηκε, δεν αντιστοιχεί σε κάποια μορφή άμεσης διοικητικής ή πολύ περισσότερο οικονομικής εξάρτησης, μεταξύ των επιπέδων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Για παράδειγμα, η Συνοδική Επιτροπή Κοινωνικής Πρόνοιας και Ευποίας, που λειτουργεί στα πλαίσια της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, αν και στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας, και έχει κυρίως γνωμοδοτικές αρμοδιότητες, και όχι έναν ουσιαστικό ρόλο συντονισμού, ελέγχου και παρακολούθησης του συνολικού προνοιακού έργου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Κάθε κοινωνικός φορέας της Εκκλησίας, απολαμβάνει σχετικής διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας, εξασφαλίζοντας μόνος του κατά κύριο λόγο, τα αναγκαία μέσα που κατοχυρώνουν τη συνέχεια της δράσης του, ενεργοποιώντας κάθε διαθέσιμο (τοπικό κυρίως), κοινωνικό πόρο.

3.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά των μονάδων¹¹⁹

Υπό την αιγίδα της Εκκλησίας της Ελλάδας, της Αρχιεπισκοπής Κρήτης και των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου λειτουργούν σήμερα μια σειρά από μονάδες ανοικτού και κλειστού τύπου. Πρόκειται για γηριατρικές μονάδες, ιδρύματα χρονίων πασχόντων, ψυχικών πασχόντων, ορφανοτροφεία, οικοτροφεία, φοιτητικές εστίες, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς, ιδρύματα νεότητας, κέντρα ενοριακής αγάπης-συσσίτια καθώς και ιατρεία και κέντρα αποκατάστασης. Συνοπτικά οι διάφορες φιλανθρωπικές και

¹¹⁹ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, Η μαρτυρία της αγάπης, το φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδας, Κλάδος Εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδας, Αθήνα 2001, σελ 309.

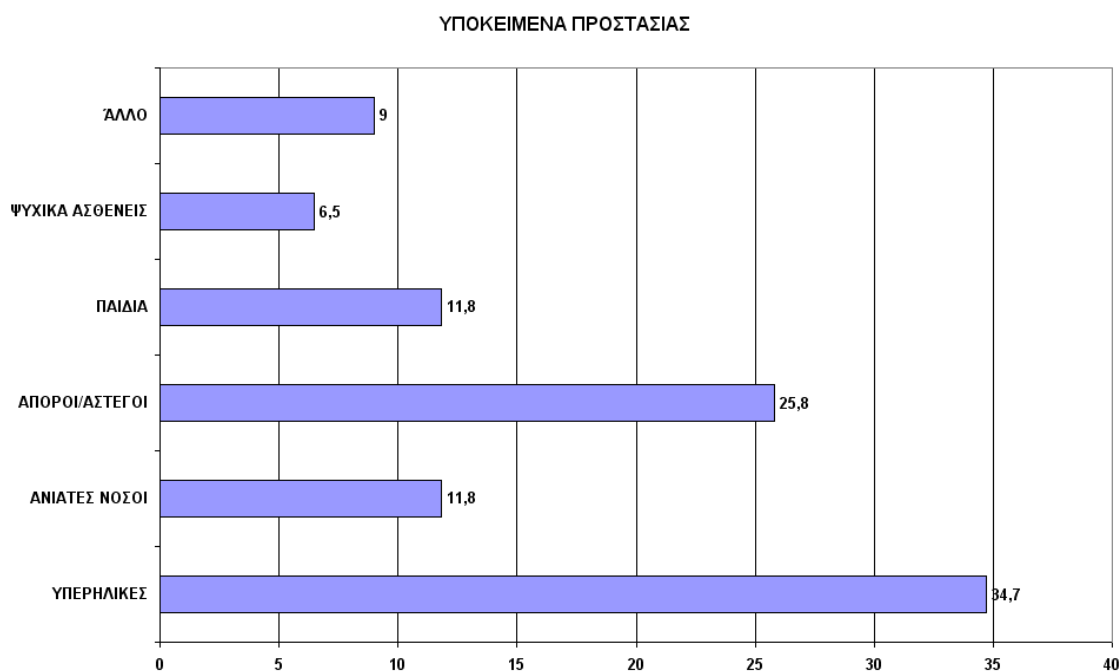
κοινωνικές δραστηριότητες της Εκκλησίας παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 3.1: Συγκεντρωτικός πίνακας κοινωνικού έργου της Εκκλησίας στην Ελλάδα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΙΑΤΡΕΙΑ/ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ	15	ΣΧΟΛΕΙΑ	5
Θεραπ. Χρονίων πασχόντων	14	Παιδικοί σταθμοί	23
Τράπεζες αίματος	25	Κατασκηνώσεις	56
Ιδρύματα ΑΜΕΑ	10	Ιδρύματα υποτροφιών	39
Ψυχική Υγεία	8	Προικοδοτήσεις	
Ξενώνες	8	Συσσίτια	243
Ορφανοτροφεία/ οικοτροφεία	59	Γηροκομεία	117
Φοιτητικές εστίες	15	ΕΦΤ	3.235

Πηγή Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδας 2005, επεξεργασία διάσπαρτου υλικού

Γράφημα 3.1.: Ομάδες κοινωνικής προστασίας στις οποίες δραστηριοποιείται η Εκκλησία

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι από την παραδοσιακή δραστηριοποίηση στην προστασία κυρίως των ορφανών και των γερόντων, η Εκκλησία έχει στραφεί την τελευταία εικοσαετία σε πιο εξειδικευμένους χώρους, όπου οι σύγχρονες ανάγκες είναι αυξημένες, όπως προστασία των ψυχικά ασθενών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των κοινωνικά αποκλειόμενων ομάδων. Η δραστηριοποίηση στους τομείς αυτούς απαιτεί όχι μόνο φιλόδοξη διάθεση και εθελοντισμό, αλλά σημαντικές επενδύσεις σε εγκαταστάσεις, εξειδικευμένο προσωπικό και επιστημονική κατάρτιση.

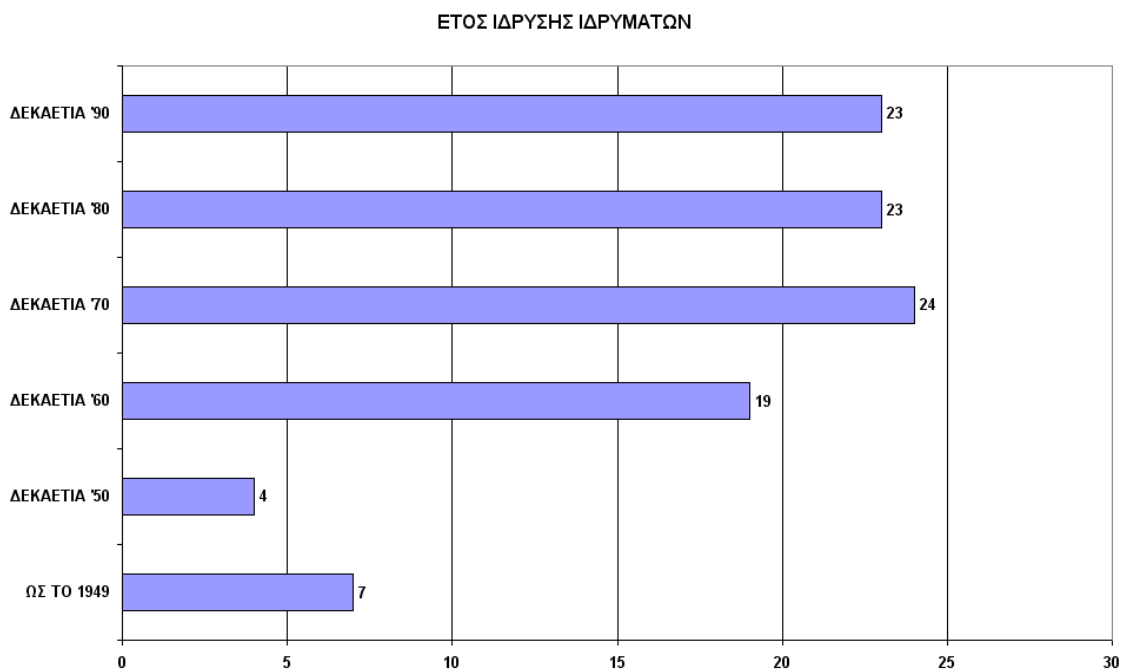
3.2.2. Χρόνος ίδρυσης και λειτουργίας των μονάδων

Το 70% των μονάδων προνοιακού χαρακτήρα της Εκκλησίας έχει ηλικία μικρότερη από 35 χρόνια. Από τη δεκαετία του 1960, παρατηρείται μια σταθερή αύξηση του αριθμού των ιδρυόμενων μονάδων¹²⁰, χαρακτηριστική της πρωτοβουλίας που ανέλαβε η Εκκλησία στον ανεπαρκή από πλευράς

¹²⁰ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, ό.π. σελ 310.

κάλυψης τομέα της κοινωνικής προστασίας. Οι μονάδες πάντως στην πλειοψηφία τους παρέχουν ιδρυματική περίθαλψη.

Γράφημα 3.2.: Έτος ίδρυσης εκκλησιαστικών ιδρυμάτων

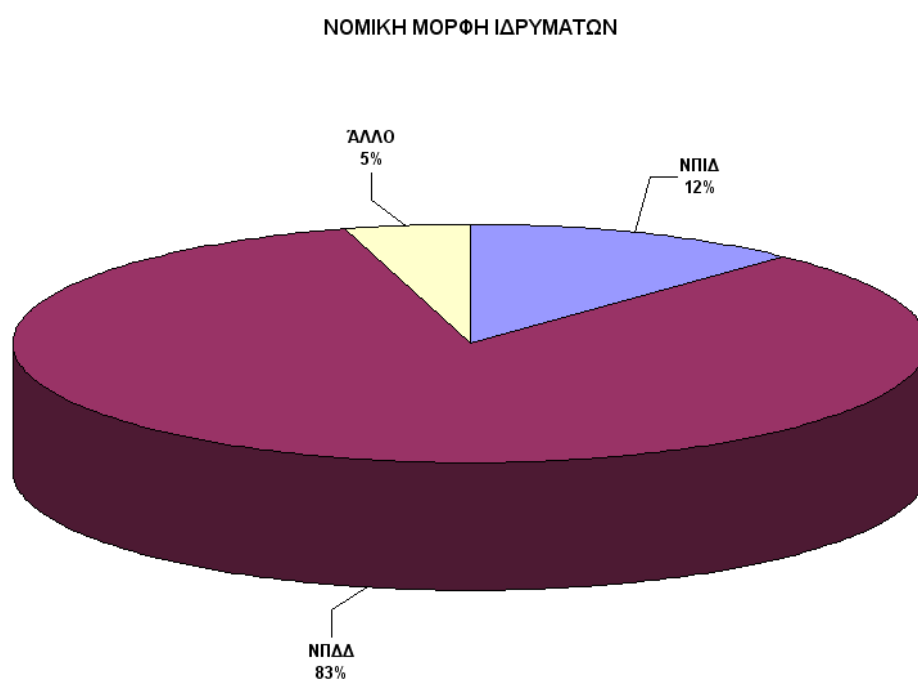

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

3.2.3. Νομικό καθεστώς εκκλησιαστικών μονάδων

Το 84% των μονάδων λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, ενώ το 68% αυτών διοικείται από πενταμελή τουλάχιστον διοικητικά συμβούλια¹²¹. Τη διεύθυνση των μονάδων αυτών ασκούν ιερείς, σε ποσοστό 60,4 %, και λαϊκοί.

Γράφημα 3.3.: Νομική μορφή εκκλησιαστικών ιδρυμάτων

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

3.2.4. Στελέχωση των μονάδων

Οι προνοιακές μονάδες της Εκκλησίας στελεχώνονται από έμμισθο επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό όσο και από εθελοντές.

Είναι κατανοητό ότι η παροχή εξειδικευμένης ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας απαιτεί την απασχόληση έμπειρου και ειδικευμένου προσωπικού σε μόνιμη βάση. Για το λόγο αυτό, στις μονάδες τις Εκκλησίας

¹²¹ ΙΣΙ, 2001, ό.π. σελ 310-1

απασχολούνται σε μόνιμη έμμισθη βάση μια σειρά από επιστήμονες, όπως γιατρούς, νοσηλευτές, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς επιστήμονες παραϊατρικών επαγγελμάτων και άλλων ειδικοτήτων. Επίσης απασχολείται μεγάλος αριθμός βοηθητικού προσωπικού, όπως μάγειροι, για την κάλυψη των αυξημένων καθημερινών λειτουργικών αναγκών. Σύμφωνα με στοιχεία του 2001, στις μονάδες της Εκκλησίας της Ελλάδας απασχολούνταν 1.026 άτομα ως μόνιμο προσωπικό, κατά μέσο όρο 9 σε κάθε μονάδα, από τους οποίους το 32% είναι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, το 26% δευτεροβάθμιας και το 42% υποχρεωτικής.

Ο μεγαλύτερος όμως αριθμός των απασχολούμενων στο προνοιακό έργο της Εκκλησίας είναι εθελοντές, που ανέρχονται σε χιλιάδες. Αυτοί συμμετέχουν σε όλα σχεδόν τα έργα της Εκκλησίας και είναι ο καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας και βιωσιμότητάς τους.

3.2.5. Δυναμικότητα μονάδων

Η συνολική δυναμικότητα των μονάδων κοινωνικής φροντίδας που διαθέτει η Εκκλησία της Ελλάδας ανέρχεται, σύμφωνα με στοιχεία του 2001, σε 7.400 θέσεις.¹²² Στον αριθμό αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται η δυναμικότητα των μονάδων της Κρήτης, των Δωδεκανήσων καθώς και των μονάδων που τελούν υπό την αιγίδα των χριστιανικών οργανώσεων, για τις οποίες δεν διαθέτουμε πλήρη συγκεντρωτικά στοιχεία. Επίσης δεν περιλαμβάνονται και οι θέσεις στις κατασκηνώσεις και στα συσσίτια.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι εκκλησιαστικές μονάδες είναι μικρής δυναμικότητας, συνήθως 10 – 40 ατόμων, με μέση δυναμικότητα τις 35 θέσεις¹²³. Το γεγονός αυτό διευκολύνει τη διοίκηση και διαχείρισή τους και επιτρέπει αφενός τη βιωσιμότητα και την αυτοχρηματοδότηση σε τοπικό επίπεδο από την ενορία και άλλους τοπικούς πόρους, όπως τις ιδιωτικές δωρεές και τα κληροδοτήματα, αφετέρου την εξυπηρέτηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού, χωρίς να αποκόπτει τους επωφελούμενους από το κοινωνικό και οικογενειακό τους περιβάλλον.

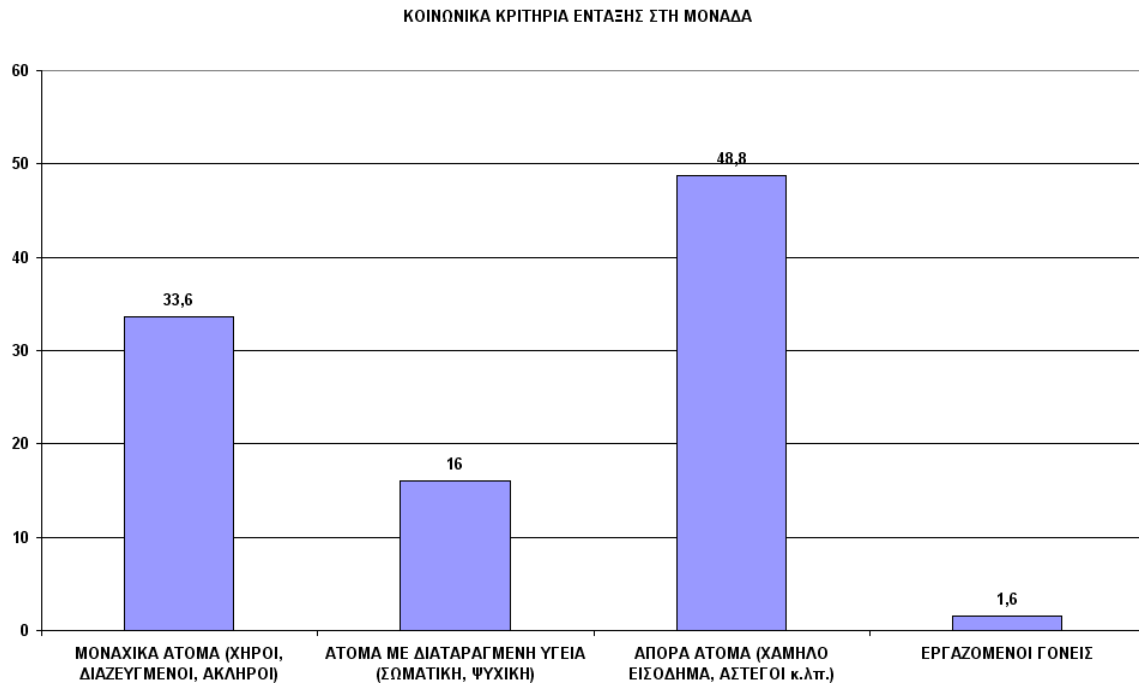
Τα συνήθη κριτήρια για εισαγωγή στις μονάδες είναι η απορία, η μη ύπαρξη οικογενειακής συμπαράστασης, η έλλειψη καλής υγείας. Στην

¹²² ΙΣΙ, 2001, ό.π. σελ 309.

¹²³ ΙΣΙ, 2001, .π. σελ 313.

πλειοψηφία των περιπτώσεων, όχι όμως και στο σύνολό του, η θρησκευτική πεποίθηση δεν αποτελεί κριτήριο εισαγωγής στη μονάδα.

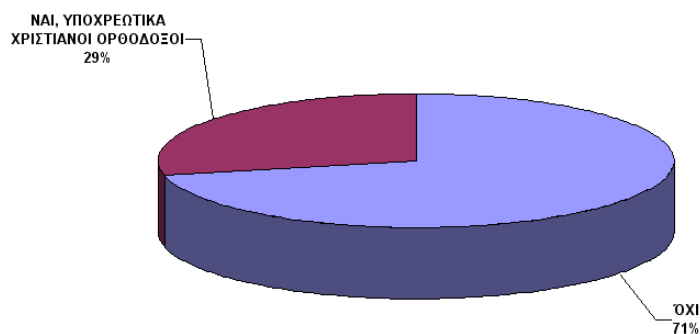
Γράφημα 3.4.: Κοινωνικά κριτήρια εισαγωγής στη μονάδα

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

Γράφημα 3.5.: Θρησκευτικά κριτήρια εισαγωγής στη μονάδα

Ύπαρξη θρησκευτικών κριτηρίων για ένταξη στη μονάδα

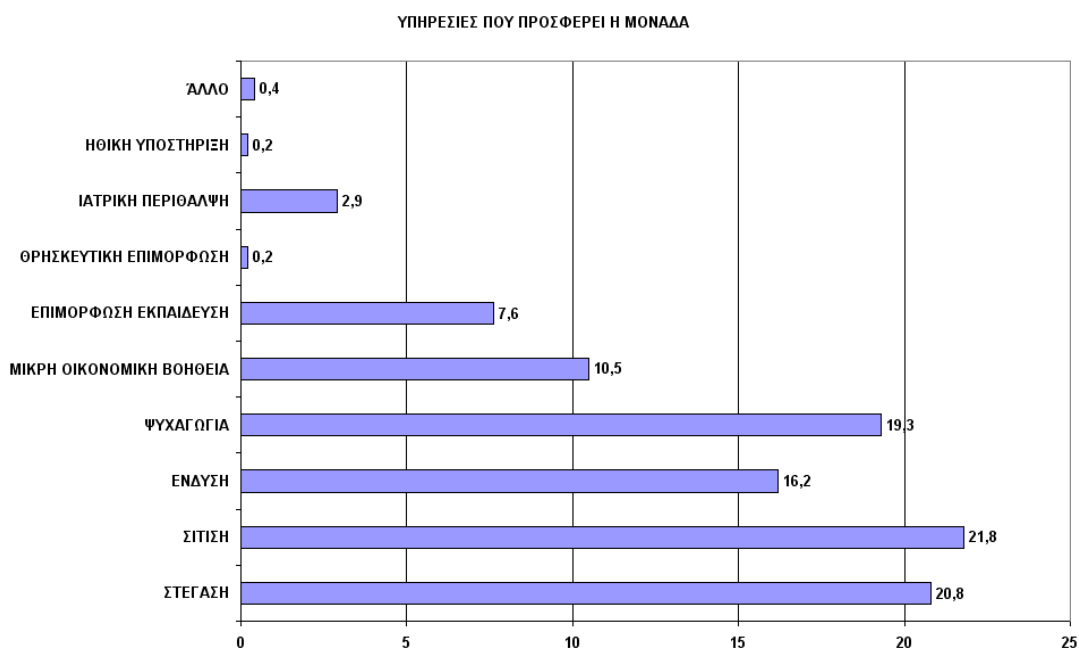
Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

Υποκείμενα της κοινωνικής προστασίας είναι κυρίως γυναίκες (63,4%), παιδιά κάτω των 18 ετών και υπερήλικες 75 ετών και άνω.

3.2.6. Παρεχόμενες Υπηρεσίες

Οι μονάδες, ανάλογα με το αντικείμενο και τα υποκείμενα της προστασίας, προσφέρουν μια σειρά από υπηρεσίες, όπως στέγαση, σίτιση, ένδυση, οικονομική και ηθική υποστήριξη κ.λπ.

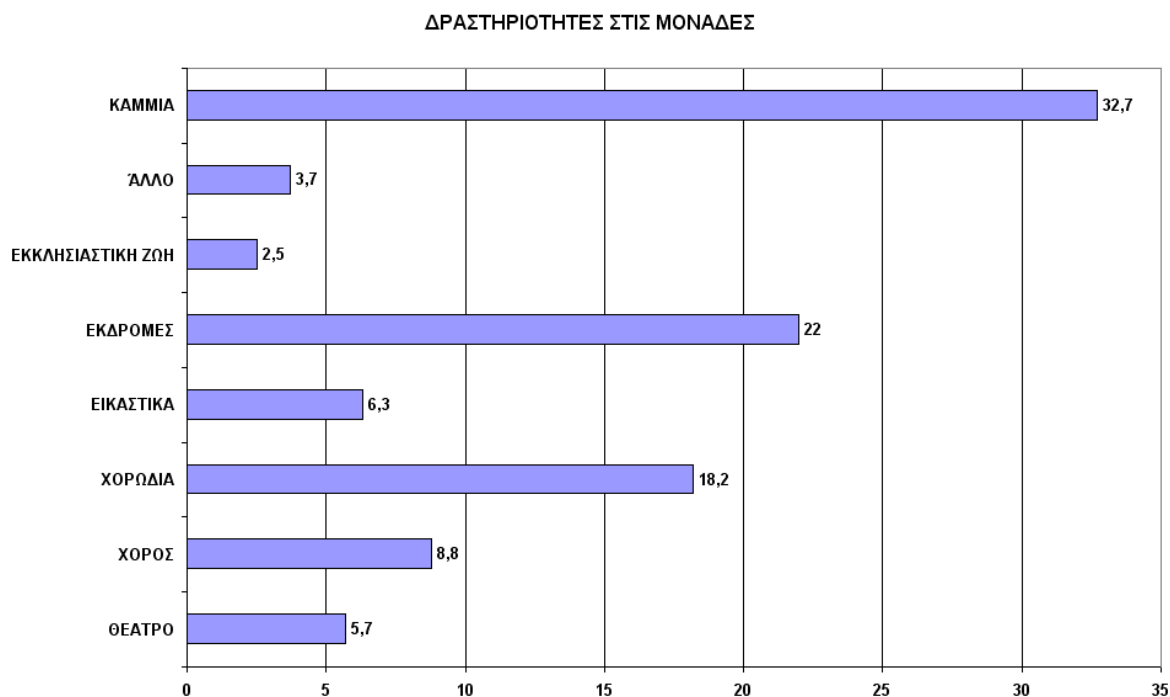
Γράφημα 3.6.: Υπηρεσίες που προσφέρει η μονάδα στους φιλοξενούμενους

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

Οι μονάδες διοργανώνουν ποικίλες εκδηλώσεις για τη ψυχαγωγία των φιλοξενούμενων τους, ανάλογα με την ηλικία, τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα των τελευταίων. Οι φιλοξενούμενοι συνήθως μπορούν να εξέρχονται από τη μονάδα, ενώ υπάρχει ειδική μέριμνα για τις εξόδους ατόμων με κινητικά προβλήματα, οι οποίοι, όπου είναι δυνατόν, εξέρχονται ομαδικά ή ατομικά, με τη βοήθεια του προσωπικού της μονάδας ή εθελοντών.

Γράφημα 3.7. : Δραστηριότητες για τους φιλοξενούμενους στις μονάδες

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

3.2.7. Κτιριακή υποδομή και εξοπλισμός των μονάδων

Οι εκκλησιαστικές μονάδες στεγάζονται στην συντριπτική τους πλειοψηφία (97,3%) σε ιδιόκτητα κτήρια, που έχουν κατασκευαστεί για τους σκοπούς που επιτελούν (78,2%). Τα κτήρια αυτά προέρχονται από δωρεές και κληροδοτήσεις (60%), αγορά (7,6%) ή έχουν κτιστεί από τη Μητρόπολη (32,4%). Το 65% των κτηρίων που στεγάζουν εκκλησιαστικά ιδρύματα έχουν κτιστεί την τελευταία τριακονταπενταετία¹²⁴.

3.2.8. Οικονομική διαχείριση των μονάδων

Η οικονομική ενίσχυση των δραστηριοτήτων αυτών προέρχεται από πόρους των Γενικών Φιλοπτώχων Ταμείων¹²⁵ της Εκκλησίας, εισφορές των πιστών, κληροδοτήματα και κληρονομίες αλλά και από επιχορηγήσεις του

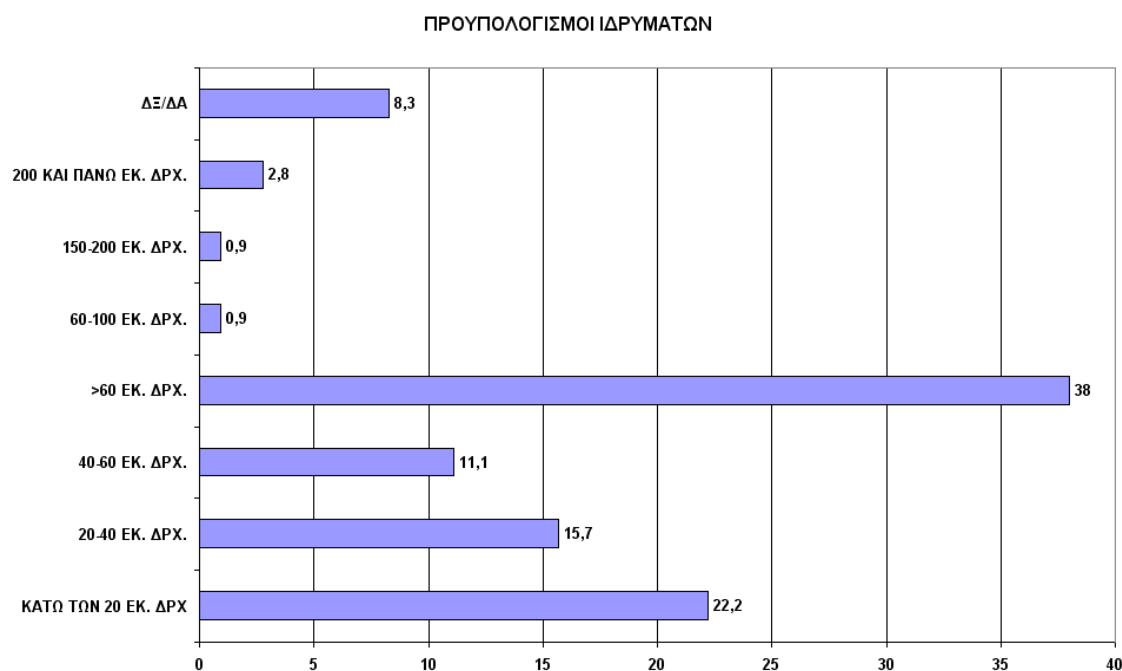
¹²⁴ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, ό.π. σελ 311-2

¹²⁵ που συγκεντρώνουν τα έσοδα από τα Ενοριακά Φιλόπτωχα Ταμεία (ΕΦΤ)

Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (14,8%) και πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (3,7%).

Σύμφωνα με στοιχεία του 2001, η πλειοψηφία των ιδρυμάτων έχουν ετήσιους προϋπολογισμούς που ξεπερνούν τα 40 εκ. δρχ (περίπου 117.000€).

Γράφημα 3.8. : Ετήσιοι προϋπολογισμοί εκκλησιαστικών ιδρυμάτων

Πηγή: Η μαρτυρία της αγάπης, 2001

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα μέτρα που λαμβάνει η Εκκλησία για κάθε πληθυσμιακή ομάδα και στους φορείς που ιδρύει για το σκοπό αυτό. Αναλυτικοί πίνακες με το σύνολο των φορέων ανά κατηγορία παρατίθενται στο παράρτημα.

3.3. Σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής

Η Πολιτεία, πάντοτε αναγνώρισε στην Εκκλησία ένα ρόλο «επίσημου εταίρου», στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής.

Στο Βυζάντιο, ενώ το θέμα των σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας έχει μελετηθεί από πολλούς ιστορικούς, τα αποτελέσματά τους είναι πολλές φορές αντίθετα, δεδομένης της αβεβαιότητας και της έλλειψης στοιχείων καθώς και της διαφορετικής αντίληψης και τοποθέτησης επί των γεγονότων που είχε κάθε ερευνητής. Για κάποιους ιστορικούς, στο Βυζάντιο η Πολιτεία και η Εκκλησία βρίσκονταν σε συνεχή ανταγωνισμό για την επικράτηση και την κυριαρχία της μιας επί της άλλης. Στον αντίποδα, κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι πρόκειται για δύο μορφές εμφανίσεως της χριστιανοσύνης. Τα γεγονότα πάντως αποδεικνύουν ότι από το Μ. Κωνσταντίνο και έπειτα οι αυτοκράτορες, με ελάχιστες εξαιρέσεις, βοήθησαν σημαντικά την Εκκλησία, μια συμπαράσταση που συχνά υπέκρυπτε ανάμειξη στα εσωτερικά της. Η ευνοϊκή αυτή στάση δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα των προσωπικών θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, αλλά και της διαπίστωσης ότι η νέα πίστη μπορούσε να εξελιχθεί σε κύριο παράγοντα συνοχής και κοινωνικής προστασίας των λαών της αυτοκρατορίας¹²⁶. Τόσο η Πολιτεία όσο και η Εκκλησία, αποβλέποντας η καθεμιά στα μέσα που είχε η άλλη πλευρά στη διάθεσή της, επεδίωξαν, με εξαίρεση μεμονωμένες περιόδους, τη συνεργασία¹²⁷. Στην προσπάθεια αυτή, τα πρόσωπα, λαϊκοί και κληρικοί, αυτοκράτορες και ιεράρχες διαδραμάτισαν πολύ σημαντικό ρόλο.

Στην Τουρκοκρατία, και σύμφωνα με την προαιώνια τακτική των μουσουλμάνων ηγετών, οι «λαοί της Βίβλου» δηλαδή οι χριστιανοί και οι Εβραίοι, μπορούσαν να ζήσουν μέσα στο μουσουλμανικό κράτος αυτοδιοικούμενοι, σύμφωνα με το θρησκευτικό τους δίκαιο, εφόσον βέβαια δεν προέβαλλαν αντίσταση και πλήρωναν το χαράτσι. Ο σουλτάνος Μεχμέτ Β' έδωσε πολλά προνόμια στην Εκκλησία, τον μόνο προνοιακό φορέα για τους Ρωμιούς. Ειδικότερα κατοχύρωσε την ύπαρξη της Εκκλησίας και των ορθοδόξων υπηκόων στο οθωμανικό κράτος, αναγνώρισε τον Πατριάρχη ως θρησκευτικοπολιτικό ηγέτη των ορθοδόξων, παρεχώρησε ελευθερία λατρείας, εσωτερική αυτοδιοίκηση τόσο των θρησκευτικών κοινοτήτων όσο και των

¹²⁶ Σ. Τρωιάνος, *Παραδόσεις Εκκλησιαστικού δικαίου*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1981, σελ. 36.

¹²⁷ Σ. Τρωιάνος, *ό.π.*, σελ. 38.

ιδρυμάτων με θρησκευτικό χαρακτήρα καθώς και ελευθερία στη διαχείριση των εκκλησιαστικών περιουσιακών στοιχείων, επέτρεψε την οργάνωση εκκλησιαστικών οργάνων για επίλυση διαφορών οικογενειακού ή κληρονομικού δικαίου κ.α. Στο πέρασμα των αιώνων, τα προνόμια αυτά άλλοτε διευρύνθηκαν, κάτω από την επίδραση εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων, και άλλοτε παραβιάζονταν με διάφορα προσχήματα¹²⁸. Η Εκκλησία με τα προνόμια και την περιουσία που είχε, κατάφερε να ασκήσει, έστω και περιορισμένα, στην Τουρκοκρατία κοινωνικό και εκπαιδευτικό έργο.

Μετά την απελευθέρωση, ο Ι. Καποδίστριας επεδίωξε την ενίσχυση και περαιτέρω ανάπτυξη του πνευματικού και κοινωνικού έργου της Εκκλησίας, η οποία μονοπωλούσε την παρέμβαση στο χώρο της κοινωνικής πρόνοιας. Τον Ιούλιο του 1829, η Δ' Εθνική Συνέλευση του Άργους, με εισήγηση του Κυβερνήτη, έλαβε μια σειρά από μέτρα για τη βελτίωση των ιερών φιλανθρωπικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Ελλάδος και για την ίδρυση νέων. Γενικά ο Καποδίστριας επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο για την οργάνωση και λειτουργία της Εκκλησίας, καθώς και για την οικονομική της εξασφάλιση.

Το 1833, ο Όθωνας προώθησε την αναδιοργάνωση του Κράτους και της Εκκλησίας με βάση τα δυτικά πρότυπα. Έτσι, με παρότρυνσή του, ανακηρύχθηκε το αυτοκέφαλο και ανεξάρτητο της Εκκλησίας της Ελλάδας και παρά την αντίδραση του λαού επέφερε δραστική μείωση στον αριθμό των μοναστηριών. Από τα 40 γυναικεία μοναστήρια έμειναν μόνο 3, ενώ από 500 ανδρικά έμειναν μόνο 88. Τα μοναστήρια που απέμειναν μετατράπηκαν, σε κοινωνικές υπηρεσίες, στα πρότυπα των δυτικών μοναστηριών, και κλήθηκαν να περιθάλπουν τους αποστελλόμενους από την κυβέρνηση ασθενείς και παράφρονες, να διδάσκουν τα ορφανά και να φροντίζουν τους πτωχούς¹²⁹.

Η αρχή του 20^{ου} αιώνα σηματοδεύτηκε από τρεις αλληπάλληλους πολέμους, που στοίχισαν στην Ελλάδα σε οικονομική ανάπτυξη και, σπουδαιότερα, σε ανθρώπινες ζωές. Τα τεράστια προβλήματα που συνάθροισε η δεκαετία 1912-1922, με τους συνεχείς πολέμους και το προσφυγικό κύμα που ακολούθησε τη Μικρασιατική Καταστροφή, υποχρέωσαν σε εντονότερη δραστηριοποίηση την κρατική κοινωνική πρόνοια. Για την επίλυση του προβλήματος συστάθηκε μια νέα διοικητική δομή για την

¹²⁸ Σ. Τρωιάνος, *ό.π.*, σελ. 38-9.

¹²⁹ Π. Σταθόπουλος, *ό.π.* σελ. 156-7.

προνοιακή πολιτική, οπότε το Υπουργείο Περιθάλψεως αναβαθμίστηκε και μετονομάστηκε σε Υπουργείο Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως, με ευρύτερες αρμοδιότητες. Στο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων σημαντική και αποτελεσματική θεωρείται η συμβολή της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, που αποτέλεσε αυτόνομο οργανισμό, η οποία χειρίστηκε το πρόβλημα από το 1923 έως και το 1930¹³⁰. Την περίοδο αυτή, μαζί με την κινητοποίηση της Πολιτείας στη λύση του προσφυγικού προβλήματος, σημαντική ήταν η προσφορά της ιδιωτικής φιλανθρωπικής πρωτοβουλίας¹³¹. Και η Εκκλησία έδωσε το παρόν στην ανακούφιση των προσφύγων, με διανομή εκκλησιαστικής περιούσιας και άλλες μορφές φιλανθρωπικής δράσης, παρά την οικονομική της αποδυνάμωση, που επακολούθησε τη διάλυση των μοναστηριών¹³².

Με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όλες οι δομές της δημόσιας διοίκησης, μεταξύ αυτών και οι νεοσύστατοι, από την εποχή της μικρασιατικής καταστροφής, προνοιακοί φορείς, παρέλυσαν. Εκτός από τους διεθνείς οργανισμούς που απέστειλαν βοήθεια, σημαντική ήταν, όπως προαναφέρθηκε, στα χρόνια της Πολέμου και της Κατοχής, η προσφορά της Εκκλησίας.

Μετά το 1950 η κοινωνική πρόνοια στην Ελλάδα κατέγραψε ανοδική πορεία, παρουσιάζοντας σημαντικό έργο κυρίως στους τομείς της παιδικής προστασίας, της αποκατάστασης προσφύγων και ατόμων με ειδικές ανάγκες, της υγειονομικής προστασίας του πληθυσμού και της στέγασης¹³³. Αντί όμως το κράτος πρόνοιας να αποτελέσει εργαλείο ιδεολογικής ενσωμάτωσης και νομιμοποίησης της εν γένει κρατικής εξουσίας, όπως συνέβη σε όλο τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, χρησιμοποιήθηκε ως ένα ακόμη εργαλείο επιβράβευσης των επαγγελματιών και κοινωνικών ομάδων που συμμετείχαν στο μετεμφυλιακό κυρίαρχο πολιτικό σύστημα¹³⁴. Στο

¹³⁰ Κ. Πανουτσοπούλου, Κοινωνική Πρόνοια, Ιστορική εξέλιξη, Σύγχρονες τάσεις, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1984

¹³¹ Η Χ.Α.Ν. Θεσσαλονίκης μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα πρόσφερε πολύτιμη βοήθεια για τις πρώτες ανάγκες των αφιχθέντων προσφύγων. Μέλη της Ισραηλινής Κοινότητας Θεσσαλονίκης πρόσφεραν φιλοξενία στα σπίτια τους. Κοινοφελείς οργανισμοί, όπως ο Ερυθρός Σταυρός, συνέβαλαν στη συστηματική αντιμετώπιση και πρόληψη επιδημιών και μεταδοτικών ασθενειών (π.χ. φυματίωση).

¹³² Π. Σταθόπουλος, ό.π. σελ. 161.

¹³³ Κ. Πανουτσοπούλου, Κ., ό.π., σ. 127.

¹³⁴ Κατρούγκαλος Γ, Θεσμοί Κοινωνικής προστασίας στο σύγχρονο κόσμο, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2004

μεσοπόλεμο και την μεταπολεμική εποχή, η ανοχή και ενίοτε η σύμπραξη της Εκκλησίας με το επικρατές τότε πολιτικό καθεστώς, αποτελεί για ορισμένους αφορμή άσκησης κριτικής.

Η Πολιτεία, όπως προαναφέραμε, ανέκαθεν αναγνώρισε στην Εκκλησία ένα ρόλο «επίσημου εταίρου»¹³⁵, στον τομέα της Κοινωνικής Πολιτικής και συνέπραξε μαζί της τόσο σε πρακτικό επίπεδο, στην οργάνωση και οικονομική ενίσχυση προνοιακών φορέων, όσο και σε νομοθετικό επίπεδο.

Σήμερα, η Πολιτεία συνεργάζεται με την Εκκλησία στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας. Ειδικότερα οι τοπικές κοινωνικές υπηρεσίες και Διευθύνσεις Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων συνεργάζονται με τις αντίστοιχες εκκλησιαστικές υπηρεσίες στην εξυπηρέτηση κοινωνικών περιστατικών. Επιπλέον υπάρχει συνεργασία σε επίπεδο νομοθετικών ρυθμίσεων¹³⁶.

Από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδας, προκύπτει μια ευρύτερη συνεργασία της Εκκλησίας με την Πολιτεία και τοπικούς φορείς σε όλη τη χώρα. Ειδικότερα, στη Λιβαδειά, η τοπική Μητρόπολη συνεργάζεται με την Πολιτεία στο κέντρο Ψυχικής Υγιεινής, που λειτουργεί υπό την αιγίδα της πρώτης. Στην Πάτρα, η τοπική Μητρόπολη συνεργάζεται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση στη Στέγη Αστέρων και την Τράπεζα Τροφίμων. Στη Φλώρινα η Μητρόπολη έχει παραχωρήσει το κτήριο που στέγαζε το Γηροκομείο «Αγία Σκέπη» στην εταιρεία « Ορίζων» για τη δημιουργία μονάδας κλειστής νοσηλείας για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Στη Λάρισα, η Μητρόπολη

¹³⁵ Η αναγνώριση αυτή ως «επίσημου εταίρου» στην κοινωνική πολιτική επιβεβαιώνεται και μέσα στο πρόγραμμα «Ευρωπαϊκό Σύστημα Ολοκληρωμένων Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας» (ESSPROS), που αποτελεί μια από τις σημαντικότερες προσπάθειες καταγραφής των δαπανών κοινωνικής προστασίας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρόγραμμα αυτό, αναγνωρίζει την Εκκλησία, ως ένα από τα βασικά συστήματα παροχής κοινωνικής προστασίας και τοποθετεί τη δράση της από κοινού με αυτή των μη κυβερνητικών εθελοντικών οργανώσεων.

¹³⁶ Χαρακτηριστικά παραδείγματα, είναι α) ο ν. 2082/1992 "Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας", με τον οποίο καθιερώνεται η επίσημη εκπροσώπηση και συμμετοχή της Εκκλησίας της Ελλάδος στη Συμβουλευτική Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων, με γνωμοδοτικές κυρίως αρμοδιότητες επί θεμάτων κοινωνικής προστασίας. β) ο ν. 2646/1998 "Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις", με βάση τον οποίο, η Εκκλησία συμμετέχει επίσημα στο Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας με επίσης γνωμοδοτικές κυρίως αρμοδιότητες. Και γ) ν. 1700/1987 "Ρύθμιση θεμάτων εκκλησιαστικής περιουσίας", αναγνώρισε σε γενικές γραμμές, ή τουλάχιστον έτσι προφασίσθηκε, τη σημαντική συμβολή της Εκκλησίας στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Στην Εισηγητική Έκθεση του ίδιου νόμου προς τη Βουλή των Ελλήνων, αναφέρεται ότι η πολιτεία πάντοτε τείνει προς τη «συνεχή εναρμόνιση της κοινωνικής αποστολής της Εκκλησίας με την κοινωνική αποστολή της Πολιτείας

συνδράμει ηθικώς και οικονομικώς, ως ιδρυτικό μέλος, του τοπικού « Οργανισμού Καταπολέμησης των Ναρκωτικών» με την επωνυμία «Ορφέας», που συστάθηκε από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λάρισας. Οι πρωτοβουλίες που προαναφέραμε αποτελούν ένα μικρό δείγμα στο σύνολο των προσπαθειών συνεργασίας Εκκλησίας και Πολιτείας.

3.4. Εκκλησία, Εθελοντισμός και Κοινωνία Πολιτών

Η κρίση του κοινωνικού κράτους αποτελεί χωρίς αμφιβολία μια από τις αιτίες ανάπτυξης του σύγχρονου εθελοντισμού. Στην Ελλάδα, το 25% των εθελοντικών οργανώσεων που λειτουργούν τα τελευταία χρόνια, ανήκει στην Ορθόδοξη Εκκλησία, ενώ το 31% σε εν γένει εκκλησιαστικούς οργανισμούς και φορείς¹³⁷. Σημαντικό είναι επίσης και το γεγονός, ότι οι εκκλησιαστικές πρωτοβουλίες, παρουσιάζουν διάρκεια σε βάθος χρόνου, σε αντίθεση με πολλές άλλες εθελοντικές οργανώσεις. Είναι χαρακτηριστικό, ότι μεταξύ των μη εκκλησιαστικών εθελοντικών οργανώσεων που ιδρύθηκαν από το 1990 ως το 1996, μόνο το 36,3% λειτουργούσαν κανονικά το 1996 με αποτέλεσμα να μπορεί να ισχυρισθεί κανείς, πως «πρόκειται για μια περιστασιακή αφύπνιση χωρίς συνέχεια και βάθος χρόνου»¹³⁸.

Πέραν από το εξειδικευμένο προσωπικό που απασχολείται στις προνοιακές δράσεις της Εκκλησίας, ο μεγαλύτερος όμως αριθμός των απασχολούμενων σε αυτές είναι οι εθελοντές, που ανέρχονται σε εκατοντάδες χιλιάδες¹³⁹. Αυτοί απασχολούνται σε όλα σχεδόν τα έργα της Εκκλησίας και είναι ο καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας και βιωσιμότητάς τους. Πρόκειται για λαϊκούς και κληρικούς που εργάζονται στο τοπικό επίπεδο της Ενορίας και της Μητρόπολης, στα ιδρύματα, στα συσσίτια, τους

¹³⁷ R. Panagiotopoulou, The notion of voluntarism in modern Greek society and the challenge of the Olympic Games, εισήγηση στο Συμπόσιο με θέμα: Volunteers, Global Society and the Olympic Movement, Lausanne 24-26 November 1999, στο Γ. Διέλλας, , Η συμβολή της Εκκλησίας της Ελλάδος, στη διαμόρφωση του κράτους πρόνοιας και η συμμετοχή της στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας, Διαδικτυακός τόπος της Εκκλησίας της Ελλάδας.

¹³⁸ Β. Καλλιακμάνη, Μεθοδολογικά πρότερα της ποιμαντικής, εκδ. Μυγδονία, 2000, σελ. 109 στο Γ. Διέλλας, ό.π.

¹³⁹ Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράδειγμα των Ενοριακών Φιλόπτωχων Ταμείων. Σε 3.235 από τους 7.870 ενοριακούς ναούς της Εκκλησίας της Ελλάδας λειτουργεί ο θεσμός των ΕΦΤ, τα οποία διοικούνται από 9μελή συμβούλια, υπό την προεδρία του αρμόδιου εφημέριου, συνολικά 25.880 άτομα. Επιπλέον, αν σε αυτό τον αριθμό, προσθέτουμε τα 560 μέλη των Γενικών ΦΤ των Μητροπόλεων, καθώς και τα άτομα, που συμμετέχουν στους εράνους., τότε το σύνολο είναι πολύ μεγαλύτερο.

εράνους, τα κατηχητικά σχολεία και τα κέντρα νεότητας, στις εθελοντικές αιμοδοσίες. Οι εθελοντές συνήθως παρακινούνται από κάποια αξιολογή ενοριακή προσπάθεια, εμπνέονται από το παράδειγμα κάποιων χαρισματικών προσωπικοτήτων, που συχνά ηγούνται των προσπαθειών αυτών και παρακινούνται να δραστηριοποιηθούν σε έργα φιλανθρωπίας. Η δραστηριοποίηση των εθελοντών δεν είναι μόνο απαραίτητη για την ευόδωση των φιλανθρωπικών έργων της Εκκλησίας, αλλά είναι επίσης ευεργετική και για τους ίδιους τους συμμετέχοντες, μιας και, μέσω της προσφοράς του χρόνου, του κόπου και των χρημάτων τους, οι εθελοντές αξιοποιούν το χρόνο τους, νιώθουν χρήσιμοι στο διπλανό τους και το κοινωνικό σύνολο, κοινωνικοποιούνται και αναπτύσσουν ικανότητες και δεξιότητες που σε άλλη περίπτωση θα έμεναν ανεκμετάλλευτες.

Ένας όμως από τα επίκαιρα ερωτήματα, που όμως δεν έχουν μελετηθεί αρκετά είναι, αν και κατά πόσο η δραστηριοποίηση της Εκκλησίας στην κοινωνική προστασία μπορεί να χαρακτηριστεί ως κομμάτι της Κοινωνίας Πολιτών.

Αν θέλαμε να προσεγγίσουμε εννοιολογικά την Κοινωνία των Πολιτών, θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι ένας ανεξάρτητος από το Κράτος και αυτοκυβερνώμενος κοινωνικός χώρος, που αποτελείται από θεσμούς, ομάδες, οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς και του κρατικού αυταρχισμού¹⁴⁰. Η Κοινωνία των πολιτών αποτελεί ένα οικονομικό και πολιτικό σώμα, που κείται μεταξύ του δημόσιου χώρου και της οικογένειας, που λειτουργεί στο χώρο του ιδιωτικού και όχι του δημοσίου δικαίου.¹⁴¹ Δεδομένου ότι η Κοινωνία των Πολιτών στηρίζεται στον εθελοντισμό, ανακύπτει το ζήτημα αν η Εκκλησία ανήκει ή όχι στη Κοινωνία των Πολιτών.

Στο παραπάνω ερώτημα θεωρούμε ότι δεν μπορεί να δοθεί σαφής θετική ή αρνητική απάντηση.

Η Εκκλησία, κατά την άσκηση της δραστηριότητάς της ή καλύτερα της διακονίας της, καλύπτει ένα ευρύτατο πεδίο ρόλων, από την άποψη της νομικής προσωπικότητας των φορέων της¹⁴². Από τη μια, η δράση των

¹⁴⁰ Α. Μακροδημήτρης, Κράτος και κοινωνία των πολιτών : ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις., Αθήνα 2003.

¹⁴¹ Γ.Β. Δερτιλή, Η κοινωνική δράση της κοινωνίας των πολιτών, Το Βήμα, 24.12.2000, σελ. 38 στο Γ. Διέλλας, ό.π.

¹⁴² Ν.Π.Δ.Δ., ιδρύματα, σωματεία, ενώσεις προσώπων, μη κυβερνητικές οργανώσεις, άτυπα κοινωνικά δίκτυα.

τυπικών ή και άτυπων πρωτοβουλιών που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της Εκκλησίας, εντάσσεται μέσα στα πλαίσια του εννοιολογικού προσδιορισμού της Κοινωνίας των Πολιτών. Από την άλλη, ο χαρακτηρισμός τόσο της Εκκλησίας της Ελλάδας, όσο και των επί μέρους νομικών προσώπων της, ως ειδικά Ν.Π.Δ.Δ., καθώς και το γεγονός ότι ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, είναι νόμος του κράτους αποτελούν τροχοπέδη στο σαφή προσδιορισμό της Εκκλησίας ως κομμάτι της Εκκλησίας Πολιτών. Άλλωστε το ερώτημα αυτό μπορεί να είναι ρητορικό, δεδομένου ότι η Εκκλησία από την ίδρυσή της, θεωρεί τον εαυτό της ως «Κοινωνία Πιστών».

Κεφάλαιο 4

Κεφάλαιο 4: Οι εκκλησιαστικοί φορείς Κοινωνικής Πρόνοιας

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η περιγραφή των μέτρων που λαμβάνονται με πρωτοβουλία της Εκκλησίας σε όλη την επικράτεια από την Εκκλησία της Ελλάδας, την Αρχιεπισκοπή Κρήτης και τις Μητροπόλεις των Δωδεκανήσων, με έμφαση στη γεωγραφική τους κατανομή. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις καινοτόμες πρωτοβουλίες. Στο παράρτημα, αναφέρεται το σύνολο των φορέων και προγραμμάτων αυτών. Τα στοιχεία έχουν προέλθει από σύνθεση των στοιχείων που δημοσιεύονται με την ευθύνη των Μητροπόλεων στην έκδοση της Αποστολικής Διακονίας «Δίπτυχα της Εκκλησίας, 2005», στις εκδόσεις της Ιεράς Συνόδου «Η μαρτυρία της αγάπης» του 2001 και 2005 και σε πληροφορίες που ελήφθησαν από συναντήσεις και συνομιλίες με τους υπεύθυνους των διαφόρων Μητροπόλεων. Οι φωτογραφίες προέρχονται από την έκδοση της Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδας «Η μαρτυρία της αγάπης 2001» καθώς και τα έντυπα που εκδίδει η Χριστιανική Αλληλεγγύη της Αρχιεπισκοπής Αθηνών

4.1. Η κοινωνική προστασία της οικογένειας

Σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες, η οικογένεια είναι ο βασικότερος θεσμός για τη βιολογική και κοινωνική αναπαραγωγή¹⁴³, μέσα στην οποία δημιουργούνται προϋποθέσεις για την υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας των μελών της. Εξάλλου «η οικογένεια αποτελεί το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας και δικαιούται της προστασίας της κοινωνίας και του Κράτους¹⁴⁴».

Η Εκκλησία συμπαραστέκεται με ευθύνη και αγάπη στην οικογένεια, την οποία θεωρεί «κατ' οίκον Έκκλησία». Η συμβολή της λαμβάνει

¹⁴³ Π. Σταθόπουλος., ό.π. σελ. 277.

¹⁴⁴ άρθρο 16, παρ. 3 της Οικουμενικής Διακήρυξης

πληθώρα μορφών σε όλη τη χώρα και περιλαμβάνει προγράμματα για τη στήριξη της οικογένειας και ιδιαίτερα της πολύτεκνης οικογένειας, των άγαμων μητέρων, των κακοποιημένων γυναικών και παιδιών κ.λπ.

Τα μέτρα προστασίας της οικογένειας, της μητρότητας και του παιδιού διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη περιλαμβάνονται εκείνα που έχουν ως στόχο την ενίσχυση της φυσικής οικογένειας. Στη δεύτερη εντάσσονται τα μέτρα για την προστασία των παιδιών έξω από τη φυσική τους οικογένεια¹⁴⁵. Ο πίνακας 4.1., επιχειρεί να εντάξει τις δραστηριότητες της Εκκλησίας για την προστασία της οικογένειας, με την ευρύτερη έννοια, σε μια από τις δυο αυτές κατηγορίες, και να τα διακρίνει ανάλογα με την ηλικία των επωφελούμενων.

Τα μέτρα προστασίας που αναφέρονται, λαμβάνονται σε επίπεδο Μητρόπολης και Ενορίας και μπορεί να είναι οργανωμένα σε σταθερή ή περιοδική βάση ή ακόμα να λειτουργούν εξατομικευμένα για να καλύψουν μεμονωμένα κοινωνικά περιστατικά.

¹⁴⁵ Π. Σταθόπουλος, ο.π. σελ 281

Πίνακας 4.1.: Ταξινόμηση μέτρων προστασίας για την οικογένεια και τη νεότητα

	ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΒΡΕΦΗ-ΝΗΠΙΑ	○ Βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί	○ Βρεφοκομεία ○ Ορφανοτροφεία
ΠΑΙΔΙΑ-ΕΦΗΒΟΙ	○ Σχολεία κάθε βαθμίδα ○ Διάφορες σχολές για παιδιά ○ Κατασκηνώσεις ○ Κέντρα νεότητας ○ Κέντρα επίλυσης νεανικών προβλημάτων	○ Ορφανοτροφεία ○ Οικοτροφεία
ΝΕΟΙ	○ Φοιτητικά οικοτροφεία ○ Υποτροφίες ○ «Προικοδοτήσεις» ○ Γραφείο ευρέσεως εργασίας	
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΗΛΙΚΙΑΣ	○ Υπηρεσίες συμπαράστασης οικογένειας και μελλονύμφων ○ Σχολές γονέων ○ Κέντρο Στήριξης Οικογένειας ○ Επιδότηση τρίτου παιδιού στις οικογένειες της Θράκης ○ Μέριμνα πολυτέκνων	○ Ξενώνες υποδοχής γυναικών και παιδιών

4.1.1. Μέτρα στήριξης της φυσικής οικογένειας και της μητρότητας.

4.1.1.1. Συμβουλευτικές υπηρεσίες οικογένειας

α. Κέντρο στήριξης της οικογένειας (ΚΕ.Σ.Ο)

Το ΚΕ.Σ.Ο. ιδρύθηκε το 1999 με απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας και λειτουργεί ως υπηρεσία της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Αποτελεί την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια για την προστασία της οικογένειας μέσα στο γάμο, με την ίδρυση σταθμών οικογενειακής συμβουλευτικής και αντιμετώπισης κοινωνικών περιστατικών. Παράλληλα συντονίζει την ίδρυση και λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών, των Σχολών γονέων που λειτουργούν στις ενορίες της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, ξενώνα άγαμων μητέρων και κακοποιημένων γυναικών. Ακόμη διοργανώνει σεμινάρια πληροφόρησης σε υποψήφιες μητέρες και επιμελείται την έκδοση ειδικού ενημερωτικού υλικού, που διανέμεται στις ενορίες. Επιπλέον σημαντική είναι η δραστηριότητα που αναπτύσσει στον αγώνα κατά της διακίνησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανθρώπων (trafficking).¹⁴⁶

Στο ΚΕ.Σ.Ο. λειτουργεί το κέντρο υποδοχής και ενημέρωσης, όπου παρέχεται τηλεφωνική όσο και κατ' ιδίαν συμβουλευτική και συμπαράσταση, από επιστημονικό προσωπικό- ιατρούς διαφόρων ειδικοτήτων, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.λπ. - που απασχολείται σε εθελοντική βάση. Το ΚΕ.Σ.Ο. συνεργάζεται με το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας των Ανώτατων Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, από το οποίο προσέρχονται τελειόφοιτοι σπουδαστές για την εκπόνηση της πρακτικής τους άσκησης. Κάποιοι μάλιστα από αυτούς

¹⁴⁶ ΚΕ.Σ.Ο. ,Πρόγραμμα σχολών γονέων Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 2002-3 , Αθήνα 2002, σελ 5-6.

εξακολουθούν να προσφέρουν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους στο Κέντρο και μετά την αποφοίτησή τους.

Αντίστοιχες υπηρεσίες συμβουλευτικής λειτουργούν, περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένα, και σε άλλες περιοχές, κυρίως σε επίπεδο ενορίας.

β) Σχολές γονέων

Ο θεσμός των σχολών γονέων ξεκίνησε το 1999 σε τέσσερις ενορίες της Ιεράς Αρχιεπισκοπής και σήμερα αριθμεί περίπου 93 Σχολές γονέων σε ισάριθμες ενορίες¹⁴⁷. Οι σχολές γονέων είναι συνάξεις γονέων με τη μορφή σεμιναρίου, που γίνονται ανά δεκαπενθήμερο ή μηνιαίως στις κατά τόπους ενορίες. Σε αυτές διδάσκουν επιστήμονες, λαϊκοί και κληρικοί, και αναπτύσσουν θέματα που αφορούν την προετοιμασία των μελλόνυμφων για το γάμο, την οικογένεια και την ανάπτυξη και ανατροφή των παιδιών.

Επιπλέον αντίστοιχες δραστηριότητες αναπτύσσουν και άλλες Μητροπόλεις¹⁴⁸ της χώρας όπως η Ι.Μ. Αρτης, Βέροιας και Νάουσας, Γλυφάδας, Δημητριάδος, Θεσσαλιώτιδας, Καστοριάς, Κέρκυρας, Νικοπόλεως και Πρεβέζης, Εάνθης, Περιστερίου και Σάμου και Ικαρίας.

4.1.1.2. Ξενώνες υποδοχής γυναικών

Στα πλαίσια της λειτουργίας του Κέντρου Στήριξης της Οικογένειας, το 2001 ιδρύθηκε με την επωνυμία «**Στέγη Μητέρας**» ο Ξενώνας άγαμων μητέρων και κακοποιημένων γυναικών με τα παιδιά τους. Σκοπός του είναι η παροχή φιλοξενίας, ιατροφαρμακευτικής ψυχοθεραπευτικής και νομικής στήριξης καθώς και ψυχαγωγίας σε γυναίκες που βρίσκονταν σε ανάγκη αλλά και τα παιδιά τους. Φροντίζει ακόμα για την επανασύνδεση με την οικογένειά τους, όπου είναι δυνατόν, και την κοινωνική επανένταξή τους¹⁴⁹. Ο Ξενώνας φιλοξένησε 250 άτομα μέσα στο 2004¹⁵⁰, αλλά από τις αρχές του 2005 διέκοψε προσωρινά τη λειτουργία του και βρίσκεται σήμερα σε αναζήτηση νέου κτηρίου για τη στέγασή του.

¹⁴⁷ Δίπτυχο „Η μαρτυρία της αγάπης

¹⁴⁸ Δίπτυχα ο.π. διάσπαρτο υλικό.

¹⁴⁹ ΚΕ.Σ.Ο. ό.π. σελ 7.

¹⁵⁰ Στοιχεία κατά προσέγγιση από συνέντευξη με τη γραμματέα του κέντρου κα Γ. Μαντά

Αντίστοιχοι ξενώνες λειτουργούν επίσης στη Θέρμη Θεσσαλονίκης, στο ίδρυμα για τις άγαμες μητέρες «ο ευαγγελιστής Μάρκος». Ο ξενώνας, με την επωνυμία το «**σπίτι της Μαρίας**» λειτουργεί ως κοινόβιο με σκοπό την προστασία γυναικών, άγαμων και έγγαμων, που κυοφορούν ένα παιδί, το οποίο μπορεί να είναι ανεπιθύμητο, και σκέφτονται να προχωρήσουν σε έκτρωση. Στόχος του κέντρου είναι η ηθική και πνευματική συμπαράσταση της μέλλουσας μητέρας και η προστασία του αγέννητου παιδιού της. Έχει δυναμικότητα φιλοξενίας 30 ατόμων και μέχρι σήμερα έχει φιλοξενήσει, εκτός από Ελληνίδες, και κοπέλες από την Τουρκία, τη Γερμανία, το Μεξικό και αλλού, που βρέθηκαν στη χώρα μας και έμειναν έγκυες, έχοντας το δίλημμα της έκτρωσης. Στο ίδρυμα προσφέρουν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους ένας γυναικολόγος και μία οδοντίατρος, ενώ εξυπηρετούν άτυπα και γιατροί του ΕΣΥ στα νοσοκομεία της Θεσσαλονίκης. Οι πόροι του ιδρύματος προέρχονται από εισφορές δωρητών.

Ένας ανάλογος ξενώνας για άγαμες μητέρες, με την επωνυμία «το σπίτι της Ραχήλ» λειτουργούσε και στην Κάλυμνο. Σταμάτησε όμως τη λειτουργία του τα τελευταία χρόνια.

Ακόμα μέσα στον Οκτώβριο του 2005 θα εγκαινιαστεί ο ξενώνας γυναικών «**Στοργή**» στην Κυψέλη, που ιδρύθηκε από την μη κυβερνητική οργάνωση της Εκκλησίας της Ελλάδας, την «Αλληλεγγύη».

4.1.1.3. Μέτρα προστασίας πολυμελών οικογενειών

Προκειμένου να αντιμετωπισθεί η υπογεννητικότητα αλλά και να ενισχυθούν οικονομικά οικογένειες με τρία, τέσσερα ή περισσότερα παιδιά, η Εκκλησία έχει θεσπίσει την παροχή υλικής βοήθειας στις πολύτεκνες οικογένειες.

α) Βοήθεια στις πολύτεκνες οικογένειες

Στα πλαίσια της βοήθειας στην οικογένεια, η Εκκλησία μεριμνά για τις πολύτεκνες οικογένειες. Έτσι, εκτός από τα φοιτητικά επιδόματα και τις προικοδοτήσεις, που στην πλειοψηφία τους χορηγούνται σε παιδιά πολύτεκνων οικογενειών, παρέχει χρηματική και υλική βοήθεια προσπαθώντας να συμπαρασταθεί στις αυξημένες ανάγκες των πολύτεκνων οικογενειών. Η προσφορά αυτή είναι αποκεντρωμένη σε

επίπεδο Μητρόπολης και πολύ περισσότερο Ενορίας. Πάντως δύο Μητροπόλεις αναφέρουν τη λειτουργία ξεχωριστού φορέα μέριμνας για την πολύτεκνη οικογένεια, οι Ι.Μ. Διδυμοτείχου και Ορεστιάδας και Πολυανής και Κιλκισίου, ενώ στην Ι.Μ. Φθιώτιδας λειτουργεί επιτροπή συμπαράστασης πολύτεκνων ιερέων.

β) Επίδομα σε οικογένειες της Θράκης για απόκτηση τρίτου παιδιού

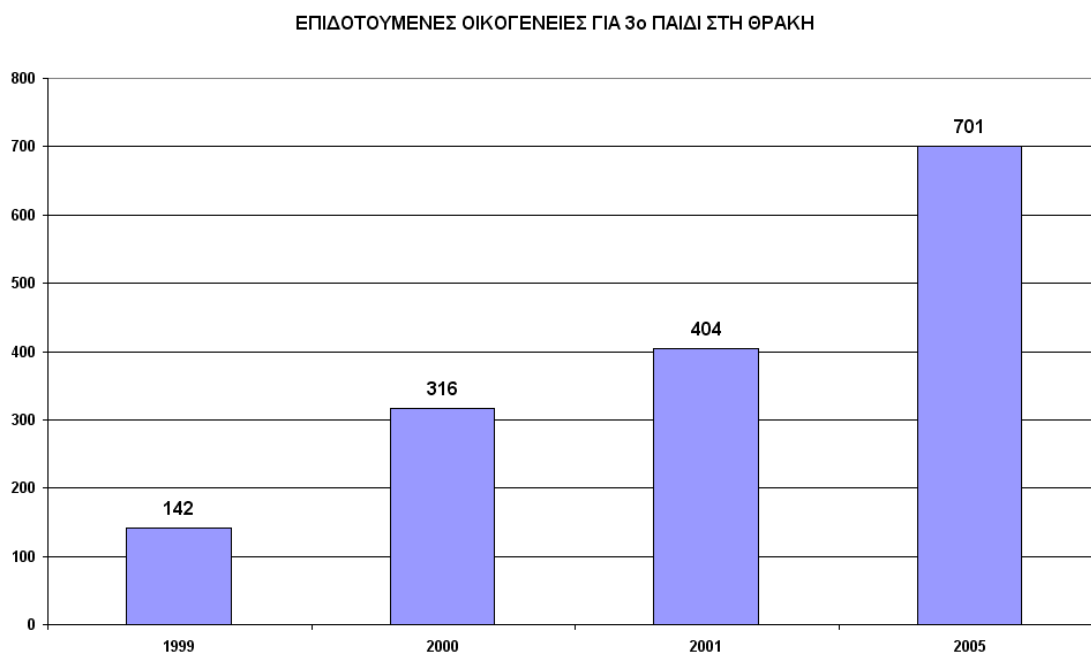
Με απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας τον Οκτώβριο του 1999, η Εκκλησία συμβάλλει στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος στη Θράκη με την ενίσχυση των χριστιανικών οικογενειών, ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης, για την απόκτηση τρίτου παιδιού¹⁵¹.

Η εφαρμογή του προγράμματος ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 1999 και σήμερα επιδοτούνται 701 οικογένειες. Το δίμηνο Μαρτίου-Απριλίου 2005 χορηγήθηκαν συνολικά 164.034€ σε 701 συνολικά οικογένειες των τριών νομών της Θράκης, δηλαδή αναλογούν 117€ σε κάθε οικογένεια το μήνα¹⁵². Στο γράφημα 4.1. παρουσιάζεται η εξέλιξη του αριθμού των επιδοτούμενων οικογενειών από την έναρξη του προγράμματος ως σήμερα.

¹⁵¹ Η απόφαση αυτή προκάλεσε αντιδράσεις διότι όπως υποστηρίζεται ευνοεί μόνο τις χριστιανικές οικογένειες, προωθώντας τις θρησκευτικές διακρίσεις.

¹⁵² Διαρκής Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, Δελτίο τύπου, 7-04-2005

Γράφημα 4.1.: Εξέλιξη αριθμού επιδοτούμενων οικογενειακών στη Θράκη για απόκτηση τρίτου παιδιού

4.2. Η παρέμβαση στην παιδική ηλικία

Οι προνοιακές υπηρεσίες για τη συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού περιλαμβάνουν υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας και ιδρυματικής περίθαλψης.

Για την προστασία της παιδικής ηλικίας, της πιο ευαίσθητης και κρίσιμης για την ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανθρώπου ηλικία, η Εκκλησία λαμβάνει μέτρα για την ενίσχυση της φυσικής του οικογένειας όσο και την προστασία του έξω από αυτή. Για το λόγο αυτό αναπτύσσει προγράμματα ανοικτής παιδικής προστασίας, όπως βρεφονηπιακούς σταθμούς, σχολεία, διάφορες σχολές και εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης, παιδικές κατασκηνώσεις και κέντρα νεότητας. Ιδρύει ακόμη φορείς ιδρυματικής προστασίας, όπως ορφανοτροφεία, οικοτροφεία κ.λπ.

4.2.1. Μέτρα προστασίας παιδιών έξω από τη φυσική τους οικογένεια- Μέτρα ιδρυματικής προστασίας

Παρά τις προθέσεις και τις προσπάθειες στήριξης της οικογένειας για τη φροντίδα των παιδιών, υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό δεν είναι εφικτό. Λόγοι υγείας, αναπηρίας, ηθικής αναξιοσύνης, θανάτου του ενός ή και των δυο γονιών καθιστούν αναγκαία τη φροντίδα των παιδιών μέσα σε άλλα σχήματα. Παραδοσιακά στην Ελλάδα η βασική μορφή εξωοικογενειακής προστασίας ήταν τα ιδρύματα¹⁵³. Τα ιδρύματα, με βάση το περιεχόμενο των σχετικών προγραμμάτων τους, διακρίνονται σε ιδρύματα για παιδιά με ειδικές ανάγκες, για παιδιά με κοινωνικοοικονομικά προβλήματα και για παιδιά με προβλήματα ένταξης και προσαρμογής. Για την προστασία των ομάδων αυτών η Πολιτεία, βασισμένη στο μοντέλο των ΝΠΔΔ, έχει ιδρύσει Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων Παιδιών, Παιδουπόλεις και Ξενώνες¹⁵⁴.

Η Εκκλησία παραδοσιακά από την ίδρυσή της δημιούργησε στέγες φιλοξενίας παιδιών, τα γνωστά μας ορφανοτροφεία και οικοτροφεία.

Τα ορφανοτροφεία είναι ιδρύματα που περιθάλπουν παιδιά ηλικίας ως 18 ετών που στερούνται την οικογενειακή φροντίδα, παρέχοντάς τους διαμονή, διαπαιδαγώγηση και εκπαίδευση. Ενώ προβλέπεται η προώθηση των παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες, κάτι τέτοιο, απ' όσο γνωρίζουμε, δεν έχει εφαρμοστεί, γεγονός που επιτείνει τον ιδρυματισμό και αντίκειται στη σύγχρονη αντίληψη περί κοινωνικής προστασίας.

Τα οικοτροφεία είναι ιδρύματα που προσφέρουν σε μαθητές μέσης εκπαίδευσης στέγη και τροφή. Σε αυτά διαμένουν παιδιά από περιοχές που δεν διαθέτουν σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και αναγκάζονται να μεταναστεύουν σε περιοχές που υπάρχουν τέτοια σχολεία για να συνεχίσουν τις σπουδές τους¹⁵⁵. Όπως τα ορφανοτροφεία, έτσι και τα οικοτροφεία διακρίνονται σε αρρένων και θηλέων.

Σήμερα, με τη φροντίδα των οικείων Μητροπόλεων και των χριστιανικών αδελφοτήτων, λειτουργούν 59 ορφανοτροφεία και οικοτροφεία σε όλη τη χώρα. Η γεωγραφική κατανομή τους παρουσιάζεται στο γράφημα 4.2.

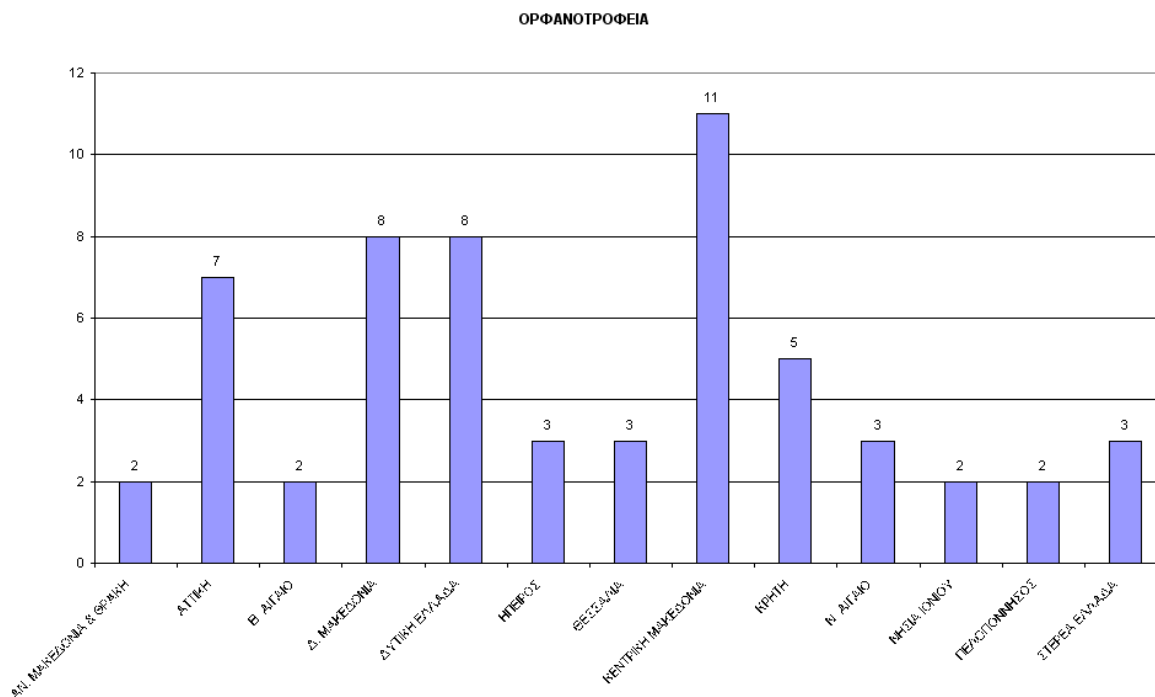
¹⁵³ Π. Σταθόπουλος. ο.π. σελ 292.

¹⁵⁴ Γ. Αμίτσης, ό.π. σελ. 179.

¹⁵⁵ Κ.Ε.Π.Ε. Κοινωνική πρόνοια, Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1983- 1987, Αθήνα 1985, σελ. 200

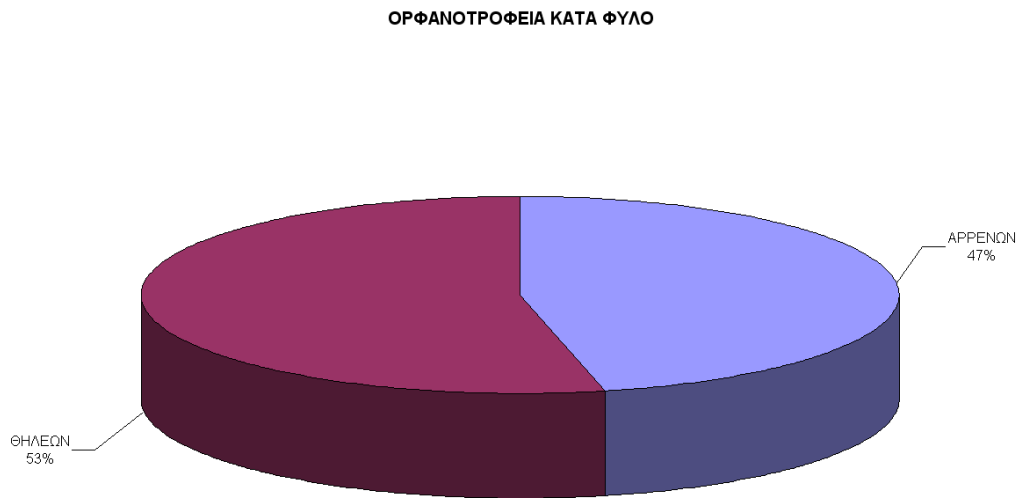
Μπορούμε να παρατηρήσουμε μια ιδιαίτερη ανάπτυξη των οικοτροφείων στις αγροτικές και ορεινές περιοχές της Μακεδονίας και της Δυτικής Ελλάδας, γεγονός που οφείλεται στις αυξημένες ανάγκες των περιοχών αυτών αλλά και στον προσανατολισμό και τις προτεραιότητες των φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων των οικείων Μητροπολιτών¹⁵⁶. Πρέπει πάντως να επισημάνουμε ότι ο αριθμός των μαθητικών κυρίως οικοτροφείων έχει μειωθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες λόγω αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών και της ίδρυσης νέων σχολείων στην περιφέρεια, στα οποία η πρόσβαση των μαθητών διευκολύνεται με κάθε τρόπο.

Γράφημα 4.2. : Γεωγραφική κατανομή οικοτροφείων & ορφανοτροφείων

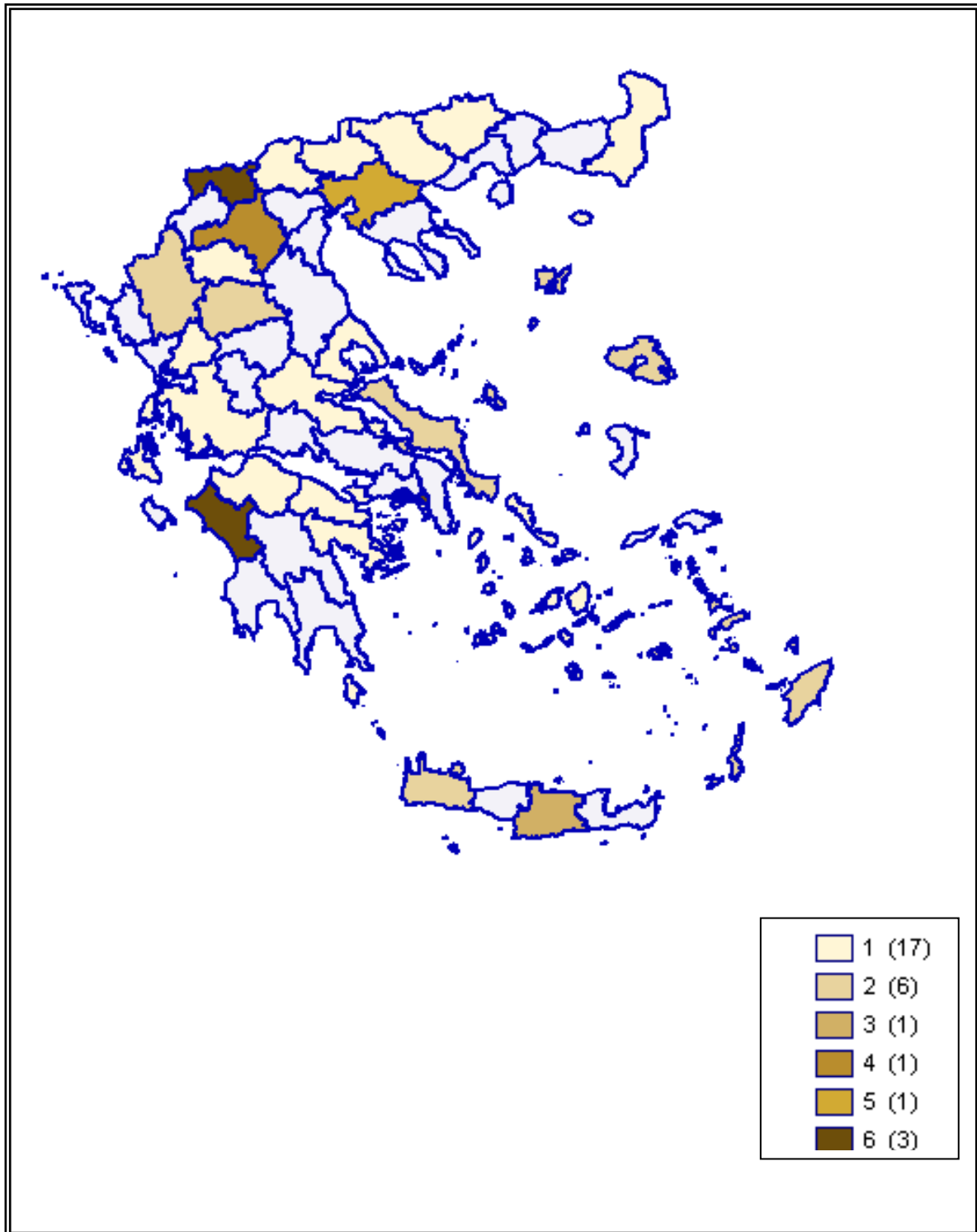

¹⁵⁶ Π. Κίτσου, Κοινωνική Πρόνοια και Εκκλησία, Πτυχιακή Εργασία, Καλαμάτα 1997, σελ 30.

Γράφημα 4.3.: Αναλογία οικοτροφείων & ορφανοτροφείων αρρένων και θηλέων

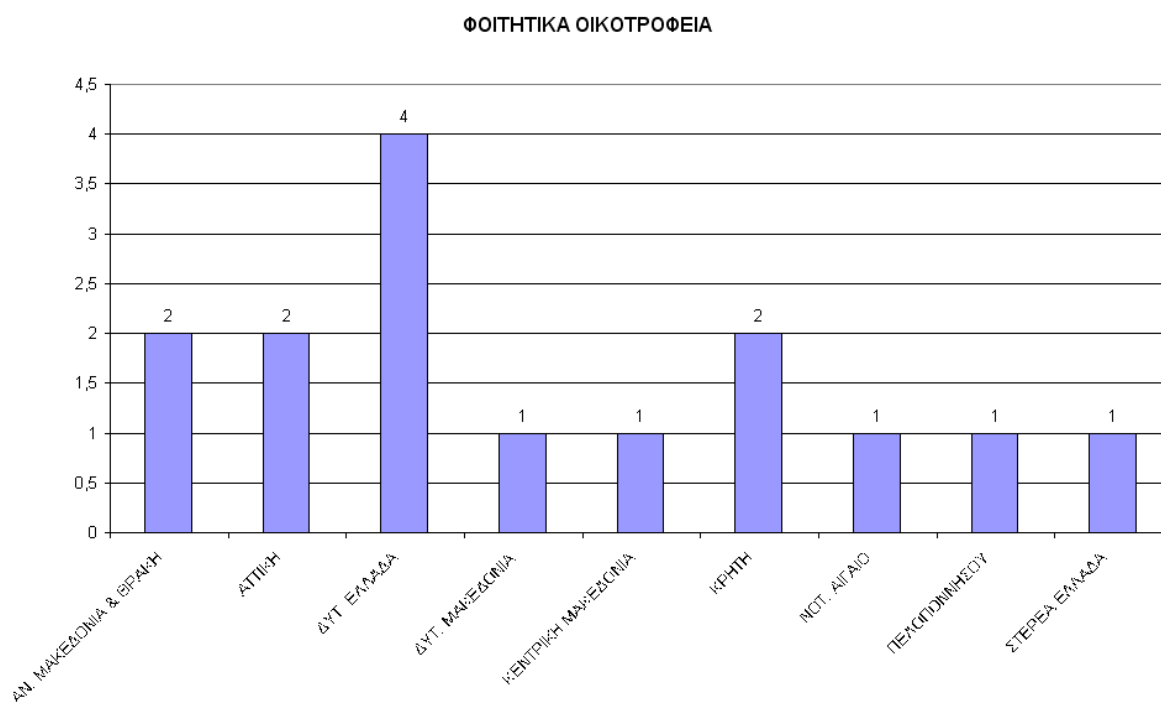
Χάρτης 4.1. Γεωγραφική Κατανομή εκκλησιαστικών ορφανοτροφείων και οικοτροφείων στην Ελλάδα

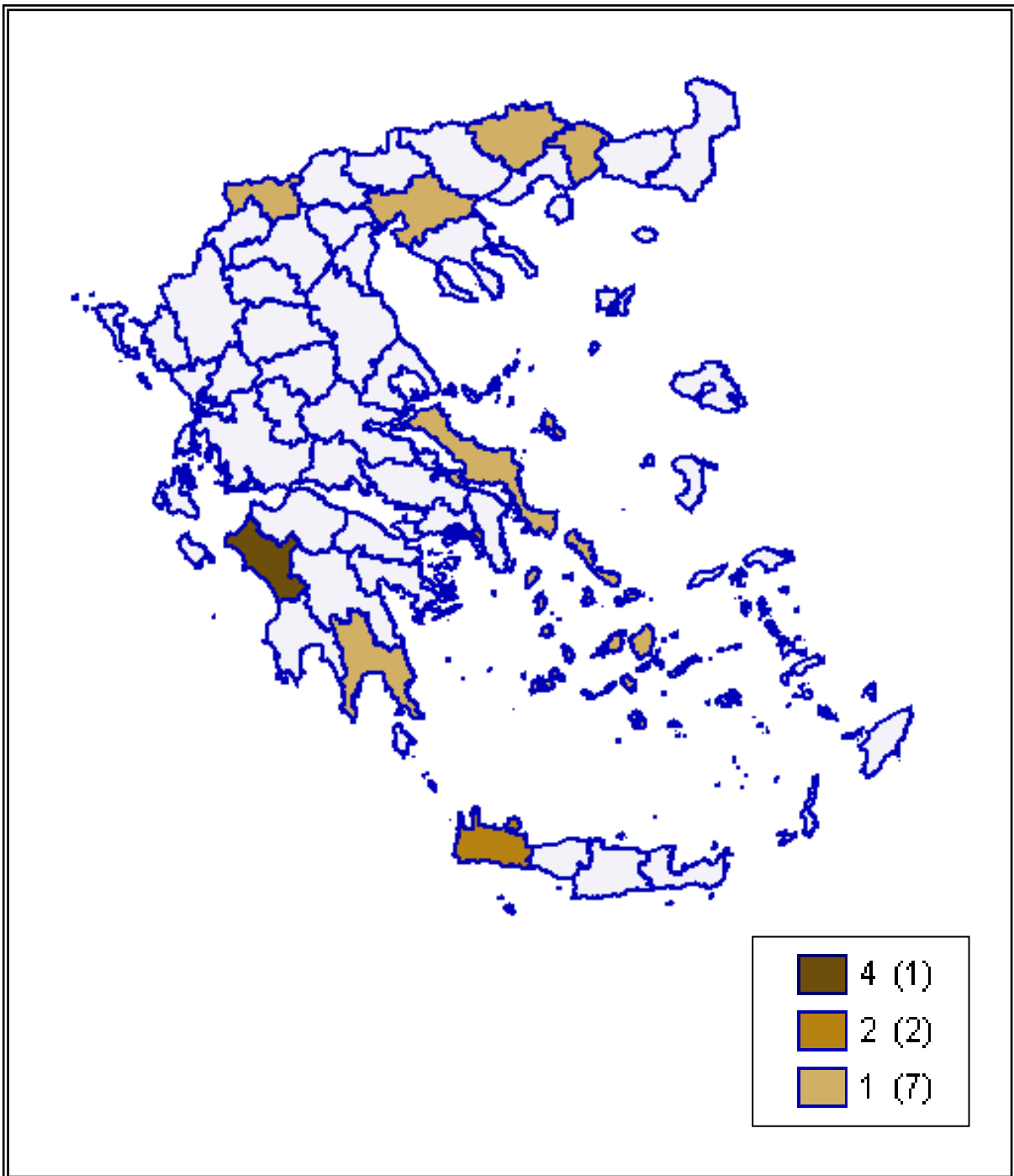
Εκτός από τα μαθητικά οικοτροφεία, υπάρχουν και φοιτητικά, για τη φιλοξενία των φοιτητών των επαρχιακών πόλεων κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στα μεγάλα αστικά κέντρα. Λόγω της αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών, ο θεσμός αυτός τείνει να εξαλειφθεί. Παρ' όλα αυτά σήμερα εξακολουθούν να λειτουργούν 15 φοιτητικά οικοτροφεία με την ευθύνη των Μητροπόλεων και αρκετά ακόμη με την ευθύνη των χριστιανικών αδελφοτήτων.

Η γεωγραφική κατανομή των μητροπόλεων που λειτουργούν φοιτητικά οικοτροφεία στα μεγάλα αστικά κέντρα παρουσιάζεται στο γράφημα 4.4.

Γράφημα 4.4. : Γεωγραφική κατανομή φοιτητικών οικοτροφείων

Χάρτης 4.2. Γεωγραφική Κατανομή Μητροπόλεων που λειτουργούν εκκλησιαστικούς φοιτητικούς ξενώνες στις μεγάλες πόλεις

4.2.2. Μέτρα προστασίας παιδιών μέσα στη φυσική τους οικογένεια- Μέτρα ανοικτής παιδικής προστασίας

Τα προγράμματα ανοικτής προστασίας καλύπτουν μια βασική ανάγκη των εργαζόμενων –κυρίως- γονέων για παροχή φροντίδας και επίβλεψη των παιδιών τους τις εργάσιμες ώρες, αλλά και έξω από αυτές. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν βρεφονηπιακούς και νηπιακούς σταθμούς, νηπιαγωγεία, νηπιοτροφεία, πνευματικά κέντρα και κατασκηνώσεις¹⁵⁷.

Για λόγους πληρότητας, στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε και στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν υπό την αιγίδα της Εκκλησίας, χωρίς να τα θεωρούμε προνοιακά, με τη στενή έννοια του όρου, δεδομένου ότι οι μαθητές σε αυτά καταβάλλουν δίδακτρα. Υπό την αιγίδα της Εκκλησίας και του Υπουργείου Παιδείας λειτουργούν ακόμα και σχολεία εκκλησιαστικής εκπαίδευσης, μέσης και ανωτέρας βαθμίδας. Δεν θα αναφερθούμε εκτενώς ούτε σε αυτά γιατί θεωρούμε ότι μετέχουν στις προνοιακές δραστηριότητες μόνο στο βαθμό που παρέχουν στέγαση και σίτιση στους οικότροφους σπουδαστές τους.

4.2.2.1. Βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί

Οι παιδικοί σταθμοί αποτελούν ως οργανωμένες υπηρεσίες ένα βασικό θεσμό προστασίας του παιδιού, καθώς επιδιώκουν την ημερήσια φροντίδα, τη δημιουργική απασχόληση, την ψυχαγωγία και διατροφή υγιών

βρεφών και νηπίων κάτω της ηλικίας που η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και σύμφωνα με την αγωγή που προσιδιάζει στην ηλικία τους¹⁵⁸. Σήμερα που όλες σχεδόν οι μητέρες εργάζονται, η εισαγωγή των παιδιών σε βρεφικούς σταθμούς καθίσταται αναγκαία¹⁵⁹.

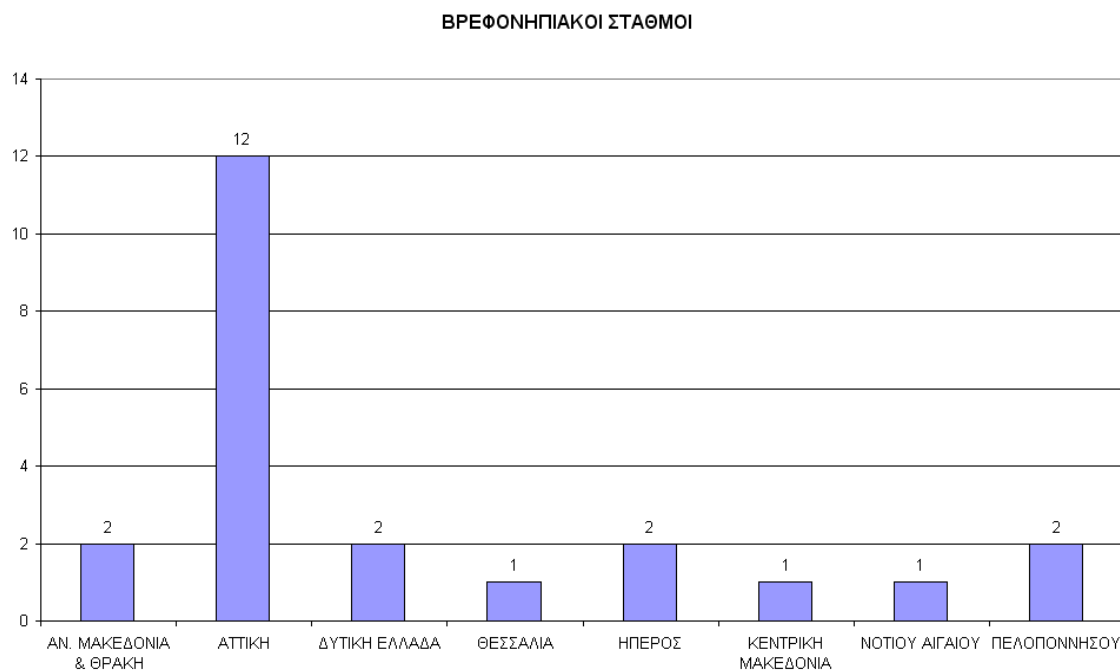
¹⁵⁷ Π. Σταθόπουλος ο.π. σελ 289

¹⁵⁸ Γ. Αμίτσης, Αρχές οργάνωσης και λειτουργίας του συστήματος της κοινωνικής πρόνοιας, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2001, σελ.155.

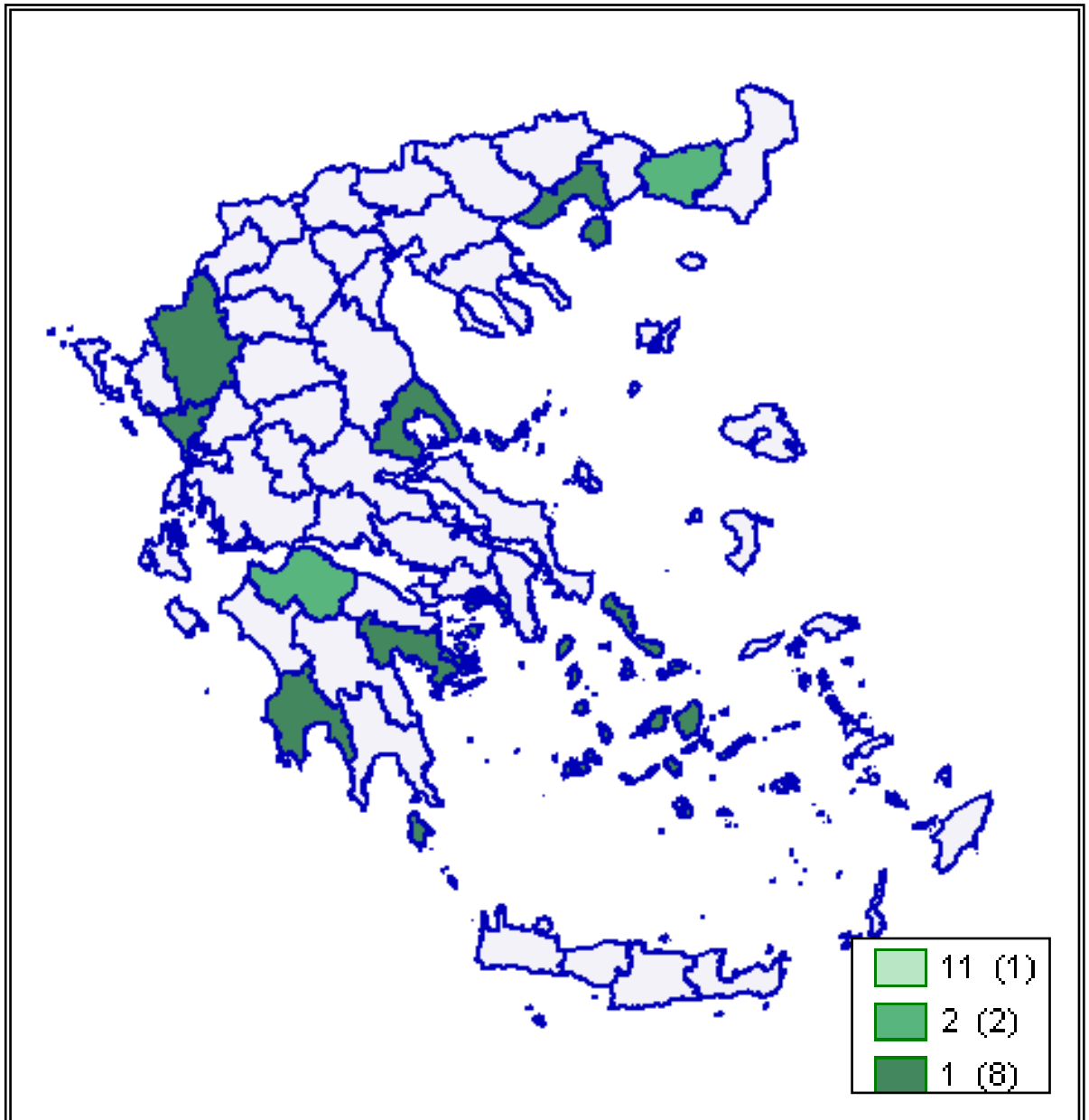
¹⁵⁹ Π. Κίτσου . ο.π. σελ 37

Πέραν από τους κρατικούς και ιδιωτικούς βρεφικούς και παιδικούς σταθμούς που λειτουργούν σήμερα στη χώρα, η Εκκλησία έχει ιδρύσει 23 σταθμούς σε 17 Μητροπόλεις. Οι σταθμοί λειτουργούν με φιλανθρωπικό χαρακτήρα και στο πρόγραμμά τους δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην ηθική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Στους σταθμούς απασχολείται έμμισθο επιστημονικό (νηπιαγωγοί, γιατροί, ψυχολόγοι) και βοηθητικό προσωπικό. Οι πόροι για τη λειτουργία τους καλύπτονται από τα Φιλόπτωχα Ταμεία των Μητροπόλεων και των ενοριών και από δωρεές ιδιωτών. Η γεωγραφική κατανομή των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών παρουσιάζεται στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 4.5. : Γεωγραφική κατανομή των βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών

Χάρτης 4.3: Γεωγραφική Κατανομή βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών

4.2.2.2. Σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Υπό την αιγίδα της Εκκλησίας λειτουργούν σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το πρόγραμμα και οι δραστηριότητες των οποίων ακολουθούν τα αντίστοιχα αναλυτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας. Συγκεκριμένα στη Μητρόπολη Πειραιώς λειτουργεί δημοτικό σχολείο, στη Μητρόπολη Δημητριάδος, στο μορφωτικό ίδρυμα «Απ. Παύλος» λειτουργούν δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο, ενώ στη Μητρόπολη Νίκαιας λειτουργεί εσπερινό γυμνάσιο. Επίσης ο Σύλλογος «Ελληνική Παιδεία», που είναι θυγατρικός της Αδελφότητας Θεολόγων «ο Σωτήρ» λειτουργεί τα ομώνυμα σχολεία όλων των βαθμίδων.

Επιπλέον λειτουργούν εννέα εκκλησιαστικά γυμνάσια και δεκαοκτώ εκκλησιαστικά λύκεια, η φοίτηση στα οποία είναι υποχρεωτικά τριετής ενώ δίνεται προαιρετικά η δυνατότητα φοίτησης ενός επιπλέον έτους. Λειτουργούν επίσης τέσσερις ανώτερες εκκλησιαστικές σχολές¹⁶⁰.

4.2.2.3. Παιδικές κατασκηνώσεις

Η παροχή υπηρεσιών πρόνοιας και παιδικής προστασίας μέσω του Κατασκηνωτικού Θεσμού, χρονολογείται στην Ελλάδα ήδη από το 1911, όταν ιδρύθηκαν οι πρώτες οργανωμένες κατασκηνωτικές μονάδες από τη Σοφία Σλήμαν. Η Εκκλησία της Ελλάδος, θεωρείται πρωτοπόρος στον τομέα των κατασκηνώσεων, αφού ταυτόχρονα σχεδόν με την εισαγωγή του θεσμού στην πατρίδα μας, τον ενέταξε στη διακονία της προς τη νεολαία¹⁶¹.

Με τη διοργάνωση των παιδικών κατασκηνώσεων η Εκκλησία στοχεύει στην ομαδική διαμονή των παιδιών σε όμορφο περιβάλλον στο βουνό ή τη θάλασσα, τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους, την ανάπτυξη των ενδιαφερόντων και δεξιοτήτων τους, την

¹⁶⁰ Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδας, 2005, σελ 385-7

¹⁶¹ Γ. Διέλλας, Ο κατασκηνωτικός θεσμός μοχλός άσκησης κοινωνικής πολιτικής και πεδίο εφαρμογής του Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάρτιος 2000, σελ 4 στο Διαδικτυακό τόπος της Εκκλησίας της Ελλάδας www.ecclesia.gr

κοινωνικοποίηση και κυρίως την ηθική και θρησκευτική τους διαπαιδαγώγηση. Το 1992, με πρωτοβουλία της Εκκλησίας λειτουργούσαν 34 σε σύνολο 79 κατασκηνώσεων σε όλη τη χώρα, αριθμός που αντιστοιχεί στο ποσοστό 43% στο σύνολο όλης της κατασκηνωτικής δραστηριότητας¹⁶². Το 2001, η Εκκλησία της Ελλάδος λειτούργησε περισσότερες από 67 κατασκηνωτικές μονάδες, που αντιπροσωπεύουν το 59,82% του συνολικού αριθμού κατασκηνώσεων, σε ολόκληρη την Ελλάδα¹⁶³.

Σήμερα με πρωτοβουλία των Μητροπόλεων λειτουργούν 56 κατασκηνώσεις που φιλοξενούν κάθε χρόνο, μαθητές και φοιτητές, σε όλη τη χώρα. Σε αυτές πρέπει να προστεθούν και οι κατασκηνώσεις των χριστιανικών οργανώσεων, για τις οποίες δεν υπάρχουν επίσημα συγκεντρωτικά στοιχεία. Κύρια χαρακτηριστικά της μεγάλης αυτής προσπάθειας είναι ο εθελοντισμός και η αποκέντρωση της λειτουργίας των κατασκηνώσεων σε επίπεδο Μητροπόλεων και Χριστιανικών Αδελφοτήτων.

Επιπλέον η Εκκλησία επιμορφώνει τα στελέχη της που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στις κατασκηνώσεις αυτές μέσω της λειτουργίας σεμιναρίων επιμόρφωσης στελεχών κατασκηνώσεων, δεδομένου ότι από το 1995 έχουν καταργηθεί οι αντίστοιχες κρατικές που λειτουργούσαν υπό την αιγίδα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης¹⁶⁴. Μια ανάλογη προσπάθεια αναπτύσσουν οι Μητροπόλεις Πειραιώς και Χαλκίδας.

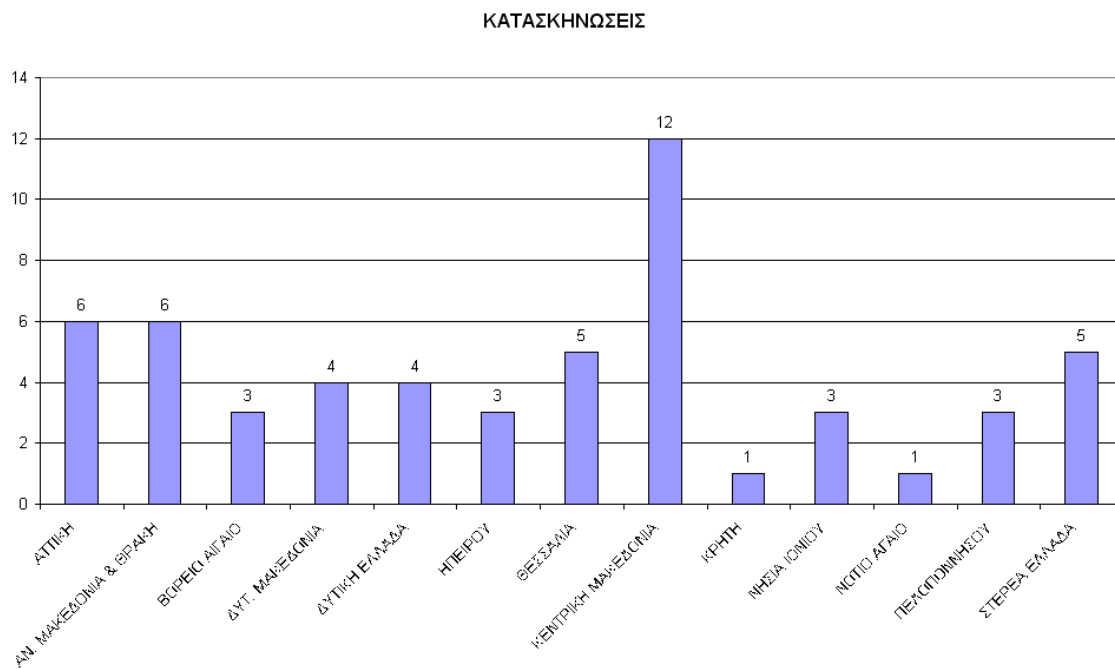
Στο γράφημα 4.6. παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή των Μητροπόλεων που διοργανώνουν εκκλησιαστικές κατασκηνώσεις.

¹⁶² Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, ό.π. σελ 38-39

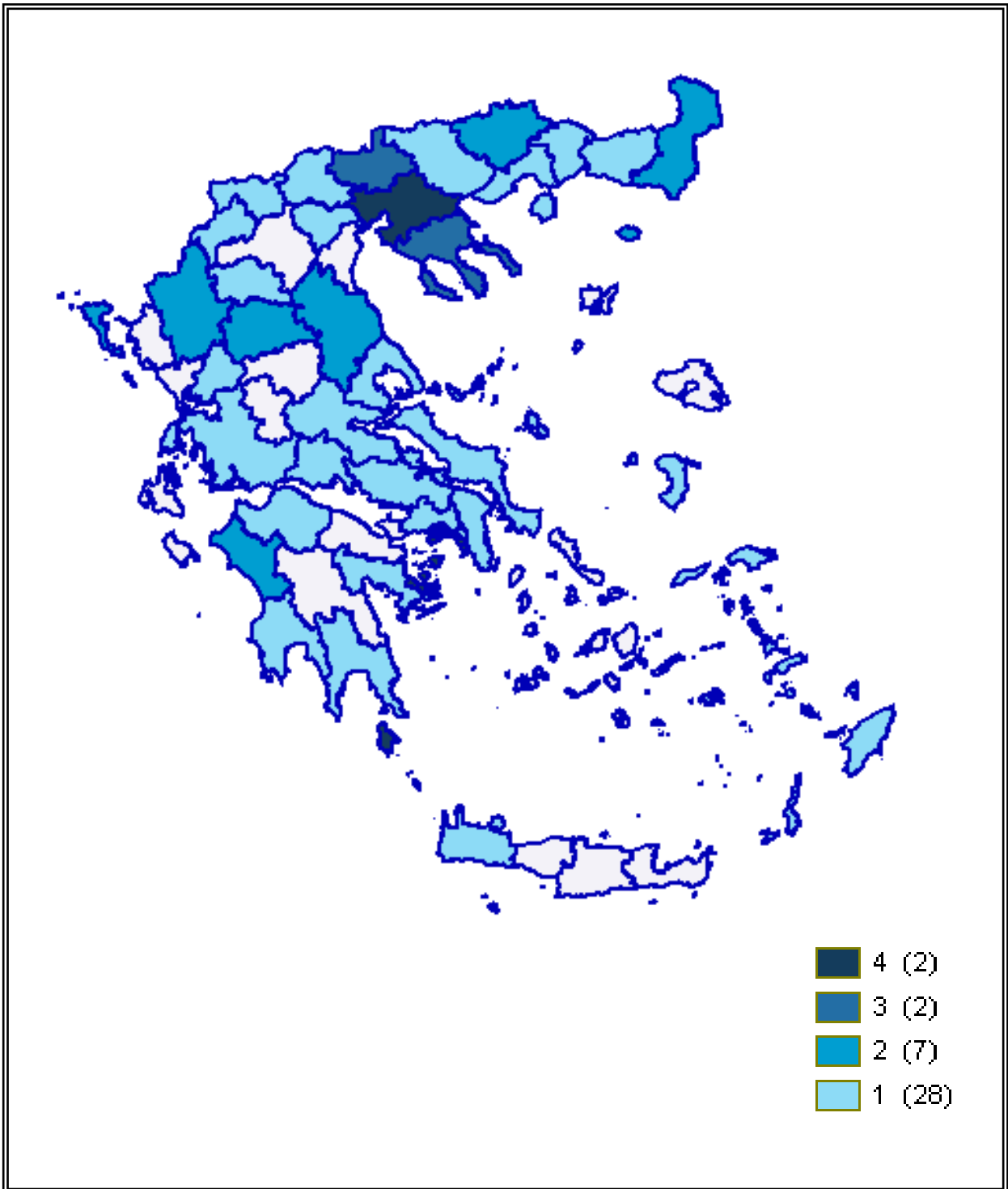
¹⁶³ Γ. Διέλλας, ό.π.

¹⁶⁴ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας, ό.π. σελ 38.

Γράφημα 4.6. : Γεωγραφική κατανομή των κατασκηνώσεων

Χάρτης 4.4: Γεωγραφική Κατανομή Μητροπόλεων που διοργανώνουν κατασκηνώσεις

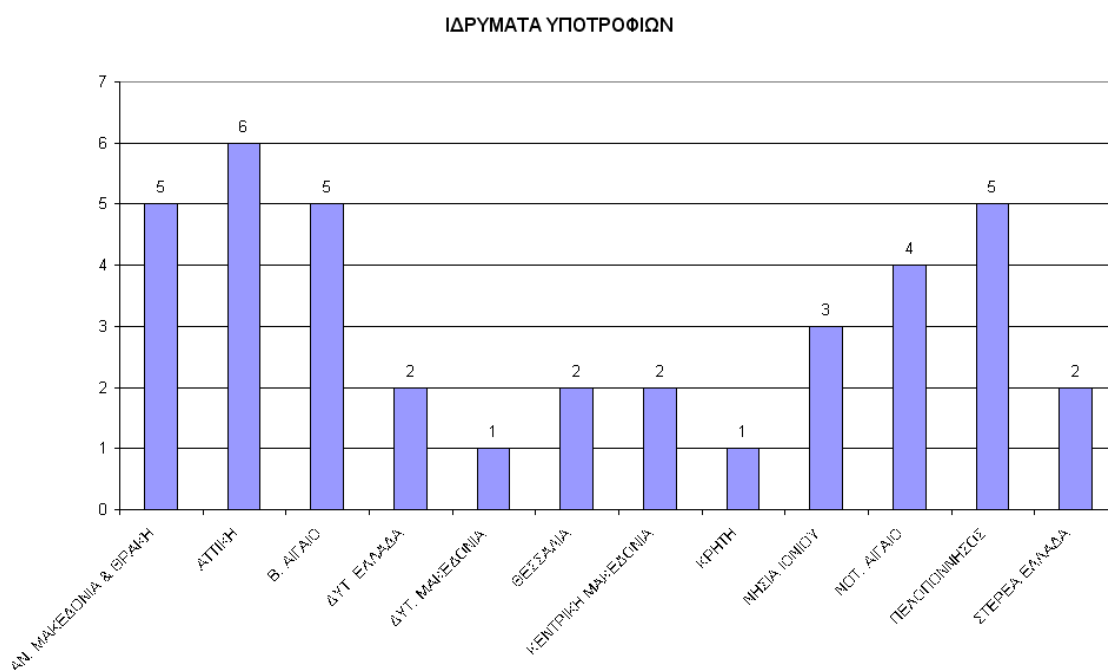
4.3. Η παρέμβαση στη νεότητα

4.3.1. Φοιτητικά επιδόματα και Υποτροφίες

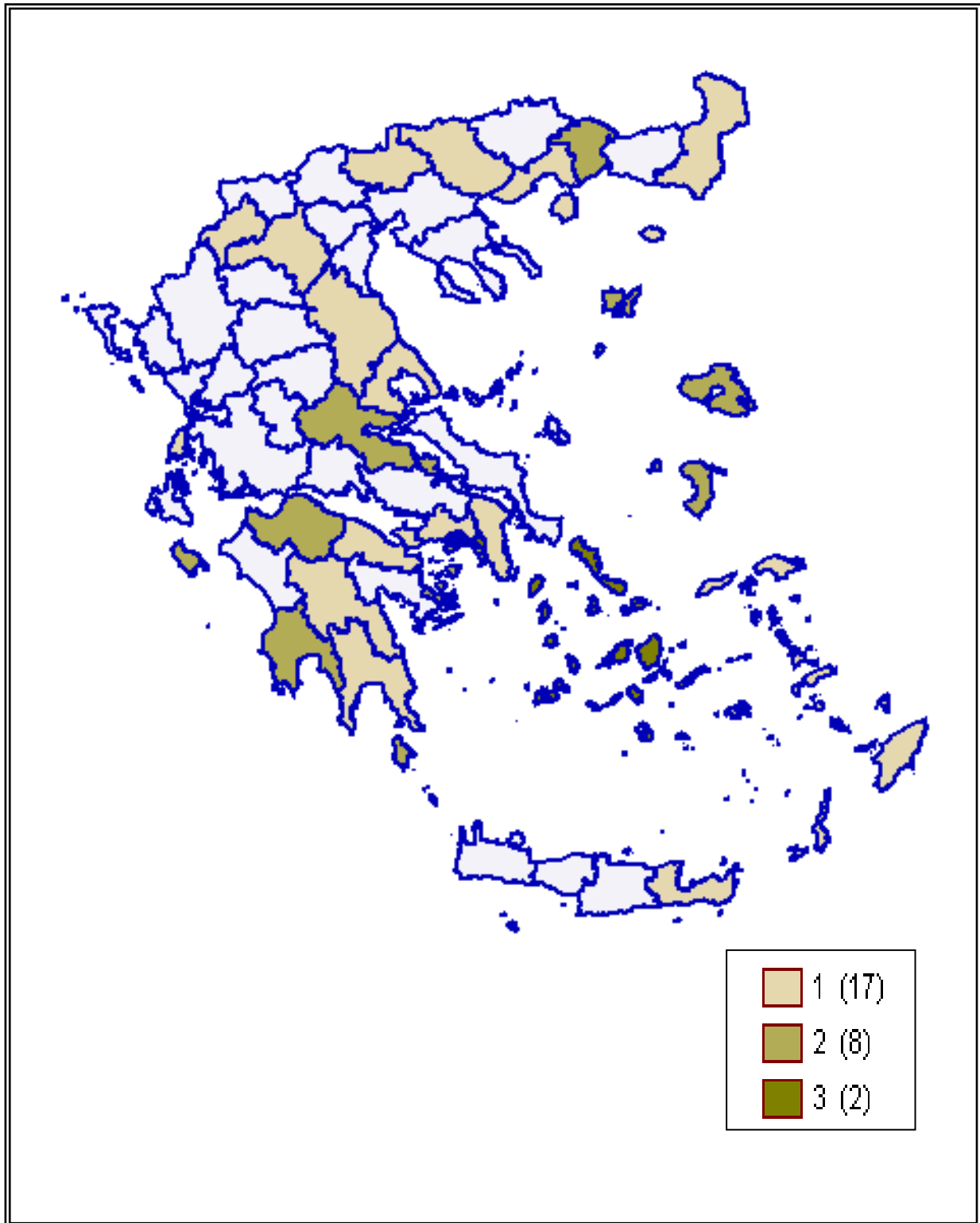
Η Εκκλησία, θέλοντας να βοηθήσει τους μαθητές και φοιτητές, χορηγεί μηνιαία ή ετήσια χρηματικά βοηθήματα, με κριτήριο την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους και τις σπουδαστικές τους επιδόσεις. Συνολικά τριάντα τρεις Μητροπόλεις και η Ιερά Σύνοδος αναπτύσσουν προγράμματα υποτροφιών με πόρους που αντλούν από τα Φιλόπτωχα Ταμεία και τα κληροδοτήματα που διαχειρίζονται. Επίσης οι Μητροπολίτες προεδρεύουν τοπικών κληροδοτημάτων και ιδρυμάτων υποτροφιών.

Στο γράφημα 4.7. παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων υποτροφιών.

Γράφημα 4.7. : Γεωγραφική κατανομή ιδρυμάτων υποτροφιών

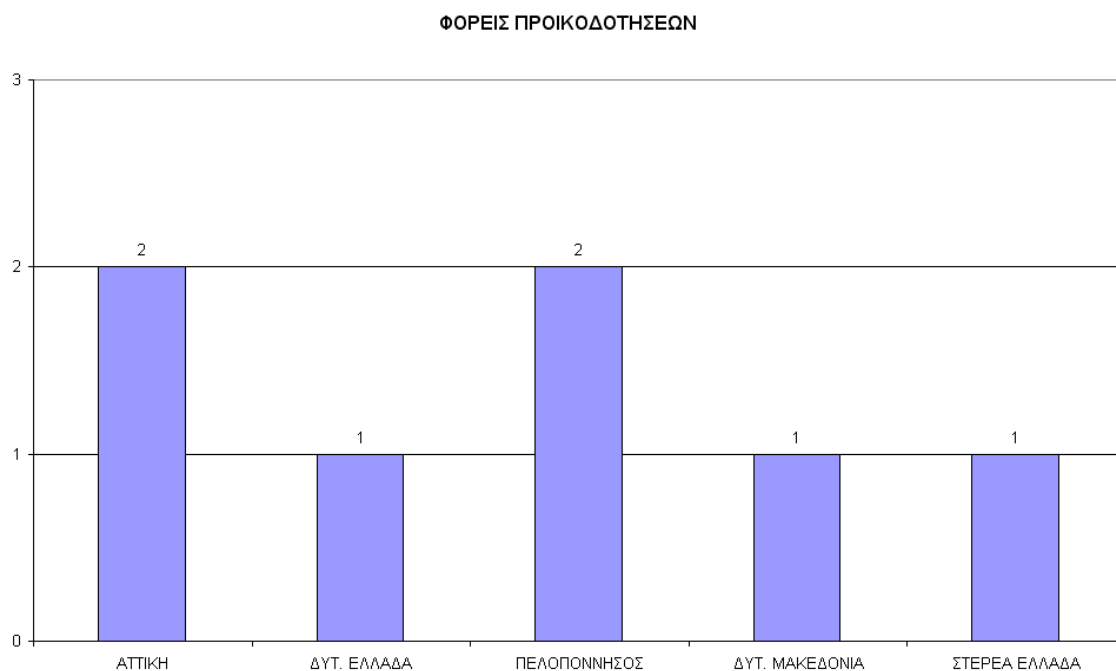
Χάρτης 4.5: Γεωγραφική Κατανομή Μητροπόλεων που χορηγούν υποτροφίες

4.3.2. «Προικοδοτήσεις»

Αν και ο θεσμός της προίκας και η υποχρέωση της οικογένειας να την καταβάλλει στον υποψήφιο σύζυγο της κόρης τους παραπέμπει σε παλαιότερες εποχές, επτά Μητροπόλεις εξακολουθούν να προσφέρουν προικοδοτήσεις σε μελλοντικές νέες πολύτεκνων κυρίως οικογενειών, βοηθώντας τους στο ξεκίνημα της νέας τους οικογένειας. Οι προϋποθέσεις για τη χορήγησή τους είναι η απορία, η έλλειψη κάποιου γονέα ή η ύπαρξη αναπηρίας σε ποσοστό μεγαλύτερο από 67%, ενώ κατά την είσπραξή της πρέπει να προσκομίζεται το πιστοποιητικό του γάμου τους¹⁶⁵.

Γράφημα 4.8. : Γεωγραφική κατανομή ιδρυμάτων «προικοδοτήσεων»

¹⁶⁵ Π. Κίτσου . ο.π. σελ 88

4.3.3. Κέντρα νεότητας

Στα πλαίσια των μέτρων ανοικτής προστάσιας της νεότητας, η Εκκλησία λειτουργεί μια σειρά από Κέντρα Νεότητας, με την επωνυμία Ενοριακή Εστία Νεότητας, Πνευματικό Κέντρο, Κατηχητικό Σχολείο κ.α.

Στους χώρους αυτούς σήμερα τα παιδιά και οι νέοι διαπαιδαγωγούνται χριστιανικά, παίζουν επιτραπέζια και ομαδικά παιχνίδια, μαθαίνουν να χειρίζονται τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, μαθαίνουν χορό, μουσικά όργανα, αγιογραφία και ζωγραφική, παρακολουθούν μαθήματα ξένων γλωσσών καθώς και βοηθητικά φροντιστηριακά μαθήματα, ασχολούνται με χειροτεχνίες και κατασκευές.

4.4. Η παρέμβαση στην τρίτη ηλικία

Η έλευση της τρίτης ηλικίας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς κινδύνους. Οι λόγοι που επιτείνουν το πρόβλημα είναι οι ακόλουθοι: α) η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων ατόμων, ως αποτέλεσμα της αύξησης του μέσου όρου ζωής και της μείωσης των γεννήσεων, β) η μείωση της φροντίδας των ηλικιωμένων ατόμων μέσα από την ίδια την οικογένεια λόγω της αλλαγής των συνθηκών ζωής, της επικράτησης του μοντέλου της πυρηνικής οικογένειας, της διεύρυνσης του ωραρίου εργασίας, της απασχόλησης της γυναίκας στην αγορά εργασίας κ.λπ.¹⁶⁶

Η Εκκλησία δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την προστασία της τρίτης ηλικίας και λαμβάνει μέτρα ανοικτής και κυρίως ιδρυματικής προστασίας γι' αυτή. (Πίνακας 4.2).

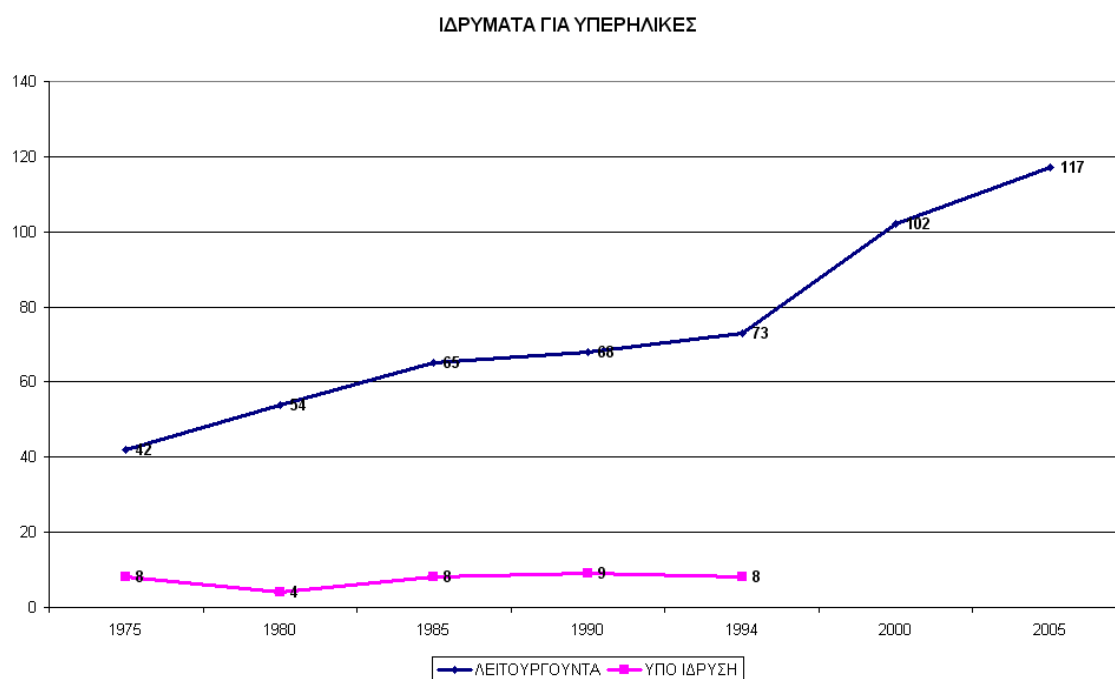
Πίνακας 4.2. : Μέτρα προστασίας ατόμων τρίτης ηλικίας

ΕΙΔΟΣ ΠΑΡΟΧΗΣ	ΕΞΩΙΔΡΥΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ	ΙΔΡΥΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ
ΧΡΗΜΑ	• Ενίσχυση από Ενοριακά Φιλόπτωχα Ταμεία και φιλανθρωπικά ιδρύματα	
ΕΙΔΟΣ	• Ενοριακά Συσσίτια • Κάλυψη φαρμακευτικής δαπάνης	
ΚΟΙΝΩΝ. ΥΠΗΡΕΣΙΑ	• Φροντίδα στο σπίτι	• Γηροκομεία • Άσυλα-θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων
	• Προγράμματα θερινών διακοπών • Προγράμματα εκδρομών	

166 Ν. Λογιάδης κ.α. Τι πρόσφερε ο χριστιανισμός -Κοινωνική μέριμνα στον ορθόδοξο χώρο [Εκδόσεις], Τήνος, Αθήνα 1982, τόμος δ', σελ 17.

Χαρακτηριστική είναι η αύξηση των εκκλησιαστικών γηροκομείων, που ακολουθεί την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων στη χώρα μας. Το γράφημα 4.9. παρουσιάζει την εξέλιξη του αριθμού των ιδρυμάτων για ηλικιωμένους που τελούν υπό την αιγίδα της Εκκλησίας από το 1975 ως σήμερα.

Γράφημα 4.9. : Ιδρυμάτων για υπερήλικες υπό την αιγίδα της Εκκλησίας της Ελλάδας

Πηγή: Καρπαθίου 1994 στο Σταθόπουλος Π. σελ 319, Δίπτυχα 2005

4.4.1. Ιδρυματική περίθαλψη

Για την ανακούφιση της ευπαθούς κοινωνικής ομάδας των ηλικιωμένων, η Εκκλησία ιδρύει κέντρα υπερηλικών κατά περιφέρειες, παρέχοντας στέγη και περίθαλψη. Η περιφερειακή κατανομή των μονάδων αυτών και η μικρή τους δυναμικότητα έχουν ως στόχο αφενός να μην απομακρύνουν τους ηλικιωμένους από το φυσικό τους χώρο, το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον, αφετέρου να εξασφαλίζουν προσωπική σχέση ανάμεσα στους φιλοξενούμενους αλλά και μεταξύ φιλοξενούμενων και προσωπικού¹⁶⁷. Βέβαια οι ψυχολογικές επιπτώσεις από την αλλαγή του τρόπου ζωής και ο ιδρυματισμός είναι συχνά αναπόφευκτα.

Τα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

- ο τα γηροκομεία, στα οποία εισάγονται ηλικιωμένα άτομα που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν πλήρως και
- ο τα άσυλα, τα οποία φιλοξενούν κατάκοιτους που πάσχουν από χρόνιες και ανίατες ασθένειες¹⁶⁸.

Τα εκκλησιαστικά γηροκομεία παρέχουν φροντίδα υψηλής ποιότητας. Στην πλειοψηφία τους στεγάζονται σε νεόκτιστα ή ανακαινισμένα κτήρια, απασχολούν κυρίως έμμισθο ειδικευμένο και μη προσωπικό με επίγνωση των αναγκών των ηλικιωμένων και διάθεση προσφοράς και είναι ανοικτά στην ενορία και στην «κοινότητα» ευρύτερα προκειμένου να μην οδηγεί τους φιλοξενούμενους τροφίμους στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Σήμερα, με την ευθύνη της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, των Ιερών Μητροπόλεων, των Ενοριών και Μονών που ανήκουν σε αυτές, καθώς και των χριστιανικών αδελφοτήτων, λειτουργούν 117 γηροκομεία, στην πλειοψηφία τους για γερόντισσες ή μικτά.

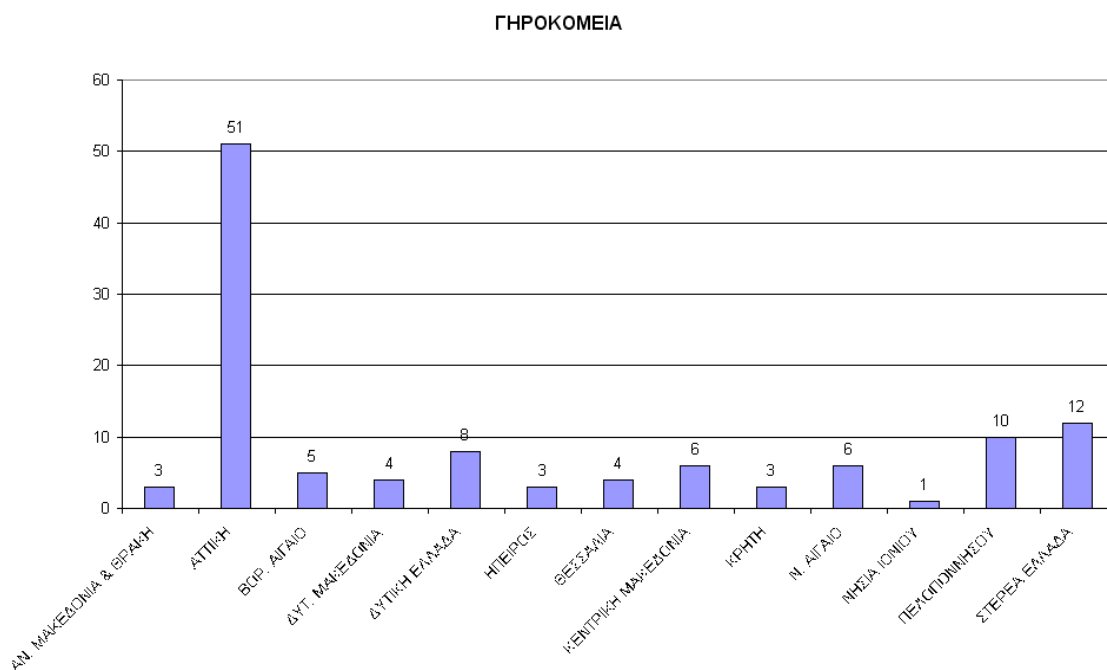
Η παροχή υπηρεσιών είναι εντελώς δωρεάν και δίδεται προτεραιότητα σε

¹⁶⁷ Η. Πουλοπούλου-Έμκε, Έλληνες ηλικιωμένοι πολίτες Παρελθόν, Παρόν και μέλλον, Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ, 200., σελ 446.

¹⁶⁸ Π. Σταθόπουλος, ο.π. σελ 315.

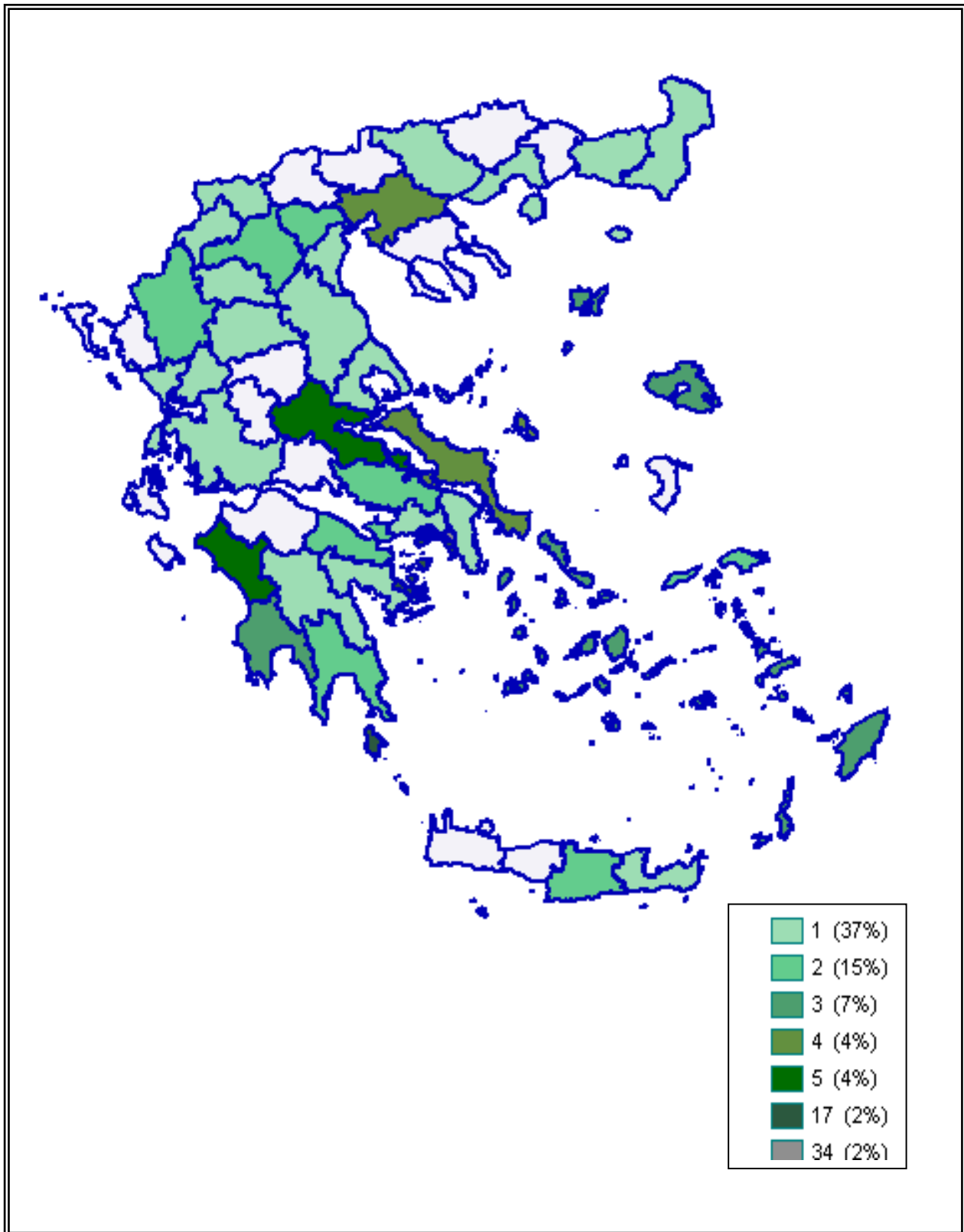
άτομα με περιορισμένα εισοδήματα¹⁶⁹. Στο γράφημα 4.10 που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή των εκκλησιαστικών γηροκομείων στις περιφέρειες της χώρας.

Γράφημα 4.10. : Γεωγραφική κατανομή εκκλησιαστικών γηροκομείων

¹⁶⁹ Π. Σταθόπουλος ο.π. σελ 318

Χάρτης 4.6: Γεωγραφική Κατανομή εκκλησιαστικών γηροκομείων

4.4.2. Εξωιδρυματική προστασία

Οι παροχές εξωιδρυματικής, ανοικτής προστασίας στους ηλικιωμένους περιλαμβάνουν την εισοδηματική ενίσχυση καθώς και τις παροχές σε είδος και σε κοινωνικές υπηρεσίες.

Στα πλαίσια της παροχής χρηματικής βοήθειας, τα Γενικά Φιλόπτωχα Ταμεία σε επίπεδο Μητρόπολης και τα ενοριακά σε τοπικό επίπεδο συντρέχουν τους ηλικιωμένους αλλά και τους ανθρώπους όλων των ηλικιών που βρίσκονται σε ανάγκη. Γενικά φιλόπτωχα Ταμεία λειτουργούν σε όλες τις Μητροπόλεις, ενώ τα ενοριακά στις περισσότερες μεγάλες ενορίες. Η χρηματική βοήθεια είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε επίπεδο ενορίας και σε αυτό συμβάλλουν και οι κατά τόπους ομάδες των φιλόπτωχων κυριών που εθελοντικά διενεργούν τους εράνων και συμμετέχουν στη διαχείριση του προϊόντος τους με τη συνδρομή των εφημερίων και υπεύθυνων ιερέων. Η Εκκλησία ακόμα παρέχει υλική βοήθεια στους ηλικιωμένους, όπως τα εκκλησιαστικά συσσίτια, η κάλυψη φαρμακευτικής δαπάνης, η βοήθεια στο σπίτι κ.λπ. Πυρήνας ανάπτυξης τέτοιων δραστηριοτήτων είναι η Ενορία, η οποία είναι σε θέση να αναγνωρίζει και να παρεμβαίνει αμεσότερα στις ανάγκες των εμπερίστατων στην περιοχή ευθύνης τους και επιπλέον έχει στη διάθεσή της το δίκτυο εθελοντών, λαϊκών και κληρικών, για την άμεση παροχή της αναγκαίας βοήθειας.

α) Εκκλησιαστικά συσσίτια

Ιδιαίτερα διαδεδομένα είναι τα εκκλησιαστικά συσσίτια που παρέχονται μέσω των ενοριών σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, που ονομάζονται Κέντρα Ενοριακής Αγάπης (ΚΕΑ), Σπίτια Γαλήνης Χριστού κ.α. Τα συσσίτια είναι δραστηριότητες που εντάσσονται στα Ενοριακά Φιλόπτωχα Ταμεία (ΕΦΤ) και στόχο έχουν την παροχή φαγητού όχι μόνο σε ηλικιωμένους, αλλά και σε πολύτεκνες οικογένειες, σε οικογένειες με οικονομικές δυσκολίες καθώς και σε άπορα και μοναχικά άτομα. Τα τελευταία χρόνια, για την αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού, το καθημερινό φαγητό δεν διανέμεται σε κοινή τράπεζα, αλλά παρέχεται σε ατομικές συσκευασίες προκειμένου ο ωφελούμενος να το παίρνει σπίτι του. Τα συσσίτια δεν προϋποθέτουν τη λειτουργία κάποιου ξενώνα φιλοξενίας, αλλά συνήθως η παρουσία του ξενώνα συνδυάζεται με τη λειτουργία του ΚΕΑ για τους τροφίμους του πρώτου.

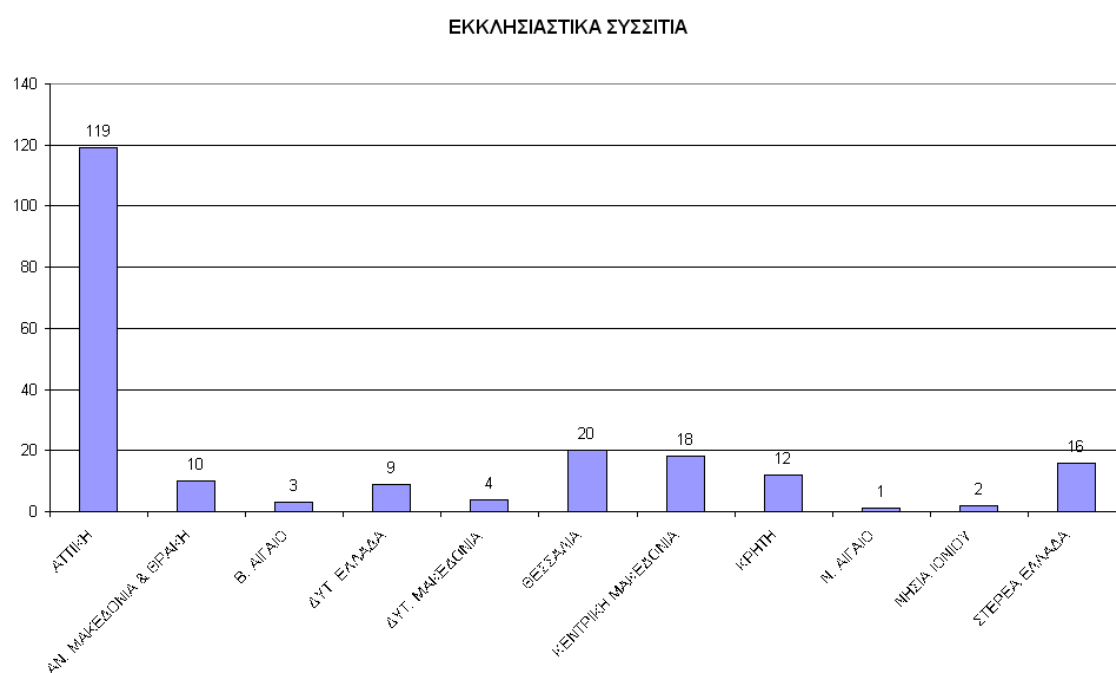
Σήμερα λειτουργούν περίπου 244 ενοριακά συσσίτια σε 39 Μητροπόλεις¹⁷⁰. Η Αρχιεπισκοπή Αθηνών λειτουργεί εβδομήντα ΚΕΑ σε ισάριθμες ενορίες, στα οποία εθελοντικά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους περισσότερα από 3000 άτομα, ετοιμάζοντας ημερησίως 6.000 μερίδες φαγητού.

Στα γραφήματα που ακολουθούν παρουσιάζονται η κατανομή και η αναλογία ανά περιφέρεια των εκκλησιαστικών

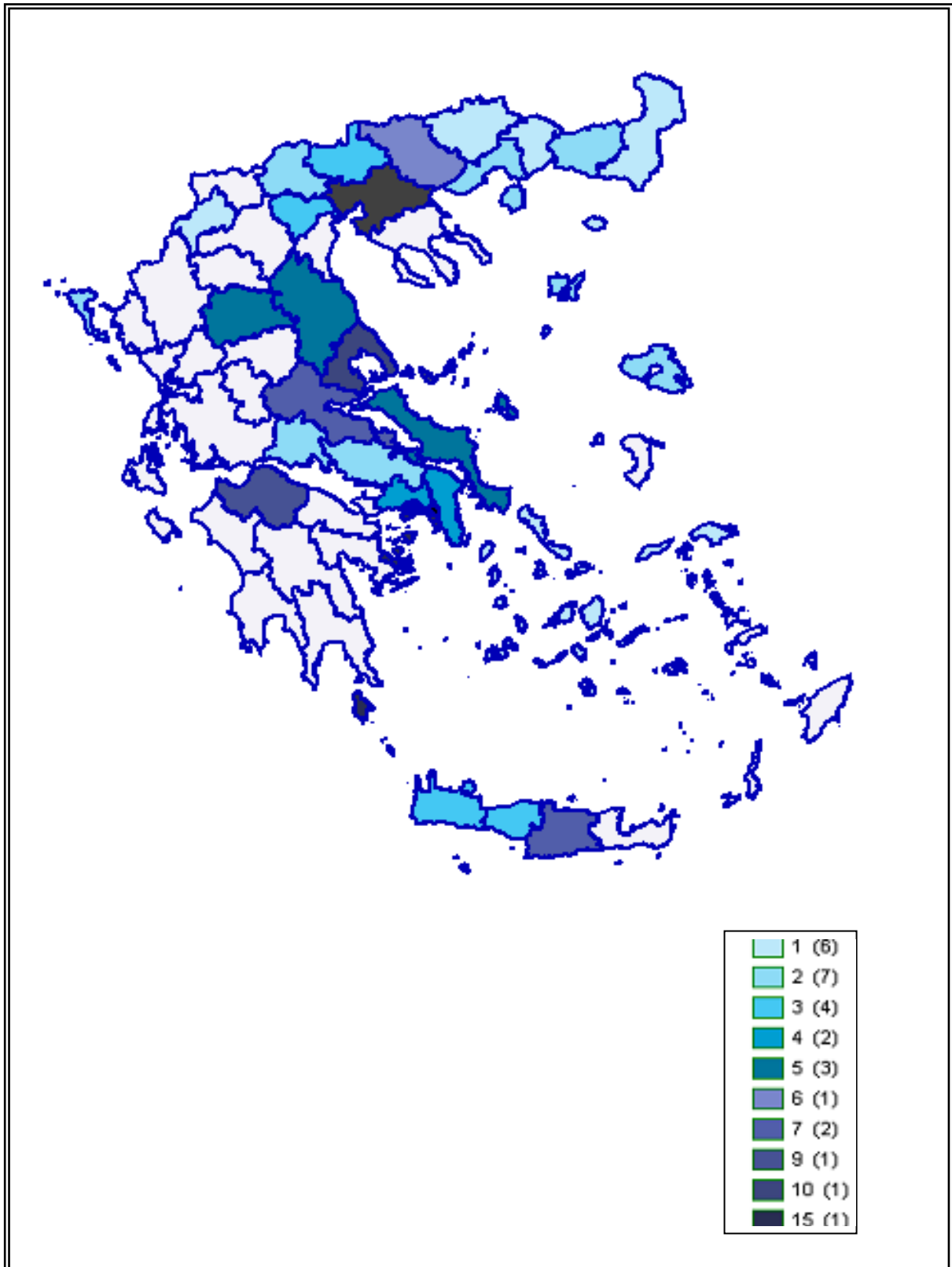
συσσιτίων.

Γράφημα 4.11. :Γεωγραφική κατανομή εκκλησιαστικών συσσιτίων

¹⁷⁰ Επεξεργασία στοιχείων από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας, 2005 της συγγραφέα

Χάρτης 4.7: Γεωγραφική Κατανομή εκκλησιαστικών συσσιτίων

Επιπλέον, για τα άτομα που δεν καλύπτονται από τα ενοριακά συσσίτια λειτουργεί, από τον Νοέμβριο του 2003, στην περιοχή της Αθήνας, η «**Κιβωτός Αγάπης**», που αποτελεί ένα πρόγραμμα διανομής τροφίμων σε αστέγους και φτωχούς. Τα γεύματα μαγειρεύονται στην κουζίνα του Ι.Ν. Προφήτου Ηλία Ριζουπόλεως, όπου είναι και η έδρα του προγράμματος, και διανέμονται με ένα φορηγάκι, από εθελοντές νέους, σε όλη την Αθήνα. Η προσωπική επαφή με τους αστέγους, συμβάλλει στη γενικότερη εξυπηρέτησή τους, μιας και κατευθύνονται από τους εθελοντές και προς άλλους κοινωνικούς φορείς, για την εξασφάλιση ρούχων και ειδών πρώτης ανάγκης. Το πρόγραμμα «Κιβωτός Αγάπης» ενισχύεται από ιδιώτες δωρητές, εταιρίες χορηγούς και τα Ενοριακά Φιλόπτωχα Ταμεία.

β) Θερινές διακοπές υπερηλίκων

Η Αρχιεπισκοπή Αθηνών σε συνεργασία με το Οικοτροφείο της Βουλιαγμένης διοργανώνει κατά τους θερινούς μήνες θερινές διακοπές, στις οποίες μέχρι σήμερα συμμετέχουν οι γερόντισσες που μένουν στις Στέγες Πρόνοιας Γερόντων της Ι. Αρχιεπισκοπής. Την προσπάθεια συντονίζουν κοινωνικοί λειτουργοί, επικουρούμενοι από εθελοντές.

γ) Βοήθεια στο σπίτι

Αρκετές μητροπόλεις και ενορίες μεριμνούν για τους ανθρώπους που έχουν ανάγκη από βοήθεια στο σπίτι. Πρόκειται για μοναχικά άτομα, συνήθως ηλικιωμένα, που έχουν ανάγκη από συντροφιά, φαγητό, βοήθεια στην καθαριότητα του σπιτιού τους, συνοδεία σε γιατρούς και νοσοκομεία, εξυπηρετήσεις σε θελήματα κ.λπ. Ο τομέας αυτός δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος αν και υπάρχουν τεράστιες ανάγκες στις ευπαθείς αυτές κοινωνικές ομάδες.

4.5. Η παρέμβαση στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες

4.5.1. Προγράμματα προστασίας ατόμων με ειδικές ανάγκες

Οι προνοιακές υπηρεσίες για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ή ορθότερα των ατόμων με ειδικές δυνατότητες, αναπτύσσονταν από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, δίνοντας έμφαση κυρίως στην ιδρυματική περίθαλψη. Έτσι γενικά μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κύριες κατηγορίες ιδρυμάτων: τα Θεραπευτήρια Χρονίων Παθήσεων, τα Κέντρα Αποθεραπείας – Αποκατάστασης και τις Στέγες Αυτόνομης Διαβίωσης Α.Μ.Ε.Α.¹⁷¹.

4.5.1.1. Αποκατάσταση και Επανάταξη

Προοδευτικά η κοινωνική ένταξη των ΑΜΕΑ, καθίσταται μια κοινωνική αντίληψη και μια προτεραιότητα στις πολιτικές κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνική ένταξη με την έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης είναι το αποτέλεσμα των διαδικασιών κοινωνικοποίησης, που ξεκινούν από τη λειτουργική αποκατάσταση, την εκπαίδευση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την επαγγελματική κατάρτιση και ολοκληρώνονται με την επαγγελματική αποκατάσταση. Σε όλη της την πορεία η κοινωνικοποίηση περιλαμβάνει την εργασία, η οποία είναι ψυχοφελής για τον άνθρωπο, δεδομένου ότι του παρέχει ευκαιρίες να αναπτύξει και να καλλιεργήσει τις ικανότητες και δεξιότητές του αλλά και να συνάψει σχέσεις με τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Η πραγμάτωσή της κοινωνικής ένταξης εξαρτάται από τη συμβολή και τη

συνεργασία όλων των παραγόντων της αγωγής. Σε μια τέτοια προσπάθεια η Εκκλησία αναγνωρίζει ένα πεδίο παρέμβασης.

Για τη φιλοξενία και την κοινωνική ένταξη των ΑΜΕΑ δέκα Μητροπόλεις έχουν οργανώσει αντίστοιχες

δραστηριότητες. Όπως προκύπτει από επίσημα στοιχεία της Εκκλησίας, η

¹⁷¹ Ακόμη υπάρχουν οι Μονάδες κοινωνικής προστασίας (άρθρο 11 & 1 ν. 2072/92), τα Κέντρα Δημερεύσεως ΑΜΕΑ στα πλαίσια του ΠΙΚΠΑ (άρθρο 35 Ν. 2082/952) . στο Γ. Αμίτσης ό.π. σελ. 183.

ειδική αυτή δράση κατανέμεται κατά 65% σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, 61% σε οικονομική στήριξη, 48% σε ψυχολογική στήριξη, 13% σε νοσηλεία κατ' οίκον και 4% σε ιδρυματική προστασία. Επιπλέον το 17% των πόρων που δαπανούνταν στοχεύουν στην επαγγελματική απασχόληση ενώ για το 48% στην εκπαιδευτική στήριξη.

Ειδικότερα για την επαγγελματική αποκατάσταση των ΑΜΕΑ, η Εκκλησία έχει αναπτύξει άμεσες ή έμμεσες δραστηριότητες μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η συμβουλευτική σχολικού και επαγγελματικού προσανατολισμού, η προεπαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η πληρωμή διδάκτρων, η αναζήτηση εργασίας, η τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας εντός και εκτός αρμοδιότητας της Εκκλησίας κ.λπ. Ως προς την εργασία στους χώρους της Εκκλησίας, τα άτομα αυτά απασχολούνται ως νεωκόροι (22%), κηπουροί (22%), αγιογράφοι (13%), ιεροψάλτες (4%), κατηχητές (4%) και βοηθοί μαγείρων σε ιδρύματα (4%).¹⁷²

Εκτός από την εργασία, η κοινωνική προστασία των ατόμων με ειδικές ανάγκες περιλαμβάνει και δραστηριότητες που αφορούν τη φιλοξενία και την ψυχαγωγία τους. Ειδικότερα στο χώρο της Εκκλησίας οι δραστηριότητες αυτές αφορούν ενασχόληση με τη βυζαντινή μουσική, συμμετοχή σε κατασκηνώσεις, εκδρομές, πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.α.

Η Αρχιεπισκοπή Αθηνών έχει ιδρύσει το Κέντρο Αποκατάστασης Δυσπροσαρμόστων Ατόμων Κ.Α.Δ.Α «ΔΑΜΑΡΙΣ», που άρχισε να λειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1975. Το ΚΑΔΑ «ΔΑΜΑΡΙΣ» λειτουργεί ως οικοτροφείο. Η διαμονή και φοίτηση σε αυτό είναι πενταετής, εκτός αν υπάρχουν κοινωνικοί λόγοι, που δεν επιτρέπουν στα παιδιά, να επιστρέψουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον και έτσι παρατείνεται ο χρόνος παραμονής τους. Φιλοξενεί, εντελώς δωρεάν, 24 κορίτσια από όλη την Ελλάδα με νοητική υστέρηση, προβλήματα κοινωνικής επικοινωνίας και προσαρμογής με δείκτη νοημοσύνης 60 και άνω, ηλικίας 13-21 ετών. Μέχρι σήμερα έχουν φιλοξενηθεί 187 κορίτσια. Το ίδρυμα στελεχώνεται από επιμελήτριες, ψυχολόγο και βοηθητικό προσωπικό, ενώ περιστασιακά απασχολεί ψυχίατρο και παιδίατρο.

Στο ίδρυμα τα παιδιά μαθαίνουν να αυτοεξυπηρετούνται και να φροντίζουν τον εαυτό τους και το χώρο τους. Επίσης παρακολουθούν μαθήματα κεραμικής, υφαντικής, καλαθοπλεκτικής, μαγειρικής,

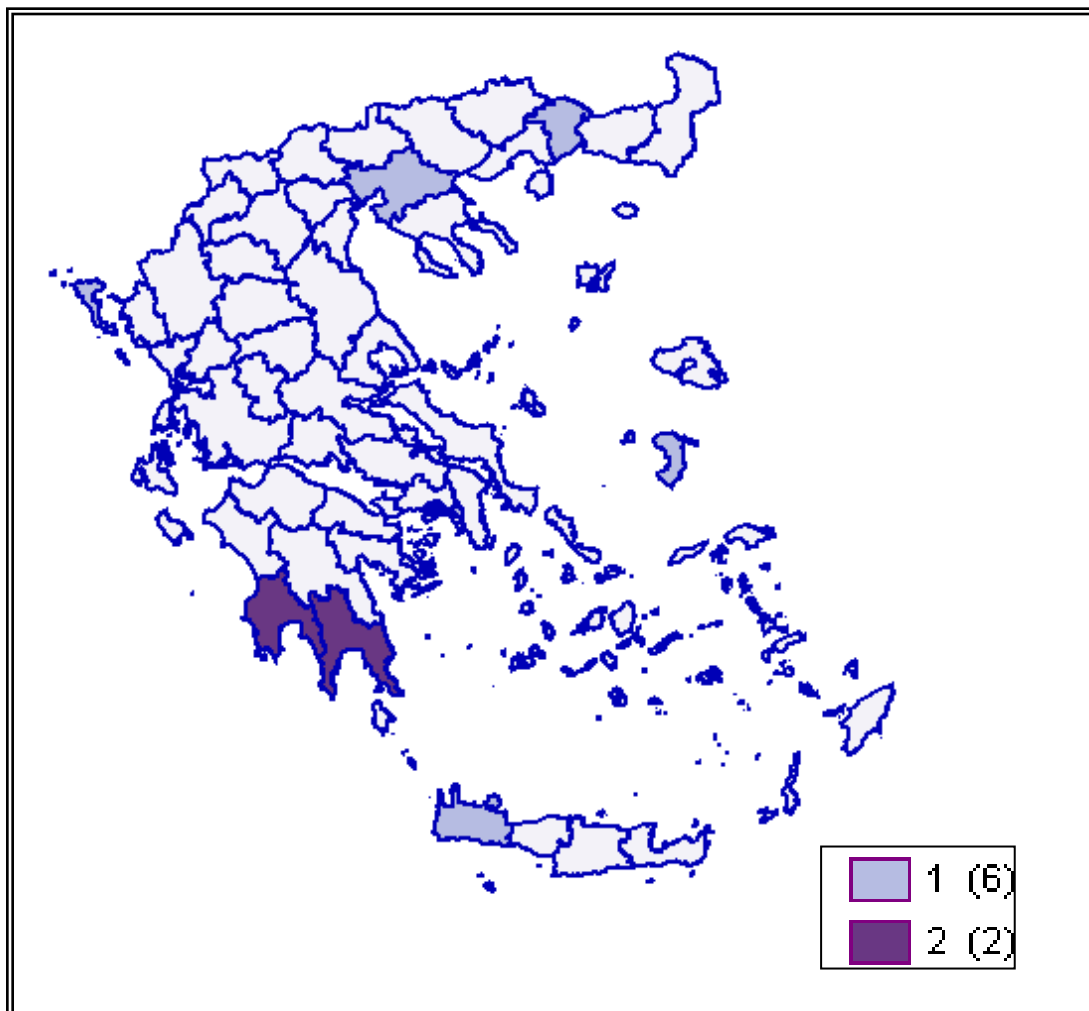
¹⁷² ΙΣΙ, 2001, ό.π., σελ. 48-9

ζαχαροπλαστικής και ασχολούνται με τον αθλητισμό. Πολλά παιδιά μάλιστα έχουν διακριθεί στην Παραολυμπιάδα. Επιπλέον διοργανώνουν γιορτές, εκθέσεις, επισκέψεις και εκδρομές που τους βοηθούν να κοινωνικοποιούνται¹⁷³.

Ανάλογο έργο γίνεται και στο Κέντρο Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες της Ι. Μ. Κερκύρας και Παξών.

Για την προστασία των τυφλών και των κωφάλαλων, η Μητρόπολη Μαντινείας και Κυνουρίας έχει ιδρύσει το Ίδρυμα απόρων Τυφλών Γυναικών « Αγ. Παρασκευή» στην Τρίπολη, και στην Κρήτη το Σχολείο Κωφαλάλων Κισάμου.

Χάρτης 4.8: Γεωγραφική Κατανομή ιδρυμάτων για ΑΜΕΑ

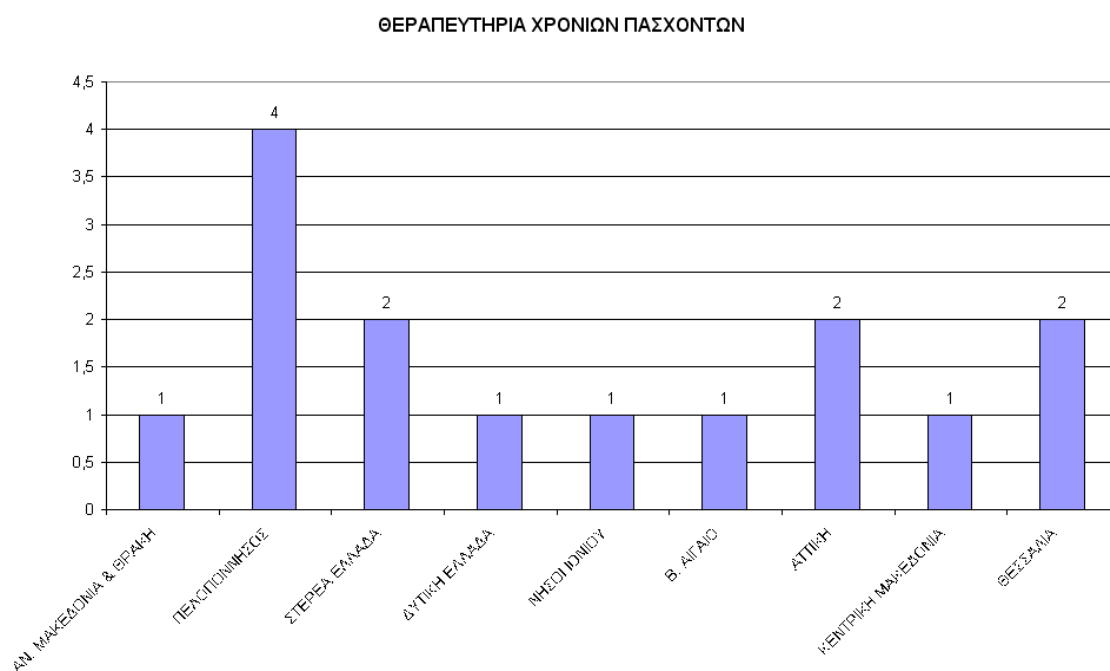
¹⁷³ Διαδικτυακός τόπος Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών

5.2.1.2. Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων

Τα Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων αποτελούν κέντρα κλειστής προστασίας που προσανατολίζονται στην παροχή υπηρεσιών προς άτομα με κινητική αναπηρία ή νοητική υστέρηση, που δεν μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν¹⁷⁴. Στις κλινικές για τους χρόνια πάσχοντες, ένα μεγάλο ποσοστό κρεβατιών διατίθεται σε ηλικιωμένους.

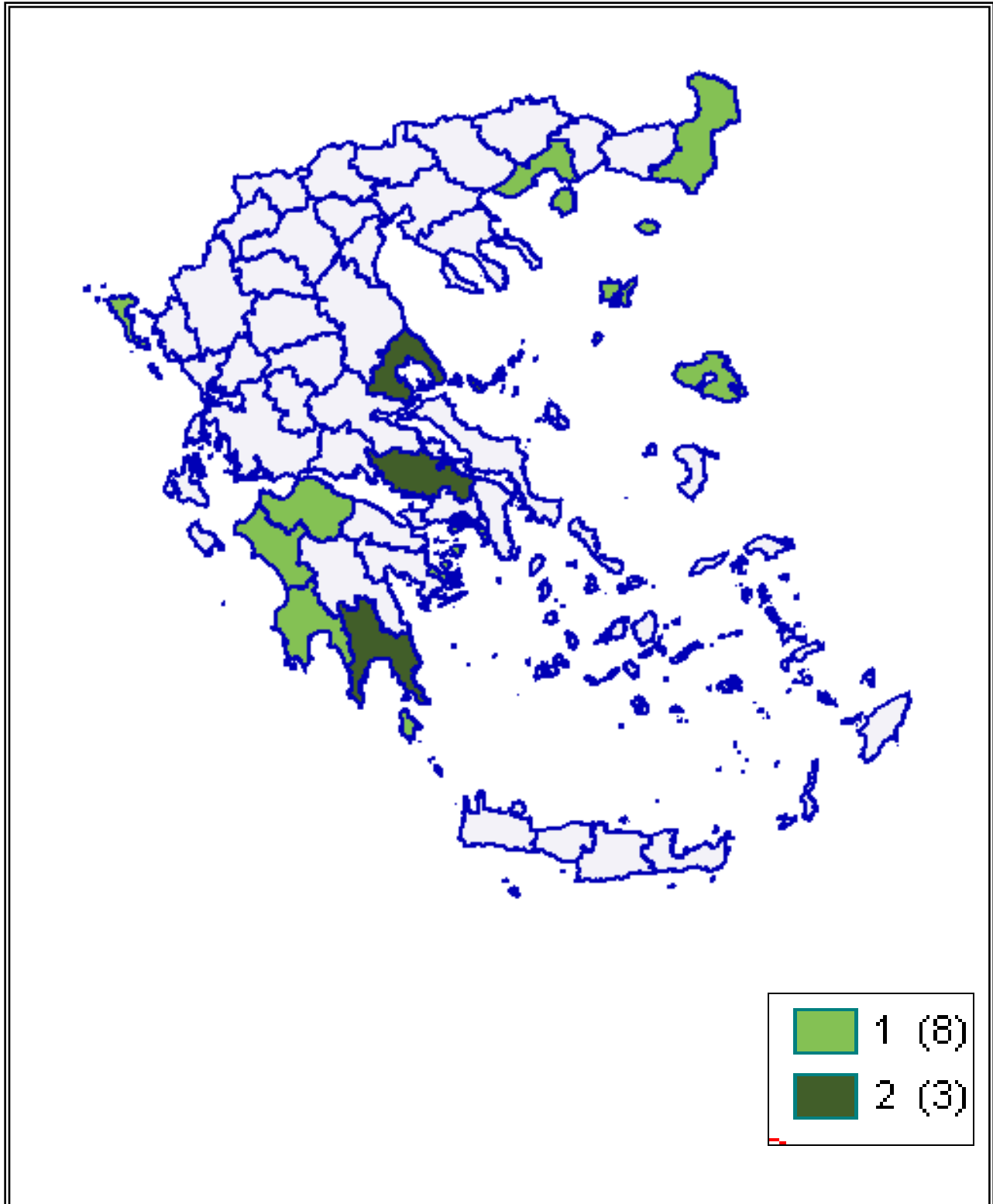
Εκτός από τα κρατικά θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων, και η Εκκλησία λειτουργεί αντίστοιχα θεραπευτήρια. Συνολικά σήμερα σε όλη την Ελλάδα λειτουργούν 15 θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων, από τα οποία ένα μάλιστα για πάσχοντες από Αλτσχάιμερ στη Μητρόπολη Δημητριάδος. Η κατανομή τους ανά περιφέρεια παρουσιάζεται στο γράφημα 4.12.

Γράφημα 4.12.: Γεωγραφική κατανομή θεραπευτηρίων χρόνιων παθήσεων

¹⁷⁴ Γ. Αμίτσης, ό.π. σελ. 184.

Χάρτης 4.9: Γεωγραφική Κατανομή Θεραπευτηρίων Χρόνιων Παθήσεων

4.6. Προγράμματα για κοινωνικά αποκλειόμενες ομάδες

4.6.1. Φορείς/ ασθενείς Aids

Μπροστά στη μάστιγα του Aids, η Εκκλησία δεν μένει αδιάφορη, αλλά η παρέμβασή της δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επαρκής. Η προσφορά της περιορίζεται στη ενημέρωση μέσω φυλλαδίων και ομιλιών, στη συμπαράσταση, ενώ σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις παρέχει κάποια οικονομική βοήθεια σε ασθενείς και τις οικογένειές τους¹⁷⁵.

4.6.2. Άτομα εξαρτημένα από τοξικές ουσίες

Ένα άλλο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα αποτελούν τα ναρκωτικά. Οι αιτίες που οδηγούν τα άτομα στη χρήση τους είναι πολλές και γνωστές: ο κοινωνικός περίγυρος, η ανεργία, η οικογενειακή κατάσταση, διάφορες ψυχολογικές ή παθολογικές καταστάσεων που προκαλούν απογοήτευση και απομόνωση¹⁷⁶. Το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει επεκτατικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας.

Η Εκκλησία δεν μένει αδιάφορη στο πρόβλημα των ναρκωτικών και προσπαθεί μέσω των κηρυγμάτων, των διαλέξεων και των ενημερωτικών της προγραμμάτων να ενημερώσει τους νέους αλλά και τους μεγαλύτερους. Βέβαια στο παρελθόν ο κλήρος αλλά και απλοί χριστιανοί έχουν προσφέρει μεμονωμένα, αλλά όχι σε οργανωμένη βάση, παρέχοντας συμπαράσταση, ηθική και υλική, σε όσους την έχουν ανάγκη και την αποζητούν τους κόλπους της Εκκλησίας.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια η Εκκλησία έχει πλέον κατανοήσει ότι η ενασχόληση με το πρόβλημα των ναρκωτικών απαιτεί περισσότερο οργανωμένες προσπάθειες, που δεν αρκούνται στον ερασιτεχνισμό και την καλή προαίρεση των εθελοντών. Για το λόγο αυτό ήδη η Αρχιεπισκοπή Αθηνών και οι Μητροπόλεις Δημητριάδος, Καστοριάς, Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, Πειραιώς, Φθιώτιδος και Χαλκίδος έχουν αναπτύξει οργανωμένα προγράμματα συμπαράστασης εξαρτημένων ατόμων και έχουν ιδρύσει κέντρα προστασίας, πρόληψης και επανένταξης για τα άτομα αυτά. Στην προσπάθειά της αυτή συνεργάζεται με τον Ο.ΚΑ.ΝΑ. και την

¹⁷⁵ Π. Κίτσου, ο.π. σελ 107

¹⁷⁶ ΚΕΠΕ, ο.π. σελ 282 στο Κίτσου Π. ο.π. 108

τοπική αυτοδιοίκηση. Στις θεσμοθετημένες προσπάθειες των Μητροπόλεων πρέπει να προσθέσουμε και τις ενοριακές που αντιμετωπίζουν μεμονωμένα περιστατικά.

Η Αρχιεπισκοπή Αθηνών ίδρυσε το 1999 το «Ίδρυμα ψυχοκοινωνικής αγωγής και στήριξης «ΔΙΑΚΟΝΙΑ», που είναι μη κυβερνητικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ο οποίος υπάγεται στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών, αποτελώντας ταυτόχρονα αυτοτελή υπηρεσία (ΝΠΙΔ). Το ίδρυμα "ΔΙΑΚΟΝΙΑ" έχει ως στόχο να βοηθήσει ουσιοεξαρτημένους νέους. Το "ΔΙΑΚΟΝΙΑ" έχει ήδη ένα δίκτυο 40 περίπου ιερέων στις 13 Αρχιεπισκοπικές Περιφέρειες, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα και ήδη εργάζονται στις ενορίες τους, σε συνεργασία και με τα Κέντρα Πρόληψης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, προωθώντας την πρόληψη. Οι ιερείς υποστηρίζονται σ' αυτή την προσπάθεια από κοινωνικούς λειτουργούς και ομάδες εθελοντών.

Επιπλέον το "ΔΙΑΚΟΝΙΑ" έχει δημιουργήσει ένα Κέντρο Πρόληψης στην περιοχή Παγκρατίου, το οποίο λειτουργεί πιλοτικά σε συνεργασία με το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.Θ.Ε.Α.) και το Πανεπιστήμιο Αθηνών, στα πλαίσια του προγράμματος "ΑΘΗΝΑ". Το Κέντρο Πρωτογενούς Πρόληψης στελεχώνεται με ειδικούς επαγγελματίες της ψυχικής υγείας και των κοινωνικών επιστημών. Στόχος είναι να βοηθήσει τα παιδιά και τους νέους να αποφύγουν τη χρήση ουσιών και να ενημερώσει γονείς και εκπαιδευτικούς. Το Κέντρο Πρόληψης λειτουργεί διενοριακά και διαπεριφερειακά και συνεργάζεται με σχολεία και κατηχητικά για να ενημερώσει τους μαθητές αλλά και τους εκπαιδευτικούς και κατηχητές. Όλες οι υπηρεσίες του Κέντρου Πρόληψης παρέχονται δωρεάν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η πρωτοβουλία της Μητρόπολης Δημητριάδος η οποία έχει δημιουργήσει μια κινητή έκθεση κατά των ναρκωτικών, που μεταφέρεται περιοδικώς σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, σε συνδυασμό με διαφωτιστικές ομιλίες και προβολές.

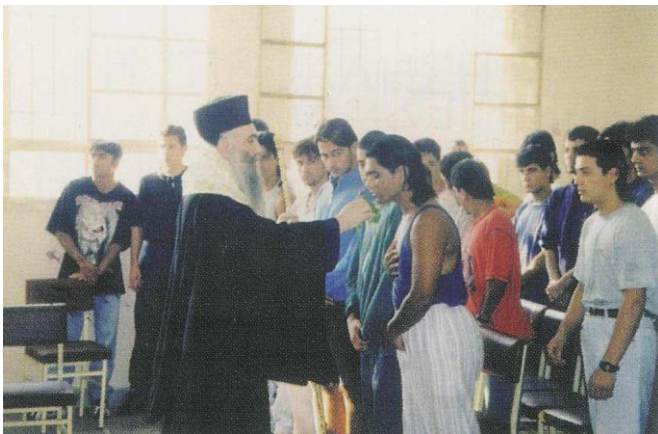
Επιπλέον οι κατά τόπους ενορίες προσφέρουν κάποιους χώρους στα ενοριακά Πνευματικά Κέντρα στην ομάδα «Ανώνυμοι Ναρκομανείς», για να μπορούν να κάνουν εκεί τις συναντήσεις τους, σύμφωνα με τον εσωτερικό τους κανονισμό. Η τοπική Εκκλησία δεν αναμιγνύεται στα θέματα λειτουργίας των ομάδων αυτών, παρά μόνο εφόσον τους ζητηθεί η συνδρομή και η βοήθεια, κυρίως σε θέματα ποιμαντικής.

4.6.3. Αλκοολικοί

Για την κοινωνική προστασία των αλκοολικών δεν έχει συσταθεί κάποιος ξεχωριστός φορέας από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Η διακονία σε αυτή την ομάδα ανθρώπων εμπίπτει στα γενικότερα ποιμαντικά καθήκοντα του κλήρου. Όμως η Εκκλησία συνεργάζεται, όπως και με τις ομάδες των «Ανώνυμων Ναρκομανών», και με την ομάδα «Ανώνυμοι Αλκοολικοί», παρέχοντάς τους κάποιους χώρους για να οργανώνουν τις τακτικές συναντήσεις τους.

4.6.4. Φυλακισμένοι

«Έν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με»¹⁷⁷, δίδαξε ο Χριστός, και η Εκκλησία, υπακούοντας την εντολή Του, δείχνει το ενδιαφέρον της στους φυλακισμένους συνανθρώπους μας. Όλες οι Μητροπόλεις, στην περιφέρεια

των οποίων λειτουργεί κάποια φυλακή, έχουν ιδρύσει υπηρεσία μέριμνας φυλακών, με αρμόδιο κάποιο ιερέα, που είτε διακονεί μόνιμα μέσα στη φυλακή είτε την επισκέπτεται συχνά. Επιπλέον στον τομέα αυτό δραστηριοποιούνται και αρκετές χριστιανικές

οργανώσεις¹⁷⁸.

Στις φυλακές αποστέλλονται συχνά με ευθύνη των ενοριών και των Μητροπόλεων πακέτα με δώρα για την κάλυψη των βιοτικών τους αναγκών, όπως είδη πρώτης ανάγκης, είδη καθαριότητας, ιματισμού κ.λπ. Για την πνευματική βοήθεια και την ηθική τόνωση των φυλακισμένων αποστέλλονται ειδικές εκδόσεις βιβλίων και επίκαιρα άρθρα με ειδικά μηνύματα. Σημαντική είναι και η οικονομική βοήθεια για την αποφυλάκιση άπορων κρατούμενων που είναι καταδικασμένοι για μικροποσά. Για το λόγο αυτό υπάρχει στενή συνεργασία με την Κοινωνική Υπηρεσία των

¹⁷⁷ Ματθ. κε', 36

¹⁷⁸ Βλ. Παράρτημα Ι.

φυλακών και τα Αστυνομικά Τμήματα. Ως κέντρο όμως της διακονίας της στις φυλακές, η Εκκλησία θεωρεί τη Θεία Λειτουργία, που τελείται μέσα στις φυλακές σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους. Η Εκκλησία μεριμνά ακόμα και για τη συμπαράσταση των αποφυλακισθέντων προκειμένου να ενταχθούν ξανά ομαλά στην κοινωνία και να βρουν δουλειά. Συμπαραστέκεται τέλος στις οικογένειες των κρατουμένων και αποφυλακισθέντων, τόσο υλικά όσο και ηθικά¹⁷⁹. Για τον ίδιο σκοπό η Μητρόπολη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως έχει ιδρύσει κέντρο αποκαταστάσεως και επανεντάξεως εξαρτημένων και αποφυλακισθέντων, ο μόνος επίσημος φορέας που λειτουργεί στο χώρο αυτό υπό την αιγίδα της Εκκλησίας.

4.6.5. Μετανάστες, Πρόσφυγες και Παλινοστούντες

Με την εμφάνισή του ο Χριστιανισμός επέφερε ριζοσπαστικές μεταβολές στον τρόπο που σκέπτονταν οι άνθρωποι στο θέμα των φυλετικών και κοινωνικών ανισοτήτων¹⁸⁰. Σήμερα σε μια εποχή με έντονες πληθυσμιακές μετακινήσεις¹⁸¹, για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, το μήνυμα αυτό δεν αφήνει αδιάφορη τη χριστιανική Εκκλησία. Γι' αυτό η Εκκλησία, τόσο στις μεγάλες πόλεις, όσο και στις παραμεθόριες περιοχές παραστέκεται στους πρόσφυγες, παρέχοντας γεύματα, σίτιση, υλική, ψυχολογική και νομική βοήθεια. Ειδικότερα, η Αρχιεπισκοπή Αθηνών και πολλές Μητροπόλεις προσφέρουν δωρεάν γεύματα.

Επιπλέον η Εκκλησία λειτουργεί και ειδικά Γραφεία, τα οποία υποβοηθούν την κοινωνική ένταξη των

¹⁷⁹ Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας,, ό.π. σελ 57-8

¹⁸⁰ Ο Απόστολος Παύλος σαφώς διακήρυξε «ουκ ένι Ιουδαίος ουδέ Έλλην, ουκ ένι δούλος ουδέ έλεύθερος, ουκ ένι άρσεν καί θήλυ· πάντες γάρ ύμεις είς έστέ έν Χριστώ Ίησού» (Προς Γαλάτας Επιστολή, γ, 28)

¹⁸¹ Σύμφωνα με σχετικά πρόσφατες εκτιμήσεις, στην Ελλάδα οι μετανάστες και πρόσφυγες αντιστοιχούν στο 8% του συνολικού πληθυσμού και στο 15-16% του ενεργού πληθυσμού, σύμφωνα με Έρευνες του Κέντρου Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών στο Η μαρτυρία της αγάπης 2001, σελ 71.

προσφύγων και μεταναστών. Το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούντων Μεταναστών, με δύο γραφεία σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, και το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων της Εκκλησίας, το οποίο λειτουργεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, παρέχει υπηρεσίες προσανατολισμού, συμβουλευτικής, νομικής στήριξης και προστασίας, εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, βοήθειας προς νομιμοποίηση, προσωρινής στέγασης και τροφής και προστασίας γυναικών που βρίσκονται σε κίνδυνο ή είναι θύματα οποιασδήποτε μορφής βίας. Επιπλέον, το προσωπικό των Γραφείων αυτών επισκέπτεται αλλοδαπούς κρατούμενους στα κρατητήρια ή τις φυλακές και επιλαμβάνεται των προβλημάτων των οικογενειών των αλλοδαπών κρατούμενων. Για την ευόδωση του έργου την περίοδο 1999- 2001 συμμετείχε σε δύο χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προγράμματα¹⁸².

Μπορούμε ακόμα να αναφέρουμε την Επιτροπή υποδοχής και εξυπηρέτησης παλινοστούντων ομογενών που λειτουργεί στην Ι. Μ. Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως σε συνεργασία με Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

Ένα ακόμα σημαντικό έργο για την ανακούφιση των οικονομικών μεταναστών και των προσφύγων διεξάγεται τα τελευταία οκτώ χρόνια στον Κολωνό, στην ενορία του Αγ. Γεωργίου στην Ακαδημία Πλάτωνος. Το έργο αυτό, που ονομάζεται «Κιβωτός» παρέχει προστασία κυρίως σε παιδιά αλλά και σε ενήλικες μετανάστες. Καθημερινά σιτίζει και μορφώνει περισσότερα από 300 παιδιά κάθε εθνικότητας, με σεβασμό στη θρησκεία και τη διαφορετικότητα του καθενός. Στο έργο λειτουργούν δύο βάρδιες για παιδιά του Δημοτικού που έχουν στελεχωθεί με εθελόντριες δασκάλες, καθώς και τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας για μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου, με 22 καθηγητές. Λειτουργεί ακόμη τμήμα εκμάθησης των ελληνικών για τα παιδιά μεταναστών και προσφύγων καθώς και τμήμα εκμάθησης τεχνών. Εδώ και δύο χρόνια έχει δημιουργηθεί και ένας μικρός ξενώνας για τις μονογονεϊκές οικογένειες που έως τώρα έβρισκαν κατάλυμα ανάμεσα σε χαλάσματα¹⁸³.

¹⁸² 1999-2000: στο INTO- ATHENS, και 2000-1: Πιλοτικό Πρόγραμμα Ασύλου

¹⁸³ Στοιχεία από το Μακεδονικό Παρατηρητήριο Ειδήσεων στο άρθρο ΜΙΑ «ΚΙΒΩΤΟΣ» για παιδιά ανεξαρτήτως θρησκείας, Αθήνα 2003

4.7. Προγράμματα για άλλες ομάδες

4.7.1. Άποροι

Η Εκκλησία σε τοπικό επίπεδο συμβάλλει στην εξυπηρέτηση των απόρων ενοριτών, πληρώνοντας το ενοίκιο και τους λογαριασμούς τους, παρέχοντας κάποιο μηνιαίο επίδομα και καλύπτοντας τα έξοδα για τα φάρμακά τους. Η παρέμβαση αυτή είναι εξατομικευμένη και ανταποκρίνεται στις ανάγκες κάθε επωφελούμενου.

Εκτός από την οικονομική βοήθεια, συχνά οι ενορίες συλλέγουν ρούχα για τους άπορους. Για την καλύτερη οργάνωση αυτής της διακονίας,

η Αρχιεπισκοπή Αθηνών λειτουργεί από το 2004, το φιλανθρωπικό κατάστημα «**Ταβιθά**» στο κέντρο της Αθήνας. Τα ρούχα, τα υποδήματα και τα παιχνίδια που συλλέγονται προέρχονται κυρίως από δωρεές ιδιωτών. Στη συνέχεια με τη βοήθεια των 60 εθελοντών που διακονούν στην

«Ταβιθά», τα διάφορα είδη προωθούνται σε όσους τα έχουν ανάγκη. Ειδικότερα εξυπηρετούνται εκατοντάδες άποροι, φυλακισμένοι καθώς και παλιννοστούντες από το Κέντρο υποδοχής πολιτικών προσφύγων στο Λαύριο

Παράλληλα με την πρωτοβουλία του καταστήματος «Ταβιθά», λειτουργεί από την Αρχιεπισκοπή Αθηνών και το πρόγραμμα «**Κίνημα Αγάπης**», για τη συλλογή διαφόρων χρήσιμων και μη ειδών, όπως έπιπλα, ηλεκτρικές συσκευές, τα οποία είτε διανέμονται σε οικογένειες που τα έχουν ανάγκη, είτε εκποιούνται για την ενίσχυση του φιλανθρωπικού της έργου.

4.7.2. Άστεγοι

Εκτός από τη στέγαση των απόρων γερόντων, η Εκκλησία μεριμνά για τη στέγαση των ατόμων που βρίσκονται σε ιδιαίτερη ανάγκη. Στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών, η ενορία της Ζωοδόχου Πηγής Αθηνών,

συνεργάζεται με κάποιο ξενοδοχείο για τη στέγαση των έκτακτων περιστατικών.

4.7.3. Ανεργοί

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της εργασίας στην επιβίωση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, η Εκκλησία έχει ιδρύσει στις κατά τόπους Μητροπόλεις γραφεία ευρέσεως εργασίας. Ένα τέτοιο γραφείο λειτουργεί και στο Βόλο, στο Πνευματικό Κέντρο της Μητρόπολης. Ταυτόχρονα η Μητρόπολη προσπαθεί να επιλύσει άμεσα τα οικονομικά και άλλα προβλήματα που αναφύονται στην οικογένεια του ανέργου¹⁸⁴. Αντίστοιχες δραστηριότητες αναπτύσσουν και οι Μητροπόλεις Θεσσαλιώτιδος, Σάμου και Φθιώτιδας

4.7.4. Νοσηλεύόμενοι

Στο νοσοκομείο, στο κρεβάτι του πόνου, ο άρρωστος έχει περισσότερο από ποτέ την ανάγκη για ηθική συμπαράσταση, για συντροφιά και εξυπηρέτηση στις καθημερινές ανάγκες. Ιδιαίτερα την ανάγκη αυτή έχουν τα μοναχικά άτομα, παιδιά και ενήλικες, που τυγχάνουν να βρίσκονται μόνοι στο νοσοκομείο. Οι επισκέψεις σε αυτούς είναι περισσότερο από αναγκαίες και ωφέλιμες. Τη διακονία των ασθενών εξυπηρετούν πολλοί ιδιωτικοί φορείς, ο γνωστότερος των οποίων είναι ο «Ερυθρός Σταυρός».

Από την πλευρά της Εκκλησίας, τη διακονία των ασθενών εξυπηρετεί

ο εφημέριος του Ναού του νοσοκομείου, που προστρέχει στον άρρωστο, να του συμπαρασταθεί ηθικά και πνευματικά, και αν το επιθυμεί να τον εξομολογήσει και να τον κοινωνήσει. Όμως οι ανάγκες των αρρώστων είναι πολλές. Για το λόγο αυτό η Αρχιεπισκοπή Αθηνών και κάποιες

Μητροπόλεις οργανώνουν υπηρεσίες διακονίας ασθενών που νοσηλεύονται

¹⁸⁴ Διαδικτυακός τόπος Ι.Μ. Δημητριάδος

στα νοσοκομεία τα χώρας. Στην περιοχή της Αθήνας, όπου είναι συγκεντρωμένα και τα περισσότερα κρατικά νοσοκομεία, η πρωτοβουλία αυτή λειτουργεί τα τελευταία δύο χρόνια και συντονίζεται από τον εφημέριο του «Ιπποκράτειου». Οι εθελοντές, που αριθμούν τους 140, σε σύνολο 300, περίπου εγγεγραμμένων, συνδράμουν τους αρρώστους που είναι μόνοι τους, κυρίως εγκαταλελειμμένα παιδιά αλλά και ενήλικοι. Ειδικότερα συνοδεύουν τους αρρώστους στις διάφορες εξετάσεις που κάνουν εντός και εκτός νοσοκομείου κατά τη νοσηλεία τους, αλλά και στην έξοδό τους από αυτό, τους παρέχουν φροντίδα, τους κρατούν συντροφιά και τους εξυπηρετούν στην αντιμετώπιση της «γραφειοκρατίας». Σε οκτώ μάλιστα νοσοκομεία, στο Νοσοκομείο Παίδων Αγλ. Κυριακού, στο «Σωτηρία», στο Γ.Ν.Α. Γ. Γεννηματάς, στο Μαιευτήριο Έλενα Βενιζέλου, στην Πολυκλινική, στο «Α. Συγγρός», στο Κοργαλένειο-Μπενάκειο (πρώην Ερυθρό Σταυρό) και στο Ιπποκράτειο, λειτουργούν αυτόνομες ομάδες εθελοντών που τα εξυπηρετούν. Στο έργο αυτό, οι ομάδες των εθελοντών, που έχουν τη συγκατάθεση της διοίκησης του νοσοκομείου να δραστηριοποιηθούν στους χώρους του, ειδοποιούνται από τον εφημέριο και την Κοινωνική Υπηρεσία του νοσοκομείου και εξυπηρετούν τα περιστατικά. Οι εθελοντές παρακολουθούν ειδικά σεμινάρια ψυχολογίας του αρρώστου και των συγγενών του, επικοινωνίας και συμπεριφοράς προς το άρρωστο, προκειμένου να μπορούν να εξυπηρετήσουν αποτελεσματικά τον άρρωστο και να χειριστούν σωστά τις καταστάσεις που συναντούν μέσα στο νοσοκομείο.

Ανάλογες προσπάθειες με αυτές της Αρχιεπισκοπής κάνουν και η Μητρόπολη Δημητριάδος αλλά και η Μητρόπολη Γλυφάδας στο νοσοκομείο «Ασκληπιείο» της Βούλας.

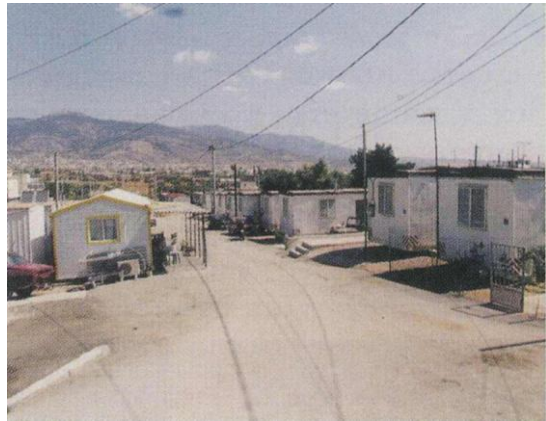
Επιπλέον για τη φιλοξενία των συγγενών των νοσηλευομένων στο νοσοκομείο της Σύρου, η Μητρόπολη Σύρου έχει ιδρύσει ξενώνα. Επίσης η Αρχιεπισκοπή Αθηνών λειτουργεί στην Αθήνα αντίστοιχο ξενώνα φιλοξενίας άπορων ασθενών.

4.7.5. Σεισμοπαθείς

Το 1999, η Ελλάδα και η Τουρκία έζησαν δυο μεγάλους σεισμούς, που τους στοίχισαν τόσο σε ανθρώπινες ζωές όσο και σε τεράστιες υλικές ζημιές. Η Εκκλησία της Ελλάδας βοήθησε τους δυο λαούς παρέχοντας υλική και χρηματική βοήθεια. Για την Τουρκία, προσέφερε 150 σκηνές, που

αγοράστηκαν με χρήματα από ειδική δισκοφορία που πραγματοποιήθηκε στους ναούς. Οι σκηνές παραδόθηκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο τις διέθεσε για τις ανάγκες των σεισμόπληκτων.

Στο σεισμό της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1999 στην Ελλάδα, η Εκκλησία προσέφερε είδη τροφής και ένδυσης, χρηματική ενίσχυση αλλά και 100 λυόμενους οικίσκους.

4.7.6. Ομάδες εργαζομένων

Η Εκκλησία αναπτύσσει σχέσεις και με ιδιαίτερες ομάδες εργαζομένων. Στην κατηγορία αυτή, συγκαταλέγονται οι εκπαιδευτικοί, με τους οποίους συνεργάζεται συχνά η Εκκλησία στην αγωγή της νεότητας, και διοργανώνει προς τιμή τους ειδικές εκδηλώσεις, δείπνα, ομιλίες κ.α. Επιπλέον οι Μητροπόλεις Χαλκίδας και Αργολίδας έχουν συστήσει υπηρεσίες για τη μέριμνα των εργαζομένων στα εργοστάσια, ενώ η Μητρόπολη Πειραιώς αντίστοιχη υπηρεσία μέριμνας για τους ναυτιλλόμενους.

4.7.7. Ιερατική Αλληλεγγύη

Εκτός από τα προνοιακά προγράμματα για τις διάφορες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, κάποιες Μητροπόλεις έχουν συστήσει ταμεία ιερατικής αλληλεγγύης, για την κάλυψη των αναγκών ιερέων που έχουν ανάγκη. Σήμερα 7 Μητροπόλεις έχουν συστήσει ταμεία αρωγής κληρικών, και στα οποία συνεισφέρουν οι ίδιοι οι ιερείς. Η Μητρόπολη Φθιώτιδας έχει συστήσει ακόμα ταμείο στήριξης πολύτεκνων ιερέων.

4.8. Δράση της μη κυβερνητικής οργάνωσης «Αλληλεγγύης»¹⁸⁵

Η «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ» είναι μια μη κυβερνητική οργάνωση που έχει ιδρυθεί το 2002 από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών και το Διορθόδοξο της Εκκλησίας της Ελλάδας, με σκοπό την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι πόροι της προέρχονται από προσφορές ιδιωτών, χορηγίες εταιρειών και οργανισμών, αλλά κυρίως από συγκεκριμένα κονδύλια του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, μέσω της Υπηρεσίας Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας.

Με συνεχείς αποστολές σε δεκάδες χώρες του κόσμου, η «Αλληλεγγύη» αναπτύσσει προνοιακή δράση. Κάποιες από τις χώρες που έχει επέμβει είναι η Αιθιοπία, Αλβανία, Αρμενία, Αφγανιστάν, Βουλγαρία, Γεωργία, Ερυθραία, Ζιμπάμπουε, Ιορδανία, Ιράκ, Καζακστάν, Λίβανος, Μαυροβούνιο, Μπεςλάν (Β. Οσετία), Ν.Α. Ασία, Νότια Αφρική, Ουζμπεκιστάν, Ουκρανία, Παλαιστίνη, Πολωνία, Ρουμανία, Σερβία, Συρία και Τσεχία.

Ειδικότερα, στη ΝΑ Ασία που επλήγη από το καταστροφικό τσουνάμι τον περσινό χειμώνα, η «Αλληλεγγύη» πρόσφερε στη Σρι Λάνκα, τις Μαλβίδες και την Ταϊλάνδη φάρμακα και τρόφιμα. Στο Μπεςλάν της Οσετίας, όπου έγινε το τρομοκρατικό χτύπημα στο σχολείο τον περασμένο Σεπτέμβρη, η «Αλληλεγγύη», σε συνεργασία με την ΥΔΑΣ, θα ανεγείρει το νέο σχολικό συγκρότημα.

Η «Αλληλεγγύη» δραστηριοποιείται και στην Ελλάδα, ένα έργο που δεν είναι ιδιαίτερα προβεβλημένο. Σχεδόν σε καθημερινή βάση μικρές αλλά και μεγάλες ποσότητες ειδών πρώτης ανάγκης και τροφίμων διανέμονται σε διάφορες περιοχές της χώρας. Ειδικότερα:

¹⁸⁵ Υλικό από τον διαδικτυακό τόπο Αλληλεγγύης www.solidarity.gr

- ένα από τα προγράμματα αφορά στη διανομή πορτοκαλιών σε άπορους στη Μητρόπολη Νικαίας, Μητρόπολη Περιστερίου κ.α.. Η προσπάθεια αυτή αποβλέπει στην ενίσχυση τόσο του φιλανθρωπικού έργου της Εκκλησίας, όσο και των παραγωγών γεωργικών προϊόντων της Αργολίδος.
- Ένα άλλο πρόγραμμα αφορά στην αποστολή πόσιμου εμφιαλωμένου νερού στους κατοίκους του Πυθίου στον Έβρο, ύστερα από αίτημα των κατοίκων, όταν επλήγησαν από θεομηνία.
- Στην Κομοτηνή, δημιουργήθηκε Ξενώνας Αγάπης για τη στέγαση ατόμων, οικογενειών τα οποία κάτω από δυσάρεστες συνθήκες βρίσκονται στην χώρα μας. Ο ξενώνας αυτός θα προσφέρει φιλοξενία για όσο διάστημα χρειασθεί μέχρι την ομαλή κοινωνική τακτοποίησή των ατόμων που θα φιλοξενοούνται ή και την επιστροφή στην χώρα καταγωγής τους. Επίσης ο ξενώνας θα φιλοξενεί όσους ξένους προσφεύγουν για περίθαλψη στην Ελλάδα.
- Σε συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης (ΔΟΜ), η «Αλληλεγγύη» οργανώνει μαθήματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμικού προσανατολισμού για αλλοδαπούς μετανάστες, ηλικίας 15-60 ετών, στα γραφεία της «Αλληλεγγύης» στην Κυψέλη και στα γραφεία του ΔΟΜ, στο Άνω Καλαμάκι.

Σημαντική και σχετικά καινοτόμα είναι η κινητοποίηση της «Αλληλεγγύης» και στο θέμα της καταπολέμησης του εμπορίου και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανθρώπων (trafficking).

Κεφάλαιο 5

Κεφάλαιο 5: Η προσφορά της Εκκλησίας στην Υγεία

5.1. Νοσοκομεία-Ιατρεία

Για την περίθαλψη των κληρικών και των οικογενειών τους, των μοναχών και των εκκλησιαστικών υπαλλήλων ιδρύθηκε¹⁸⁶, ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, το « Νοσηλευτικό Ίδρυμα της Εκκλησίας της Ελλάδας» (NIEE). Το ίδρυμα, σύμφωνα με τον Οργανισμό¹⁸⁷ του, τελούσε υπό την εποπτεία των Υπουργείων Οικονομικών και Υγείας και Πρόνοιας και διοικούταν από 9 - μελές διοικητικό συμβούλιο, με πρόεδρο τον εκάστοτε Αρχιεπίσκοπο Αθηνών. Παράλληλα λειτουργούσε για την εκπαίδευση του νοσηλευτικού προσωπικού η « Ανωτέρα Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων Η Ολυμπιάς». Ακόμη στην Ύδρα λειτουργούσε το εκκλησιαστικό νοσοκομείο «Παναγία η Φανερωμένη» και στην Αίγινα το νοσοκομείο «ο Άγιος Διονύσιος» υπό την αιγίδα της Μητρόπολης Ύδρας.

Από το 1983, με την ένταξη όλων των νοσοκομείων της χώρας στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, η Εκκλησία δεν λειτουργεί κάποιο ίδρυμα δευτεροβάθμιας περίθαλψης. Οι κληρικοί έχουν υπαχθεί στην ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη του Δημοσίου¹⁸⁸. Από την άλλη, κάποιοι ιεράρχες εξακολουθούν να προεδρεύουν τιμητικά στα διοικητικά συμβούλια κάποιων νοσοκομείων, με πνευματικές κυρίως αρμοδιότητες. Ειδικότερα, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών προεδρεύει μεταξύ των άλλων ιδρυμάτων και στο Οφθαλμιατρείο Αθηνών.

Κατά τόπους, σε ενοριακό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο Μητρόπολης, λειτουργούν κάποια ιατρεία, που ουσιαστικά αποτελούν μονάδες της «*πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας*», με σκοπό να εξυπηρετήσουν τον ασθενή και να τον απαλλάξουν από άσκοπη επίσκεψη στο νοσοκομείο, που βρίσκεται συχνά πολλά χιλιόμετρα μακριά. Τέτοιες προσπάθειες απαντώνται στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών με το Κέντρο Ιατρικής Ανοικτών Θυρών, που

¹⁸⁶ ΒΔ. 798/ 1968.

¹⁸⁷ Κυρωτικό Π.Δ. 302/ 1975.

¹⁸⁸ Σπ. Τρωιάνος- Γ. Πούλης, ό.π. σελ 344-5.

Λειτουργεί στα πλαίσια του ΚΕ.Σ.Ο. Ακόμα στις Μητροπόλεις Θεσσαλονίκης, Ξάνθης, Σισανίου και Σιατίστης, Ρόδου και Σερρών λειτουργούν ιατρεία, είτε στο κτήριο της Μητρόπολης είτε σε κάποιο ενοριακό ναό. Τα ιατρεία αυτά έχουν συνήθως χαρακτήρα ενοριακής πρωτοβουλίας, στα πλαίσια της οποίας συνεργάζονται εθελοντικά γιατροί, συνήθως ενορίτες, που εξυπηρετούν δωρεάν τις ανάγκες των απόρων. Πάντως, ακόμα και σε ενορίες που δεν έχει συσταθεί ξεχωριστό ιατρείο, οι ιερείς μεσολαβούν συχνά σε γνωστούς τους γιατρούς, ιδιώτες ή στα πλαίσια του Ε.Σ.Υ., για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων περιπτώσεων που χρειάζονται πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια υγειονομική περίθαλψη.

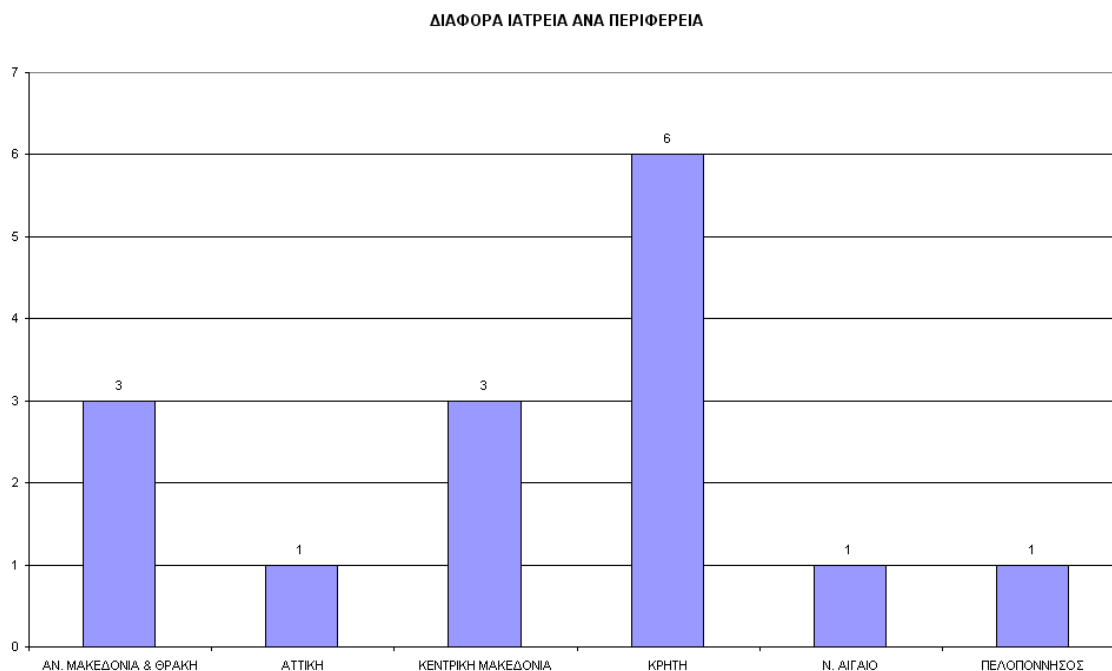
Στο χώρο της *πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης*, οι Ενορίες αναπτύσσουν συμβουλευτικές δράσεις, με ομιλίες ειδικών γιατρών και άλλων επιστημόνων στα πλαίσια είτε των Σχολών γονέων, είτε σε άλλες πνευματικές και κοινωνικές συγκεντρώσεις που διοργανώνουν. Η ενοριακή αυτή προσπάθεια συμβουλευτικής προσεγγίζει θέματα τόσο ψυχολογίας, κυρίως παιδιών και νέων, όσο και, σπανιότερα, ιατρικής. Έτσι αναπτύσσεται σταδιακά ένας τομέας συμβουλευτικής και προληπτικής ιατρικής σε ομάδες ανθρώπων με κοινή ηλικία και κοινά πιθανώς προβλήματα, που συγκεντρώνονται ευκαιριακά στα ενοριακά κέντρα.

Επιπλέον, *στο χώρο της τριτοβάθμιας περίθαλψης*, και ειδικότερα της φυσικής αποκατάστασης, ενδιαφέρουσα δραστηριότητα αναπτύσσει η Μητρόπολη Σπάρτης και Μονεμβασίας, με το Κέντρο Φυσιοθεραπείας, Ηλεκτροθεραπείας και Υδροθεραπείας καθώς και η Μητρόπολη Κισάμου στην Κρήτη, στο νομό Χανίων, με τα τρία κέντρα φυσιοθεραπείας και αποκατάστασης. Τα κέντρα αυτά λειτουργούν στον Κίσαμο και σε άλλα δύο χωριά του νομού Χανίων, τα Βουκολιά και την Παλαιοχώρα, ως αποκεντρωμένες μονάδες του Ανουσάκειου Ιδρύματος κλειστής νοσηλείας, με σκοπό να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες σε υπηρεσίες αποκατάστασης των κατοίκων των αντίστοιχων περιοχών. Ο τρόπος λειτουργίας των μονάδων αυτών παρουσιάζει πολύ ενδιαφέρον. Οι υπηρεσίες τις οποίες έχει ανάγκη ο ασθενής, όπως υποδεικνύονται με συνταγή γιατρού, παρέχονται από φυσιοθεραπευτή έναντι ενός συμβολικού τιμήματος, 6€ ανά επίσκεψη, η καταβολή του οποίου είναι προαιρετική. Οι επωφελούμενοι συχνά πληρώνουν και σε είδος, λ.χ. με πορτοκάλια ή άλλα γεωργικά προϊόντα, τα οποία προωθούνται στο συνεργαζόμενο «Ανουσάκειο Ίδρυμα».

Επιπλέον σε δυο Μητροπόλεις, στη Μητρόπολη Μονεμβασίας και Σπάρτης και στη Μητρόπολη Σύρου εφαρμόζεται το Πρόγραμμα «Βοήθειας στο σπίτι» ή αλλιώς «*κατ' οίκον νοσηλεία*», με σκοπό την εξυπηρέτηση μοναχικών ατόμων, που δεν έχουν τη δυνατότητα να μετακινηθούν. Οι ανάγκες πάντως για κοινωνική προστασία αυτής της ευπαθούς κοινωνικής ομάδας είναι μεγάλες και οι υπάρχουσες δομές, της Πολιτείας και της Εκκλησίας, δεν επαρκούν.

Στο γράφημα 5.1. παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή ανά περιφέρεια των μονάδων πρωτοβάθμιας και τριτοβάθμιας φροντίδας υγείας που τελούν υπό την ενίσχυση της Εκκλησίας.

Γράφημα 5.1. Γεωγραφική κατανομή ανά περιφέρεια των εκκλησιαστικών μονάδων πρωτοβάθμιας και τριτοβάθμιας φροντίδας υγείας.

5.2. Εκκλησία και Ψυχική Υγεία

Από το 1991, λειτουργεί στη Λιβαδειά η πρώτη μονάδα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και κοινωνικής επανένταξης χρόνιων ψυχωτικών ασθενών, μια δομή δηλαδή ανάμεσα στην ψυχιατρική νοσηλεία και την αυτόνομη ζωή στην κοινότητα. Η μονάδα αυτή, που συνιστά το «Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής» της Ι.Μ. Θηβών και Λιβαδειάς, αποτελεί την πρώτη επίσημη συνεργασία της Εκκλησίας με την Πολιτεία στον χώρο της ψυχικής υγείας, και ιδιαίτερα στη λεγόμενη «τριτογενή πρόληψη».

Το Κέντρο λειτουργεί ως οικοτροφείο, σύμφωνα με τις αρχές του τύπου της θεραπευτικής κοινότητας. Στεγάζεται σε κτήριο της Μητρόπολης στη Λιβαδειά και έχει δυναμικότητα 10 ατόμων. Στη διάθεση του Κέντρου υπάρχει ακόμα ένα αγρόκτημα έξω από την πόλη, όπου οι οικοτρόφοι μπορούν να ασχοληθούν με γεωργικές εργασίες. Στελεχώνεται από ψυχίατρο, ψυχολόγο, κοινωνικούς λειτουργούς, νοσηλευτές και βοηθητικό προσωπικό.

Οι πρώτοι φιλοξενούμενοι του Κέντρου προέρχονται από το Ψυχιατρείο της Λέρου, είναι μέσης ως μεγάλης ηλικίας και πάσχουν από βαρύτατο ιδρυματισμό, δεδομένου ότι κάποιοι παρέμειναν έγκλειστοι για περίπου τρεις δεκαετίες. Το πρόγραμμά των τροφίμων στον ξενώνα της Λιβαδειάς περιλαμβάνει εκμάθηση ατομικών, κοινωνικών και οικιακών δεξιοτήτων, ομαδικές συγκεντρώσεις, εξόδους σε ταβέρνες, καφεενία, Κ.Α.Π.Η., όπου αυτό είναι εφικτό, εργασία σε πολλά επίπεδα. Στόχος του επιστημονικού θεραπευτικού προγράμματος που εφαρμόζεται είναι η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση και τελικά η επανένταξη των τροφίμων στο κοινωνικό σύνολο. Είναι ενθαρρυντικό ότι κάποιοι από τους τροφίμους έχουν ήδη αποκατασταθεί στις οικογένειές τους και οι περισσότεροι έχουν κάνει σημαντικά βήματα προόδου¹⁸⁹.

¹⁸⁹ Πρωτ. Α. Αυγουστίδης, Κοινωνική Επανένταξη χρονίως πασχόντων, ομιλία που περιλαμβάνεται στο Αποστολική διακονία, Εκκλησία και άτομα με ειδικές ανάγκες, Αθήνα 1999, σελ. 83-9.

Χάρτης 5.1. Γεωγραφική Κατανομή ιδρυμάτων ψυχικής υγείας

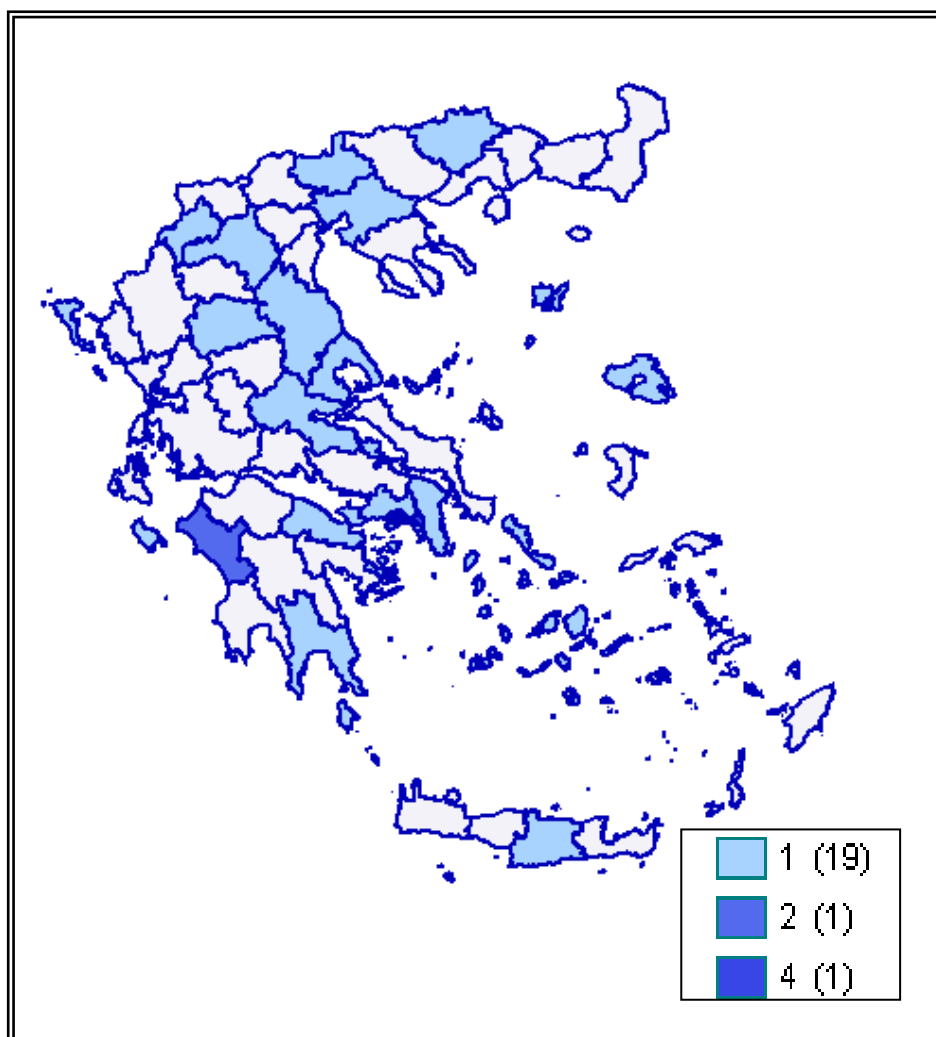

5.3. Εκκλησία και Αιμοδοσία

Εάν η φιλανθρωπία αποβλέπει στη συντήρηση και στην ποιοτική αναβάθμιση του τρόπου ζωής του επωφελούμενου, η αιμοδοσία στοχεύει στη διάσωση της. Αναγνωρίζοντας τη μεγάλη ανάγκη του αρρώστου για αίμα, η Εκκλησία έχει αναπτύξει μια προσπάθεια με σκοπό να παρακινήσει όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους να γίνουν εθελοντές αιμοδότες. Σε 30 Μητροπόλεις έχουν συσταθεί Γραφεία Αιμοδοσίας, που συντονίζουν σήμερα, σε συνεργασία με τα τοπικά νοσοκομεία, τις προσπάθειες εθελοντικής αιμοδοσίας σε ενοριακό επίπεδο. Οι ενοριακές αιμοδοσίες διενεργούνται σε τετραμηνιαία ή εξαμηνιαία βάση.

Χάρτης 5.2. Γεωγραφική Κατανομή φορέων αιμοδοσίας

5.4. Η μη κυβερνητική οργάνωση «Γιατροί της Αγάπης»

Το 1999 η Μητρόπολη Δημητριάδος και Αλμυρού συνέστησε το Ίδρυμα «Λειτουργοί Υγείας της Αγάπης». Σήμερα το ίδρυμα είναι ευρύτερα γνωστό με την ονομασία «Γιατροί της Αγάπης» και από τον Σεπτέμβριο του 2003 αποτελεί μη κυβερνητική οργάνωση. Ο θεσμός αυτός λειτουργεί στο Βόλο και τον Πειραιά, ενώ έχει βρει μιμητές και φίλους και στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στη Σερβία, στη Γεωργία, στη Ρουμανία, στη Βουλγαρία και στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Οι «Γιατροί της Αγάπης» είναι μη κυβερνητικός, ανθρωπιστικός οργανισμός που λειτουργεί υπό την επίβλεψη των τοπικών Ορθόδοξων Μητροπόλεων και έχει ως μέλη γιατρούς, οδοντίατρους, φαρμακοποιούς, νοσηλευτές, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους εθελοντικά. Οι στόχοι των «γιατρών της αγάπης» είναι η παροχή ιατρικής φροντίδας σε απόρους και ανασφάλιστους, η προσφορά ανθρωπιστικής βοήθειας σε δοκιμαζόμενους πληθυσμούς, η άσκηση προληπτικής ιατρικής σε συνεργασία με φορείς της υγείας της τοπικής κοινότητας, η διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η υποστήριξη της ορθόδοξης εξωτερικής ιεραποστολής στον τομέα της παροχής ιατροφαρμακευτικής βοήθειας. Οι δραστηριότητες αυτές δεν περιορίζονται στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα η οργάνωση έχει πραγματοποιήσει συνολικά επτά αποστολές με ανθρωπιστική βοήθεια στη Σερβία, δύο στη Γεωργία, μία στο Ιράκ.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Διαδικτυακός τόπος Ι.Μ. Δημητριάδος www.imd.gr

Αντί επιλόγου

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, προσπαθήσαμε να καταγράψουμε με πληρότητα και συντομία το κοινωνικό έργο που επιτελεί σήμερα η Εκκλησία στην Κοινωνική Πρόνοια και την Υγεία, στην Ελλάδα. Η έλλειψη βιβλιογραφίας όμως μας οδηγεί αναπόφευκτα, αλλά ακούσια, σε ουσιαστικές παραλείψεις. Επίσης η έλλειψη ερευνών που να αξιολογούν με επιστημονική μεθοδολογία την αποτελεσματικότητα αλλά και την αποδοτικότητα του επιτελούμενου έργου δυσχεραίνουν το έργο της αξιολόγησης και μας οδηγούν σε μεροληπτικές κρίσεις που αναπόφευκτα επηρεάζονται από το προσωπικό, ιδεολογικό στοιχείο. Άλλωστε οι περισσότερες, τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές, κριτικές στο έργο της Εκκλησίας, είναι πολιτικά και ιδεολογικά χρωματισμένες. Είναι λυπηρό πάντως ότι αφενός οι περισσότεροι κριτικοί της εκκλησιαστικής δράσης, δε βασίζονται σε επιστημονικά και εμπειρικά δεδομένα, αφετέρου οι υπερασπιστές της συχνά εθελουφλούν, και μάλιστα συνειδητά, στις ελλείψεις και τα λάθη επί της επιστημονικής μεθοδολογίας, της πρακτικής εφαρμογής αλλά και της οικονομικής διαχείρισης, που γίνονται κατά την επιτέλεση του κοινωνικού της έργου. Το έργο πάντως της αξιολόγησης της Εκκλησίας ως φορέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, δεν είναι εύκολο, διότι δεν υιοθετεί, ή τουλάχιστον δεν πρέπει να υιοθετεί, το ρόλο μιας κοινωνικής υπηρεσίας, δεδομένου ότι εντάσσει την αγαθοεργία όχι ως αυτοσκοπό αλλά ως έργο καθήκοντος, δίνοντάς της θεολογικό και αξιολογικό περιεχόμενο.

Αναμφίβολα στη βιβλιογραφία περί κοινωνικής πολιτικής, η Εκκλησία είναι αναγνωρισμένη ως ένας επίσημος εταίρος της Πολιτείας που κείται μεταξύ του εθελοντισμού και δημόσιου τομέα. Η συνεργασία της Εκκλησίας με το Κράτος σε θέματα Κοινωνικής Πολιτικής δεν είναι πρόσφατη, αλλά έχει τις απαρχές της στο Βυζάντιο. Η συνεργασία αυτή συνοδευόταν συχνά και με ανάμειξη του ενός φορέα στα εσωτερικά του άλλου, προς εξασφάλιση των μέσων και των πόρων που κατείχε. Η σχέση αυτή δεν ήταν πάντοτε

ανιδιοτελώς συνεργατική ή εύκολη, διότι πολλές φορές υπέκρυπτε ανταγωνισμό και σε άλλα επίπεδα.

Το κοινωνικό έργο της Εκκλησίας είναι πολύπλευρο, αλλά κινείται παραδοσιακά στον άξονα προστασία ορφανών, ηλικιωμένων και απόρων. Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια δραστηριοποίηση για την ανάπτυξη της κοινωνικής προστασίας προς τις λεγόμενες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, όπως τα άτομα με ειδικές δυνατότητες, οι φυλακισμένοι και οι αποφυλακισθέντες, οι μετανάστες και πρόσφυγες, οι ναρκομανείς, οι αλκοολικοί, οι άστεγοι αλλά και οι κακοποιημένες γυναίκες και οι μονογονεϊκές οικογένειες, γεγονός που αποδεικνύει ότι η Εκκλησία, ως φορέας παροχής προνοιακών υπηρεσιών, είναι ακόμα «ζωντανή» και αντιλαμβάνεται τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Βέβαια η αποτελεσματικότητα των έργων της δεν είναι συχνά ικανοποιητική, λόγω και της περιορισμένης απήχησης και αποδοχής που έχει στις κοινωνικές ομάδες που απευθύνεται.

Η συνηθέστερη μορφή παρέμβασης της Εκκλησίας είναι, ήδη από την πρωτοβυζαντινή εποχή, η ιδρυματική περίθαλψη, που βασίζεται τόσο σε ιστορικά ερείσματα όσο και σε προσωπικά κίνητρα. Η ιδρυματική περίθαλψη πάντως αποτελεί μια παρωχημένη μορφή κοινωνικής προστασίας, κατάλληλη, ή έστω ανεκτή και επιτρεπτή, σε ορισμένες μόνο ομάδες υποκειμένων κοινωνικής προστασίας. Αντίθετα, σήμερα η επιστήμη της κοινωνικής πολιτικής στρέφεται σε δομές και δράσεις ανοικτής προστασίας, που δεν είναι όμως ακόμα ιδιαίτερα διαδεδομένες στο χώρο των εκκλησιαστικών κοινωνικών έργων. Στο φαινόμενο αυτό συμβάλλει και η περιορισμένη συνεργασία των εκκλησιαστικών προνοιακών φορέων με τους αντίστοιχους της Πολιτείας και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Αξίζει να επισημάνουμε ακόμα ότι ελλείπει κάποιου κεντρικού οργανωτικού φορέα, οι αποφάσεις του οποίου να είναι δεσμευτικές, και λόγω της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας των περιφερειακών διοικητικών της οργάνων, η Εκκλησία είναι ένας από τους πλέον αποκεντρωμένους φορείς κοινωνικής προστασίας. Το γεγονός αυτό οδηγεί στη λήψη μεμονωμένων πρωτοβουλιών σύμφωνα με τις ανάγκες της Μητρόπολης ή τις προτεραιότητες του Μητροπολίτη. Οι αποσπασματικές αυτές δράσεις συμβάλλουν στη μερική και όχι ευρύτερη κάλυψη κάποιων σημαντικών κοινωνικών αναγκών και την τοπική ανομοιογένεια.

Ένας καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας των εκκλησιαστικών προνοιακών έργων είναι οι εθελοντές. Με την εργασία και την προσφορά τους μειώνουν το λειτουργικό κόστος των προνοιακών δραστηριοτήτων και με τις δωρεές τους εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητά του. Ωστόσο, όσο φιλάνθρωπα και ανιδιοτελή και αν είναι τα κίνητρα αυτά, οι άνθρωποι αυτοί, τις περισσότερες φορές, στερούνται της ειδικής εκπαίδευσης και της διεπιστημονικής προσέγγισης που απαιτεί ο χειρισμός πολύπλοκων κοινωνικών περιστατικών, με αποτέλεσμα να αποδεικνύονται ανεπαρκείς ή ακόμα και ακατάλληλοι. Είναι πάντως ενθαρρυντικό ότι ολοένα και περισσότεροι ειδικοί επιστήμονες απασχολούνται με έμμισθη σχέση στα έργα της Εκκλησίας, προωθώντας την ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στην ευρεία αποδοχή ενός έργου είναι η απόδειξη της αποδοτικότητάς του, και συγκεκριμένα των αποτελεσμάτων που αποφέρει με την ορθολογική διαχείριση των συγκεκριμένων πόρων που διαθέτει. Τα τελευταία χρόνια, το θέμα της «εταιρικής ευθύνης», με την έννοια του δικαιώματος των ενδιαφερόμενων μερών, των «stakeholders» όπως έχει επικρατήσει στην αγγλική, στην πληροφόρηση για την οικονομική και διοικητική διαχείριση των οργανισμών, έχει κερδίσει έδαφος στο χώρο των ιδιωτικών και δημόσιων επιχειρήσεων. Το θέμα αυτό δεν θα πρέπει να αφήσει αδιάφορη και την Εκκλησία. Άλλωστε το αίτημα για διαφάνεια στην οικονομική διαχείριση και εντιμότητα στη διοίκηση είναι περισσότερο από ποτέ επιτακτικό και για την Εκκλησία, προερχόμενο τόσο μέσα από τους κόλπους της, όσο και από τους εξωτερικούς παράγοντες, που πρόσκεινται θετικά ή αρνητικά σε αυτή. Με εξαίρεση κάποιες Μητροπόλεις και την μη κυβερνητική οργάνωση «Αλληλεγγύη» που δημοσιοποιούν τα οικονομικά τους στοιχεία, οι υπόλοιποι εκκλησιαστικοί φορείς κατά κανόνα δεν ανακοινώνουν τα οικονομικά τους στοιχεία στην ενορία και δεν είναι ανοικτοί στον οικονομικό έλεγχο των δημόσιων επιθεωρητών, γεγονός που αποτελεί σοβαρότατο έρεισμα για όσους, ενίοτε και δικαίως, της προσάπτουν σοβαρότατες κατηγορίες για κακοδιαχείριση.

Παρ' όλες τις ελλείψεις που διαπιστώσαμε κατά τη διάρκεια της μικρής εμπειρικής μας έρευνας, ελλείψεις άλλωστε που υπάρχουν σε κάθε φορέα κοινωνικής προστασίας, πρέπει να επισημάνουμε ότι η Εκκλησία επιτελεί με συνέπεια ένα διαχρονικό και αποτελεσματικό κοινωνικό έργο, με αποδέκτη

τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική ολότητα. Έτσι μεριμνά τόσο για τον πνευματικό καταρτισμό και την ηθική και πνευματική κάλυψη του ανθρώπου, όσο και για την ικανοποίηση των κοινωνικών του αναγκών, προστατεύοντάς τον από τους κοινωνικούς κινδύνους. Παρεμβαίνει επομένως και καλύπτει σφαιρικά το σύνολο των κοινωνικών προβλημάτων του ανθρώπου, σε μια προσπάθεια όχι μόνο να ανταποκριθεί στις πρόσκαιρες βιοτικές του ανάγκες, αλλά κυρίως να εξασφαλίσει το αιώνιας διάρκειας μέλλον του.